HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 3 | 29 Birinci teşrin 1933 | Sayı : 29

Bu sayı, cumhuriyetin onuncu yıl dönümü şerefine çıkarılmıştır

CUMHURİYETİN ONUNCU YIL DÖNÜMÜ İÇİN

DESTANLAR

1

Deli gönül yine esti, söyledi
İnletti sazını ozanlar gibi.
Sevgi illerine akın eyledi,
Dinletti sözünü destanlar gibi.

2

Yüce dağ başları dumansız olmaz,
Kader bu, yahşisiz, yamansız olmaz.
Her şeysiz olur a vatansız olmaz,
Yaşanmaz doğrusu çiyanlar gibi.

3

Hangi budun kırdı dişle zinciri ,
Hangi büyük işten kaldın sen geri ,
«Öldürdük» sandılar kalktın dipdiri,
Yükseldin göklere, doğanlar gibi.

4

«Türke boyunduruk vurayım»diyen,
« Yeniden saltanat kurayım» diyen,
«Yurdunu, yurt alıpdurayım» diyen,
Aldanır, yanılır düşmanlar gibi.

5

Biz yıktık sarayı tâ temelinden,
Türk neler çekerdi onun elinden,
Ne derdin anlardı, ne de dilinden,
Emerdi kanını sırtlanlar gibi.

6

Efendi doğmuştur Türk tutsak olmaz
Anadan Bey doğan, kul-yamak olmaz
Ayaklar baş olmaz, baş ayak olmaz
Duymayan olur mu duyanlar gibi ?

7

Ün saldı «Türk oğlu» zulmü yenişin,
Öğünçtür gidişin, örnek her işin,
Silahın yoğuken tırnağın, dişin,
Boğdu engelleri kaplanlar gibi.

8

Biz candan sarıldık Cümhuriyete
Bakın on senelik kısa müddete,
Aldırdı yüz yıllık yolu millete,
Tez günde dileğe varanlar gibi.

9

Inkılap bu yurda bir nimet oldu,
Türk eli sarsılmaz bir devlet oldu,
En uzak dilekler hakikat oldu,
Azimle yürüyen imanlar gibi.

10

Din dünya ayrıldı, çarpışmaz oldu,
Yürekler öğrenmek aşkile doldu,
Hurafe kökünden yıkıldı, soldu,
Hakikat önünde yalanlar gibi.

11

Efsane silindi, afsuncu sindi,
Eşkiya tutuldu, şakilik dindi,
Her işte bilginin kadri bilindi,
Cahillik taşlandı şeytanlar gibi.

12

Kavuklar devrildi, fesler atıldı,
Tekkeler kapandı, türbe yıkıldı,
Kadınlık kurtuldu, taassup yıldı,
Çökmüşken kaskatı dumanlar gibi.

13

Öz dilim süzüldü, özkeyi attık,
Tarihim yazıldı yedi bin yıllık,
O, ölen epçetli günlere artık,
Yanarız boş geçen zamanlar gibi.

14

Yükseliş hıziyle her geçen sene
Yeni bir atılış veriyor yine.
Tek elin gücünün yetmediğine
Devletim erişir dermanlar gibi.

15

O, gözler bebeği kahraman ordu,
Hiç yoktan yepyeni varlıklar kurdu,
İçinde ülküsü bekliyor yurdu
Avını gözleyen arslanlar gibi.

16

Ey dağlar eğilsin dik başlarınız,
Yaraşır kurulmak Türke yalnız,
İş başa düşünce olur bakınız,
Ateşler püsküren volkanlar gibi.

17

Dinsin ey denizler dalgalarınız,
Bir çelik dağ gibi karşınızdayız,
Yılmayız, güçlükte dinçlik duyarız,
Severiz taşmayı tutanlar gibi.

18

Bilmiyen bizleri tarihe sorsun,
İsterse denesin, bin tuzak kursun,
Türkü bir sınasın, meheke vursun,
Ders alsın nasıl ki alanlar gibi.

19

Bu yurdun halkı da, beyi de biziz,
Sınıflar yaratıp ayrıt etmeyiz,
Sarmıştır bir sevgi bizi tertemiz,
Yavrusun bağrına basanlar gibi.

20

Hepimiz kardaşız, gayrılık yoktur,
Her işte birliğiz, ayrılık yoktur,
Sağlamdır özümüz, sayrılık yoktur,
Her dertten sağ esen olanlar gibi.

21

Korkusuz girmekçin bizler yarına,
Bugünden atıldık nur yollarına,
Koşuştuk bilginin öz pınarına,
Işığa susayan insanlar gibi.

22

Gazi'dir gösteren bu doğru yolu,
O yol ki öğünçle, sanlarla dolu,
Alnını açarak öğün Türk oğlu,
Tarihe bin erden yazanlar gibi.

23

Antiçti Atalay **Gazi** adına,
İzinde yürümek bir borçtur ona,
Ayrılmaz açtığı yoldan bir yana,
Yiğitçe sözünde duranlar gibi.

B. Atalay

Dinleyin destanı ağalar, beyler,
Cümhuriyetedir bu destanımız.
Her tarafta düğün, bayramdır yer yer,
Göklere yükseldi çünkü şanımız.

Bundan on dokuz yıl önce mi neydi?
Bin dokuz yüz on dört senesindeydi,
İnsanlara sanki sam yeli deydi,
Birden ateş aldı her bir yanımız.

İnsanlık bölündü iki tarafa,
Dost bir safa geçti, düşman bir safa:
İşleyen sinirdi değildi kafa,
Ateşle çalkandı o tufanımız...

Biz kapatıverdik Çanakkale'yi,
Yüklendi düşmanın birden alayı;
Her yüklenen aldı çekildi payı;
Mustafa Kemal'di Kumandanımız.

Anafartaları o idi tutan,
Gemileri avaz avaz ulutan,
Kavga oyununda düşmanı utan,
Olmasa sönmüştü hanumanımız.

Düşmanı karadan gemiye tıktık,
Boğazı kapattık çarlığı yıktık,
En son bu kavgada ziyanlı çıktık,
Tepemizden çıktı hep dumanımız.

Amanın... o günler ne karanlıktı,
Hem kastı kavurdu; hem yaktı yıktı,
Türklük düşmanları başlara çıktı,
Bu yüklere yoktu hiç dermanımız.

Bütün silahlardan Türkü soydular:
Evinin içinde esir koydular,
Türklük düşmanları zevke doydular,
Onları sayamaz bu lisanımız.

Sinirlerde korkunç şimşekler çaktı,
Damarlara bin bir yıldırım aktı,
Türk esir olamaz, olmayacaktı,
Yetişmişti yüce kahramanımız.

Bütün güvencimiz bu inan oldu,
Bu inanla yurdun her yanı doldu,
Matem çiçekleriarardı, soldu,
Başlıyordu yeni bir devranımız.

Bu inan güneşler dohurdu bize,
Bu inan dağları getirdi dize,
Anlatayım şimdi sırayla size,
Baharlara döndü hep hazanımız.

Bir aslan kesildi her Türk neferi,
Bastıkça yerinden sarsardı yeri,
Buydu Türkün ölüm dirim seferi,
Atımıza denkti hep meydanımız.

Düşmanlara yer yer karşı koyardık,
Nerede düşman varsa orda biz vardk,
Ağyar ile ağyar, yar ile yardık,
Böyleydi ahtımız ve peymanımız.

Ozan çekti burda sazı dizine,
Sanırsın dalmıştı şevk denizine,
Dedemiz Korkutun düşüp izine,
Yürekten söyledi yok gümanımız.

*
* *

Koç yiğitler aştık karlı dağları,
Bizlere yol veren dağlar öğünsün,

İşte Bayındır'ın yosma bağları,
Ölürsek ölelim... sağlar öğünsün...

Yüz atlı atıldık böyle akına,
Sıyrılmış bir kılıç döner mi kına,
Yürü... bir de bahtını sına,
Kanlı kılıcında zağlar öğünsün...

Vurun koç yiğitler durmadan vurun,
Vurun, yakın, yıkın... kasıp kavurun,
Küllerini bile göğe savurun,
Ölsek te gam değil, sağlar öğünsün...

*
* *

Türkiyenin Büyük Millet Meclisi,
Toplanmış, dünyayı tutmuştu sesi,
Hükümdar kendisi, tab'a kendisi,
Şaşırttı herkesi bu beyanımız...

İlk büyük savaşlar İnönleriydi,
Kadınlar, çocuklar savaş eriydi,
O günlere mahşer dense yeriydi,
Canlardan gelirdi heyecanımız...

İnönleri idi ilk büyük zafer,
Aslanlar gibiydi onda her nefer,
Millet ordulaştı o zaman yer yer,
Kalmıyordu artık dardağanımız ..

Biz böyle yer yerin çarpışır iken,
Hünkârın gözüne olurduk diken,
Elbirlik olurdu düşmanla birden,
Taştıkça taşmıştı o isyanımız...

Biz ateşe yandık, boyandık kana,
Düğün zamanıydı o gün sultana,
Keyflere dalmıştı o kana kana,
Ne aklımız erdi, ne iz'anımız..

Nerde kaldı Türklük, o yüce şanlar,
Düşman gemisine dansa koşanlar,
«Ölü diriltilmez...» deyip coşanlar,
«Sakarya» sizlere bir bürhanımız...

Sakarya, Sakarya... sendin dirilten,
Umutsuz, inansız ruhları birden,
Türk tarihinde bir mucizesin sen,
Sen idin en çetin imtihanımız..

Bir gece oturduk konuşurduk biz,
İşittik köşküne gelmiş Gazi'miz,
Bilmedik yerde mi ya göktemiyiz;
Ağzımıza geldi sanki canımız...

Meğerse kırılmış kaburgaları,
Gizlice gelerek çıkmış yukarı,
Sardırmış da gece olunca yarı,
Geri dönmüş o baş kumandanımız...

Ozan Sakaryaya deyiş deyecek,
Dillere kolaydır Sakarya demek,
Tarih böyle savaş görmedi gerçek,
Seller gibi akıp gitti kanımız...

*
* *

Sakaryada kan köpürdü,
Amanın beyler, ağalar..
Bu cenk yirim iki gün sürdü,
Aklara döndü karalar.

Hey, Türkü hiçe mi saydın?
Düşman sındı gözler aydın...
Sakarya sen olmasaydın
Birer örendi buralar..

*
* *

İnanmıştı artık Avrupalılar,
Bir Anadolu var ve bir Türklük var.
İnanmamış olsa bile ne çıkar,
Sultan dedikleri son şeytanımız.

Şimdi geliyoruz Dumlupınara,
Dokuzyüz yirmiki yılını ara,

Otuz Ağustos bak ordulara,
Ne mucize yaptı, söktü tanımız..

İleri!.. diyince **Gazi** amanın,
Dağlar söküldü de yürüdü sanın..
Tacını, tahtını sarsdık düşmanın
Kahbelere yoktu hiç amanımız...

Ozan, burda ayrı beze destanı,
Bıkmasın okuyan dinleyen anı,
Ozanlar yolunu sen iyi tanı,
Biz kaynağız destan çağlayanımız.

*
* *

Dumlupınar, hey pınar... seziyor mu
dağların?
Türk güneşi doğacak bu dağlarında
yarın...
Dumlıpınar, hey pınar... işte titretti
yeri:
«Ordular hedefiniz Akdenizdir ileri!...»

*
* *

Koşuyor ordular, koşuyor ordular..
Tufanlar kesilip coşuyor ordular..
Kükremiş sel gibi akıyor ordular..
Düşmanı her yanda yakıyor ordular..
Aşılmaz dağları deliyor ordular..
Sevinin, sevinin geliyor ordular...

*
* *

Size derim size, size
Dağlar, dağlar, yüce dağlar,
Eğilin de gelin dize
Orduların akını var,
Akdenize.. Akdenize...

Gazi dedi bir «ileri!..»
Hangi ordu kalır geri?
Yıldırımdır neferleri
Ant içmişiz **Gazi**'mize,
Akdenize.. Akdeniçe...

*
* *

İşte biz böyle erdik yüce Cumhuriyte,
Ancak bu yaraşırdı böyle yetkin
millete..
Hem erdem hem günendir Cumhuriyet
dediğim,
Gözünü çıkartırız ona kem bakarsa
kim...

*
* *

Cumhuriyet hakkın yolu,
Bayramınız kutlu olsun...
Urumeli, Anadolu,
Bayramınız kutlu olsun...

Hey analar, hey babalar,
Dağların da sevinci var,
Irmaklardan sevinç akar,
Bayramınız kutlu olsun...

Çoşkun sazım coş kutlula,
Kısmet olmaz bu her kula,
Yıl dönümü bini bula,
Bayramınız kutlu olsun...

*
* *

Şu on yılda neler yapıldı neler,
Mektepler, köprüler hastahaneler,
Yurdu kucaklayan yol, şimendefer,
Türk malıyla dolu her limanız...

Şapkayı beğendik, yol verdik fese,
Eşkıya yoktur ki yolları kese.
Şimdi ne tekke var, ne de medrese,
Ne cinimiz k adı, ne şeytanımız...

Fabrika bizimdir, bankalar bizim,
Vapurlar bizimdir, deniz de bizim,
Yolum pek dölektir aydınlık izim,
Cennetlere döndü her alanımız...

Din işi ayrıdır dünya işinden,
Kimseye sorgu yok din sezişinden,

Ne şeyhten, fakihten, ne keşişinden,
Cennet için yoktur pay umanımız.

Türk kadını hürdür, o yüce ana,
Artar da eksilmez saygımız ona,
Türemiz böyledir ta önden sona,
Ana, gönlümüzde öz mihmanımız.

Yeni harfler yeni çığırlar açtı,
Her yüreğe bilgi ışığı saçtı
Türk dili bu işe pek çok mühtaçtı,
Buna çoktanberi var inanımız.

Türk tarihi verdi Türklüğe benlik,
Gazi'ye dilerim sağlık, esenlik,
Bu kadar yetişir gayri süzenlik,
Ordumuza canlar öz kurbanımız.

Ordumuz, ordumuz...yüce ordumuz,
Senin gölgendedir güzel yurdumaz,
Yaşayor kanında dedemiz Oğuz,
Sensin hep dertlere son dermanımız...

İshak Refet

*

Maraşlı Esad'ın Destanı

1

Onuru çok yüce ulu,
Tarihi hep şanla dolu
Arslan huylu yiğit soylu
İşte benim o Türk oğlu.

2

Kök ülküm birdir bir tek
İstiklâldir canıma ek
Yurdumda ben buyururum
Türk öpemez asla etek.

3

Geçmişlerde dökülen kan
Coşkun seller gibi akan
Yurt uğruna Türk kanıydi
Bunu gördü bütün cihan.

4

Gördüm yokken hiç günahım
Satmış beni padişahım
İşidince bu haberi
Gök yüzünü tuttu ahım.

5

Bir yumrukta yıktım tahtı
Üstündeki kara bahtı
Tutamazdım attım çünkü
Bu hain bir padişahtı.

6

İşte böyle geçti ahval
Öz malımız bu istiklâl
Satılırken geri aldık
Oldu yüz bin şehide mal.

7

Ey vatan ey aziz ana
Bundan sonra her kim sana
Yan bakarsa kâinatı
Boyarım kıp kızıl kana.

8

Bu diyarda benim ancak
Serbest el kol sallıyacak
Benim ancak güzel sancak
Bu toprakta sallanacak.

9

Eşim yoktur nicelerde
Sen dalgalan yücelerde
Türk ruhuna ışık sensin
En karanlık gecelerde.

10

Ey ulu ruh bir sensin sen
Gönlümüzde her gün esen
Ülkün için fedaidir
Bütün millet her nedesen.

Âşık Mehmed'in Destanı

Onuncu yılı bu cumhuriyetin
Kutlu olsun yurdun büyük bayramı
Gülüyor on yıldır yüzü milletin
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Ne yaptılar kahbe düşmanlar bize
Pek çoğunu döktük onun denize
Şimdi bir bir anlatayım ben size
Kutlu olsun Cümhuriyet Bayramı.

Biz Türkleriz her şeylere özenen
İstikbalin şerefini kazanan
Hiç bir düşman uğraşmaz bizinen
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Cumhuriyet halkın hâkimiyeti
Hep Türklerin böyle idi niyeti
Anlaşıldı Cumhuriyet kıymeti
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Türkiyedir vatanımız elimiz
Cumhuriyet açtı bizim gülümüz
İlerlesin bizim güzel dilimiz
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Eski kanun kadınları boşadan
Yeni kanun, hanımı hür yaşatan
Bu fikirler gelir **Gazi** Paşadan
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Muallimlik için yetişen gençler
Bütün halka bilgi vermeğe başlar
Layık hükûmeti kuran kardeşler
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Hükûmeti biz yürekten severiz
Hangi düşman karşı durursa döveriz
Türk milleti kahramandır överiz
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Millet Meclisile verip başbaşa
Yaşa Cumhuriyet Reisim yaşa
Yapılın bayramı biz koşa koşa
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Budur onuncu yıl dönüm devranı
Gezip Ankarayı etşem seyranı
Aşık Mehmet yazar bayram destanı
Kutlu olsun Cumhuriyet Bayramı.

Saraç Hacı'nın Destanı

Doğru okuma bilmezdik Cumhuriyet okuttun
Çok kolaymış bellemesi bir haftada söküttün
Hiç dönmezdi benim dilim ipek gibi büküttün
Avrupadan farkedilmez kumaşları dokuttun.

Mektepliler bak ne gökçek gürbüz olup geziyor
Ağabeyin her postada nasıl mektup yazıyor
Okumayan bu dünyada hep canından beziyor
Hocan oğlum bu vatanı bir kâğıda çiziyor.

Bundan evvel yüzde doksan okumayı bilmezdi
Cahillikten utanırdı adam yanına gelmezdi
Gözü kördü medeniyet ne olduğun görmezdi
Vatanına yardım için on paracık vermezdi.

Yüzde yüzü beş senedir ben görüyon okuyor
Herkes küçük yavruların mekteplere sokuyor

Bin yaşasın Cumhuriyet Millete çok bakıyor
Muallimi hiç unutmam çok emekler döküyor.

Aşmamıza pek az kaldı karşı dağlar yol olur
Tembel olan çalışana her zamanda kul olur
Elele ver durma çalış yalnızlık zor olur.
Tut sözümü at tohumu arpa buğday bol olur.

Cumhuriyet neler yaptı daha neler yapacak
Medeniyet ne doğursa derhal bulup kapacak
Avrupaya Türk malları beyendirip satacak
Durma çalış zaman değil rahat rahat yatacak.

Köylü şimdi efendidir, önce ne hakkı vardı
Sultan sade senden alır sana yumruk sıkardı
Türk köylüsü, senin için meclis kanun çıkardı
Cumhuriyet bak bağrına seni bastı hem sardı..

Aşık Hasan'ın Destanı

Gücüm yetse keşke yazsam bir destan
Okunsa istekle nihayetedek
Başımızda her gün o baş kumandan
Methini söylerim kıyametedek.

Onunçun açılır sümbül menekşe
Cihanda adını söyler her köşe
Nufuzu yürüdü dağ ile taşa
Methini söylerim kıyametedek.

On yılda yüzlerce yılı aştırdı
Şanlı geçmişleri deşti, deştirdi
Okuyup yazmayı kolaylaştırdı
Methini söylerim kıyametedek.

Varsın geçsin benim yaşım yetmişi
Son on yılda gördüm en büyük işi
ister er meydanı böyle er kişi
Methini söylerim kıyametedek.

Geçti, tünel oldu her çetin kaya
Şimdi tirendeyiz, yürürdük yaya
Dünya imreniyor **Gazi** Paşaya
Methini söylerim kıyametedek.

Sohbetinin doyum olmaz tadına
Odur haklarını veren kadına
Âşık Hasan derler benim adıma
Methini söylerim kıyametedek.

Artık toprağa yaslanı yaslanı
Sığır güderken yazdım ben bu destanı
Nasıl methetmeyim böyle arslanı
Methini söylerim kıyametedek.

BALIKESİRDE KEÇECİLİK

13 / 8 / 1932

1 — Blıkesirde yaşıyan halk sanatları arasında bir mühimmi de keçeciliktir. Burada 1932 ağustosunda on beş keçeci dükkânı mevcuttu. Bu on beş dükkânın on dördü kira ile tutulmuş olup yalnız biri bir keçeciye aittir. Diğer dükkânlar belediyenin ve evkafın tasarrufu altındadır. Dükkânların kirası elli lira ile yüz lira arasında tehalüf eder.

2 — Keçeci dükkânlarının hepsi ahşaptır. Her birinin kıymeti yedi yüz lira ile bin lira arasındadır.

3 — Keçeci dükkânları zeminden takriben bir metre yükseklikte ve çoğu mustatil şeklindedir. Dükkânların zeminden yüksek olmasının sebebi keçe yuvarlamağa imkân hazırlamaktır.

4 — Balıkesirde eskiden yirmi iki keçeci dükkânı vardı. 313 zelzelesinden evvel keçeciler çarşısı bedesten halinde olup sabahları açılır, akşamları kapanırdı. Şimdi çarşıda çalışan esnaf, on dördü usta, mütebakısı kalfa ve çırak olmak üzere otuz kişiden ibarettir. Umumî harpten evvel keçeciler arasında dört ermeni usta da vardı.

5 — Keçecilerin yaptığı eşya şunlardır:

Belleme.

Yaygı keçesi.

Kepenek (çobanlar için)

Top keçe. (Hayvan semerleri için)

Keçe külâh.

6 — Eskiden senede en az on bin külâh yapılır ve satılırdı. Bu gün haftada ancak sekiz on külâh satılmaktadır.

7 — Bir belleme bu gün elli, yaygı keçesi 200-400, kepenek kezalik 200-400, top keçe 25-30 kuruştur. Bunların en çok satılanı yazın top keçe, kışın kepenektir. En fazla satış mevsimi son bahardır. Satışlar umumiyetle perakendedir. Nadiren toptan satış da yapılır.

8 — Keçecilerin kullandıkları ham madde yündür. Yün Balıkesir köylerile Bandırma, Gönen havalisinden alınır. Okkası 50-60 kuruştur. Bazan Tabaklardan da yün alındığı vakidir.

9 — Keçecilerin yaptığı eşya Balıkesirde, kazalarda, Bursa, İnegöl, Kırkağaç, Soma, Akhisar taraflarında satılır. Balkan harbinden evvel keçeciler yamçı ile Osmanlı eğerleri için de keçe yaparlardı. Fakat bunlar şimdi yapılmamaktadır.

10 — Keçe yapmak için, icabı kadar yün atılır. Bu suretle hazırlanan yün bir hasır üzerine yayılır. Bu hasırın uzunluğu 25-70 ayaktır. Hasır Balıkesirde yapılır. Yün hasır üzerine yayıldıktan sonra, üzerine süpürge ile saf sıcak su serpilir. Bu iş bitince hasır dürülür. Dürülen hasır keçeci dükkânının bir ucundan diğer ucuna kadar iki veya üç kişi tarafından ayakla tepilerek yuvarlanır. Dükkânın bir tarafından diğer tarafına yuvarlanıp sonra ilk noktaya dönmek bir sayı itibar olunur. Bu veçhile hasırın yirmi beş defa yuvarlanması on beş dakıka sürer. Bu iş görülünce hasır açılır. İçindeki yün çıkarılır. Hasır, kuruması için makaralarla dükkânın tavanına asılır. Hasırdan çıkarılan yünün-ki iptidaî keçe halindedir - pişirilmesine sıra gelir. Hasırdan çıkarılan iptidaî keçe ılık sabunlu su ile pişirilir. Pişirmek el ile döverek yıkamak demektir. Bu ameliye takriben iki saat devam eder. Bir okka sabunla

on okkalık keçe pişirilir. Sabun bir teneke içinde eritilir. Sabunlu su yerde yayılı bulunan iptidaî keçenin üzerine kabaktan yapılmış bir tasla, yahut süpürge ile serpilir. Ondan sonra dükkânın tahtası üzerinde kolla dövülür. Keçe ne kadar çok dövülürse o kadar ince olur.

11 — Sabunlu su, ilk sanata başlıyanların ellerini ve kollarını bir müddet için kabartır, acıtır, lâkin sonra alışılır, kabarıktan ve acıdan eser kalmaz.

12 — Balıkesir keçecileri aldıkları yünü yıkamadan kullanır. Yün senede iki defa alınır, biri mayısın ılk günlerinde, diğeri de ağustosun on beşinden sonra. Çünkü koyunlar bu zamanlarda kırkılır. Keçeciler aldıkları yünü evvela ayıklarlar, tozdan çöplerden, diğer kirlerden tecrit ederler. Ayıklanan yün tarakla taranır ve nihayet yayla atılır.

13 — Keçecilerin kullandıkları âletler şunlardır:

Yay — Yün atmak için. [bildiğimiz hallaç yayı şeklindedir.]

Hasır — Yün sarmak için.

Tarak — Yün taramak için.

Saçgı — Hasıra yün koymak için.

Tokaç — Keçeyi pişirmek için.

Kalıp — Keçe külâh yapmak için.

Kazan — Su kaynatmak için

Balıkesirde Keçeciler çarşısı

Makas — Keçe kesmek ve kepenek önü açmak için.

Hasır sırığı — Üzerine yün yayıldıktan sonra hasırı sarmak için

Teneke veya kova — Su taşımak için.

14 — Keçeci dükkânları yaz, kış daima açıktır. Dükkânlar umumiyetle iki kat olup birinci kat imalâthane vaziyetindedir. Usta, kalfa ve çırak hep birinci katta çalışırlar. Bütün işler birinci katta çıkarılır ve aynı zamanda yine birinci katta satış yapılır. İkinci kat mamul eşyanın muhafazasına mahsus olup âdeta ambar işini görür. Dükkânın birinci katında yapılan her şey ikinci kata konur ve müşteriye arz edilmek için orada bekletilir.

15 — Keçeci dükkânlarının ön tarafı kâmilen yukardan aşağıya kadar açıktır. Dükkânın arka tarafında ocak bulunur. Su bu ocakta kaynatılır, sabun kezalik burada eritilir.

16 — Keçecilerin piri hazreti Ebu-Saittir. Keçeci dükkânlarının bir çoğunda asılı bir levhada şu beyti okursunuz:

Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız
Hazreti Ebu Saittir pirimiz ustadımız.

Bu beyitten maada keçeci dükkânlarında daha bir çok vhlealara tesadüf edilir.

17 — Keçeciler arasında da, diğer esnaf arasında olduğu gibi çırakların kalfa çıkarılacağı zeman merasim yapılmakta olduğunu, çoktanberi bu tarzda merasime tesadüf edilmediğini bütün esnaf müttefikan söylemektedir. Çıraklar kalfa olurken yapılan merasim eskiden şu şekilde ceryan edermiş:

Evvela esnaf kâhyası herkesten para toplar, bu toplanan para ile yiyecek ve içecek levazımı alınırdı. Esnaf kâhyası para toplarken kalfa olacak çırağın ustası diğer esnaftan daha çok fedakârlıkta bulunurdu. Hatta bazı ustalar diğer esnafın para vermesine yani kâhya tarafından esnaftan para toplanmasına meydan bırakmaz, bütün masrafları kendisi deruhte ederdi. Para toplandıktan, icap eden her türlü levazım tedarik edildikten sonra muayyen bir günde Tepeköy mesiresine gidilirdi. Burada bir taraftan yemekler yapılır, diğer taraftan esnaf küme halinde mertebesine göre yer alarak otururlardı. Önce davetli hocalardan biri tarafından mevlut okunurdu. Mevludu müteakıp diğer bir hoca dua eder, duadan sonra kalfa olan çırak, ustasının elinden öper ve dizinin üstüne bir bohça koyardı. Bu bahçada iç gömleği, don ve mendil bulunurdu. Ustası da buna mukabil kalfa olan çırağına bir yay* ile tokmak hediye ederdi. Ondan sonra hazırlanan yemekler yenir, esnaf arasında oyunlar çıkarılır, akşama kadar eğlenceyle vakıt geçirilirdi. Bazan esnafın Tepeköy mesiresinde günlerce kaldığı, gecelediği olurdu.

18 — Bu gibi merasim için esnaftan toplanan para bazan yalnız on liradan ibaret kaldığı gibi ba-

zan da iki yüz, iki yüz elli, hatta üç yüz lirayı bulurdu. •

19 — Çırakların kalfa olmasına ait merasimde şeyhler, dervişler bulunduğu, yahut bu merasime riyaset için başka taraflardan bu gibi kimseler geldiğini bilen keçeci ustasına tesadüf olunmadı. Şu hale nazaran denilebilir ki keçeci esnafının teşkilâtında dinî bir mahiyet yoktur.

20 — Keçeci kalfaları bu gün 50-60 kuruş gündelik alıyorlar. Çıraklar ise boğaz tokluğuna çalışmaktadırlar. Yalnız kendilerine ustaları tarafından sabahleyin ve öğle üzeri, yani günde iki defa yemek veriliyor, senede bir defa da, yani ramazan bayramında bir kat elbise ve bir çift kundura alınıyor. Çırağına ara sıra cep harçlığı veren keçeci ustaları varsa da pek nadirdir.

21 — Balkan harbinden evvel esnafın kâhyası vardı. Bu gün khâya yoktur. Esnaf kâhyasına aidat verilmezdi. Kâhya seçilmek suretile yapılır ve kâhyanın esnafın ihtiyarlarından olmasına dikkat edilirdi. Şimdi esnafın en ihtiyarı Süleyman ustadır.

Balıkesirde bir Keçeci dükânı ve Keçecilerin en yaşlısı Süleymen usta

22 — Esnaf, çocuklarını mutlaka keçeci olsun demiyorlar. İsteyen çocuğunu kendi sanatına so-

kuyor, isteyen diğer bir meslek sahibi yapıyor.

23 — Bu gün Balıkesirde mevcut keçeci esnafının hemen hepsi okuyup yazıyorlar. Fakat yeni Türk harflerinin kabulünden evvel hal bu merkezde değilmiş, o zamanlarda esnaf arasında okuyup yazan azmış. Keçeciler, bu itibarla yeni Türk harflerinden pek memnundurlar.

Keçeciler çalışırken

24 — Yeniden bir keçebi dükkânı açmak için 50 60 liradan ibaret küçük bir sermaye kâfidir. Keçecilerin kullandıkları âletlerin hepsi Balıkesirde yapılıyor. Bunlar arasında yay en pahalısıdır ki üç liraya tedarik olunur. Onun için keçeci esnafı: «Bizim sermayemiz sayimizdir.» diyorlar

25 — Esnafın ekseriyetle yüzde beş kâra kanaat ettiği, maliyet fiatına, hatta bazan maliyet fiatından aşağıya mal sattığı olur. Fakat bu hal, her zaman vakı değildir.

26 — Ne eskiden, ne de şimdi esnaf arasında kalfa veya çırak kaçırma âdeti yoktur. Bununla beraber bu gün mevcut kalfalar nerede fazla gündelik alırlarsa orada çalışmağa mecbur oluyorlar. Bunun sebebi iş darlığı hasebile herkesin

yüksek gündelik verememesidir.

27 — Keçeciliğin ilerlemesine otomobillerin fazlalaşması engel olmuştur. Canlı nakil vasıtalarının azalması, meselâ belleme gibi keçecilerin yaptığı bazı malzemenin kullanılmamasını intaç etmiş ve bu yüzden cansız nakil vasıtalarının çoğalması keçecilerin zararına olmuştur.

28 — Şimdi keçeciler en çok belleme ile kepenek yapmaktadırlar. Belleme ordu için hükûmet tarafından satın alınmaktadır. Kepenek de çobanlar tarafından kullanılmaktadır. Kepenek en fena ve soğuk havalarda vücudu sıcak tutar, her türlü haricî tesirlerden muhafaza eder. Şapkanın kabulü dolayısile keçe külâh sarfiyatı azaldığı gibi Avrupa malı kilimlerin ucuzluğu dolayısile de yaygı keçesi sarfiyatı azalmıştır.

29 — Keçeciler, yazın çok sıcak ve kışın çok soğuk havalarında çalışmıyorlar. Yaptıklarını köylüye veresiye satan esnaf olduğu gibi, eşyasını başka taraflara götürüp satan esnaf da vardır.

30 — Geçecilerin kullandıkları melzeme arasında Avrupa malı olan yalnız boyadır. Geçeci dükkânları sabah ezanından evvel açılır. Çünkü bir gün başlanan işi o gün mutlaka bitirmek lâzımdır. Geçeciler, bir gün başladıkları işi bitirmeden ertesi güne devretmezler. Bir geçeci haftada azamî otuz okka yün işler. Geçeciler azamî beş metre uzunluğunda geçe yapabiliyorlar. Ellerindeki vesait ancak bu kadara müsaittir.

31 — Geçecilik üç senede öğrenilir. Yani bir geçeci çırağı üç sene çalıştıktan sonra sanatı elde etmiş sayılır. Ustanın hüneri yün atmasından ve hasıra yün dağıtmasından anlaşılır.

32 — Geçeciler arasında, sanatlarına müteallik şöyle bir fıkra söyleniyor: vaktile kadının biri oğlunu bir geçecinin yanına çırak vermiş, Çırak, ustasının dükkânına üç gün gelip gitmiş ve külâh yapmasını öğrenir gibi olmuş. Üçüncü günü akşamı eve dönünce annesine demiş ki:

— Ben yarın artık dükkâna gitmiyeceğim?

— Niçin?

— Niçin olacak sanatı öğrendim.

— Neden anladın?

— Anlamıyacak ne var:

Teptim geçe oldu
Sivrilttim külâh oldu
Gey başına
Git işine.

Bunu işidince çırağın anası oğlunun geçeciliği hakikaten öğrendiğini zannetmiş. Ötede çırağının dükkâna gelmediğini gören usta, bir iki gün bekledikten sonra kadının evine uğramış. Sormuş:

— Oğlun dükkâna niçin gelmiyor?

Kadın cevap vermiş:

— Niçin gelsin usta, o sanatı öğrenmiş.

GAZİANTEPTE HALK İNANMALARI

Aile:

1 - Gaziantebin cenup ve cenubî şarkısındaki yazı köylerinde büyük anne, nine tabirleri mukabilinde «eci» kelimesi kullanılır. Daha doğrusu bu kelime göçebe iken yerleşmiş köylü tabakası arasında yaşamaktadır. Aynı halk kütlesi içinde kız kardeşin çocuğuna yeğen denir. Bu kelime erkek kardeşin çocuğu hakkında kullanılmaz.

2 - Bir kocanın ikinci karısına nöker denir. Bu kelime Orta Anadoluda kullanılan kuma, İstanbulda kullanılan ortak kelimelerinin tam karşılığıdır.

3 - Gaziantpete boşanma ayıp telakki olunur. Eğer namus meselesi mevzuubahs değilse kocasından boşanan kadına iyi gözle bakılmaz. Bunun için köylerde boşanma hadisesi pek nadir, on on beş senede ya vakı olur, yahut olmaz.

4 - Baraklarda ocak sahibi küçük oğuldur. Büyük oğul mal alır, ortanca büyüğün verdiğine riza göstermeğe mecburdur. Ocak sahibi ise büyüğün ve ortancanın malı üzerinde hâkimdir. (İdris Kâhya)

5 - Beylik varisi, ocak sahibi, yani ailenin küçük oğludur.

6 - Ölen bir erkeğin karısı tekrar kocaya varamaz. Kocası ölen kadın çocuklarını bağrına bastırır, onlara bakar, baba yiğit eder. Bu, yalnız erkek çocuğu olanlara mahsus değildir. Erkek çocuğu olmayıp kız çocuğu olan kadınlar da aynı tarzda hareket eder. «Köyümüzde Bekmişli kadın, kocası öldükten sonra kişiye varmadı, evladının üstünde oturdu. Akrabası kişiye satmak istediler. Arvat kaçtı, evine geldi.» Eğer kocası ölen kadın çok genç olursa ancak kocasının akrabasından birine varır, çocukları sefil olmasın diye böyle yaparlar. (Ukkâş ağa)

7 - Türkmenlerde boşamak âdeti yoktur. Karı koca birbirini sevmezse, büyükler gelir, kocaya «kalınını (ağırlık) al, geçmişine varsa

---

Usta tekrar sormuş:

— Neden anladın?

— Kadın:

— Nedem anlıyacağım demiş, baksana ne diyor?

Usta:

— Ne diyor?

Kadın:

— Ne diyecek dediği şu:

Teptim geçe oldu
Sivrilttim külah elda
Gey başına
Git işine.

Bunu duyan usta şaşırmış:

— Sahih demiş, çırak sanatı öğrenmiş, hem de sade kendi öğrenmemiş, anasına da öğretmiş.

Mehmet Halit

ver, Allah hakkı için şu kadını boşa, ne olur ne olmaz arvat aklı bu, birile kaçar, hepimize leke getirir.» derler. Boşanan kadının çocukları babalarına gitmezlerse kadının yanında kalırlar ve kadına ait olurlar. (Dikmetaş : Ukkâş ağa)

İnanmalar :

8 - Boynuna beyaz mendil bağlamak bütün aşiretlerce teslim alâmeti telakki olunur.

9 - Aşiretler indinde, kesilen hayvanın başı en şerefli yeridir. Başa kelle derler. Kelle pilavın üzerinde gelir. Hayvanın ikinci şerefli azası döştür. (Şarkevli Hasan bey)

10 - Türkmenler arasında kurdun gözü ve diğer âzaları nazarlık olarak kullanılır. Çocuğu iki yaşına kadar kurt derisi üzerinde büyütürler. Kurdun boğazladığı helaldır. Kurdu kovan at yakan işer, yahut ölür. Kurdun nefesi onu tutar. Çocuğu yaşamıyanlar, kurdun postunun ağzından çocuğu geçirirler. Kurt Hazrti Alinin itidir. Mısırın itleri et yemez, Yusuf peygambere yeminlidir. (Baraklı Mehmet Yıldırım bey)

11 - Akdeve kapıya çökmeden şire sandıklarının ağzı açılmaz. «Akdeve» kar demektir. « Şire » üzümden ve üzüm suyundan yapılan kışlık yiyeceklerdir. Akdeve kapıya çöktümü tandır sohbetleri başlar. Bu toplantılarda kadınlar oyunlar çıkarır, hikâye ve destanlar söylerler. Bir kadın vardı ki, Köroğlu hikâyesini bütün türkülerile çok güzel naklederdi.

12 - Kurt görülürse de uğur, görülmezse de uğurdur. En uğurlu hayvan boz kurttur. (Muallim Mustafa Nail)

13 - Yağmur yağması için hasis adamın oluğunu çalar ve suya atarlar.

14 - Gaziantepte şeyh camii ve hamamı şeyh Fetullah namında bir zat tarafından yaptırılmıştır. Bu zat camii ve hamamı yaptırırken lâzım olan parayı pöstekisinin altından çıkarır ve verirmiş. Birgün bir amele oradaki parayı almak arzusile şeyhin bulunmadığı bir zamanda pöstekiyi kaldırmış. Fakat para yerine yılan görmüş.

15 - Gaziantepte şeyh camii hamamı senede üç gün hıristiyanlara tahsis edilir. Bu günlerde hıristiyanlarca tavaf olunur. Çünkü bu hamamın onlar indinde kudsiyeti vardır.

16 - Zevcini rakıdan vazgeçirmek isteyen evli kadınlar cuma günü sela verilirken kuyuya ayna tutarlar.

17 - Her hangi bir arzunun tahakkuku için kadınlar şeyh camii hamamına giderek hamamın külhanına gübre atarlar. Bilhassa kocalarını rakıdan vazgeçirmek isteyen kadınlar bu itikada pek bağlıdırlar.

18 - Yatak yıkılırsa, çatı çatırdarsa, serçe cıvıldarsa misafir gelir.

19 - Gece vakti ıslık çalınmaz, çalınırsa şeytan gelir. (Sait bey)

20 - Gece vakti yılan ismi anılmaz, gece yılandan bahsedilirse «uzun oğlan» yahut «soğuk hayvan» derler. (Sait bey)

21 - Akşamları evden kazan verilmez, şayet mecburiyet altında verilmesi icap ederse çamaşır kazanı için «küpeli oğlan» getirdik, ufak kazan içinde «köle getirdik» derler, kazan ismini söylemezler. (Muallim Ramazan bey)

22 - Çocuk bir bacağını diğerinin üzerine koyarsa annesinin yeni bir çocuk getireceğine inanılır.

23 - Gök gözlü, sarı saçlı adamların nazarı fenadır. Çünkü peygamberin horozunu çalan adamın nazarları keskindi ve bu adam gök gözlü ve sarı saçlı idi. (Muallim Mehmet Mahir bey)

24 - İki düşman aile arasında barışıklık temini için kız alıp vermek âdettir. (Şarkevli Hasan bey)

25 - Kuşak namustur, namusu kılıc kesmez, boynuna kuşak dolanıp teslim olana ceza verilmez. (Ali Rıza bey)

Halk tedavisi :

26 - Lohusalara musallat olan al karısının çocuklarda tezahür eden şekline Alacama derler. Bu hastalık nazardan olur. Çocuk bu hastalığa yakalandığı zaman bayılır. Tedavisi için çan çalarlar. Çan davarların boynundaki çandır. Çocuğu gömlek yakasından geçirirler. Ekmek eteği yani sofrayı yırtıp çocuğu ondan geçirirler. (Dikme taş: Karaşıhlı oymağından Dilfer)

27 - Boğmaca öksürüğüne tutulan çocuğu bir maktulün mezarı etrafında dolaştırırlar, yahut bir delikli kayadan geçirirler. (Muallim Mustafa Nail)

28 - Şeyh camiinde bir siyah amud (taş direk) vardır. Başı ağrıyan kimse camiye giderek bu amuda başını sürer ve bu suretle şifa bulacağına inanır.

29 - Tiksinme hastalığına düçar olanlar dabakhaneye götürülür· Buradaki bağırsak pisliklerinden hasta kendi parmağile bir parça burnuna sürer. Sonra üç defa yanındaki değirmen taşının etrafında dolaşır. (Bu taş esasen ziyaretgâhtır.) Bu suretle tedavi edilmiş olur. (Muallim Hanefi bey).

30 - Korkudan hastalanan adamı tedavi için bir parça paçavrayı ateşte yakıp ansızın hastanın boynuna değdirirler. (Muallim Hanefi bey)

31 - İştihası olmıyanlar için «pav yavşanı» ile sabunu köpürtürler. Hastanın elini yüzünü yıkarlar, avucuna koyup bir parça da içirirler.

32 - Sarılık hastalığına tutulanları tedavi için:

A - Diz altından ufacık bıcakla keseserler.

B - Sade kahvenin içine limon sıkıp bunu dışarda ayazda bıraktıktan sonra hastaya içirirler.

C - Hastanın haberi yokken ansızın tokat atarlar.

D - Bir göle yahut havuza (umumiyetle suya) iterler.

Ziyaretgâhlar :

33 - Bozgeyikli-Munbucun şarkında bir ziyaretgâhtır. Keramet sahibi bir zattır. Ahmet Yeseviden gelmedir. İki kabile kavga ederse « Bozgeyikliler »den birisi gelir, sancak diker, bu sancağı görenler derhal dururlar. Mevali aşireti (bunlar kendilerini arap sayarlar, esasen mevali yabancı demektir.) dahi Bozgeyikliye itaat eder. (Şark evli Hasan bey)

34 - Kızılhisar köyünde Hacı Hamza türbesi vardır. Halkın itikadına göre burada akrep yaşayamaz. Diğer yerlerden buraya gelen akrep gelir gelmez derhal ölür.

35 - Gaziantepde dabakhane mahallesinde sıtma pınarı vardır. sıtmaya tutulanlar bu pınarda yıkanırlar.

36 - Memik dede: Dölükden beş saatlik yerde Ceyde nahiyesinde Memik dede çobanmış, hizmet edermiş. Amcası hacca gitmiş, Memik dedeye emlakini teslim etmiş. Hacının karısı birgün köfte yapmıs. «Ah, ağa bunu yeseydi» demiş. Sonra Memiğe getirip vermiş. Kabı yani tabağı orada bırakmış. Memiğin amcası hacdan dönmüş. İstikbal etmişler. Hacı kendisini istikbal edenlere:

— Beni değil Memiği karşılayınız, demiş.

Bu sözden birşey anlamayan karşıcılar dönüp Memiğe bakmışlar; görmüşler ki, Memik asasını dikmiş, asa bir ağaç olmuş, bu ağaç halâ mevcuttur. Memik de asası ağaç olunca ortadan kaybolmuş ve bir daha görünmemiş. Sonra halk ağacın bulunduğu yeri ziyaretgâh yapmıştır.

37 - Yol üzerinde ağaç veya çalı bulunursa, halk ona horoz keser, çaput bağlar ve altına taş atar. Bu suretle yol üzerinde bulunan ağaç ve çalıların altında taş yığını bir tepe teşkil eder. (Ali bey)

38 - Haral nahiyasinin Badna köyünde Hallacı Mansurun mezarı vardır. Bir zaman bu mezar açılmış ve içinde muhtelif eşya ve bu arada birde haç çıkmış. Buna rağmen aynı mezarı halk yine Hallacı Mansurun mezarı tanır ve o suretle hürmet gösterir. (Ali bey)

39 - Dabakhanede «Arap kızı» yahut «Kirişhane» ziyareti : bunun üzerinde değirmen taşı vardır ki, kirişçilerin âletidir. Tiksinme hastalığına müptela olanlar burayı ziyaret ederek taşın etrafında üç defa dolaşırlar. (Muallim Hanefi bey)

40 - Şair Seyit Nesimî'nin bir iftira neticesinde Gaziantepte derisini yüzmüşler. Nesimî derisini arkasına almış, Halebe gitmiş. Giderken «ocağınız tütmesin.» diye beddua etmiş. Onun için «Hacar» köyünde bugün bile ocaklar tütmez.

41 - Hacı Bektaş birgün dervişlerile gezerken şehrin meyda-

nında bir maslup görmüş. Maslubun yaftasında «Bu adam filan sene hırsızlık etti, hapishaneye tıkıldı, çıktı, tekrar hırsızlığa başladi. Kaç defa cezalandırılsa da yine vazgeçmedi. Nihayet hükûmet bunu asmağa mecbur oldu.» diye yazılmıştı. Hacı Bektaş kalktı, bunun ayaklarını öptü. Yanındaki dervişler buna hayret ettiler. Hacı Bektaş dedi ki: Bu adama hırsız olduğu için değil, sebat gösterdiği için hürmüt ederim.» (Müfettiş Ali Rıza bey)

Evlenme:

42 - Nişan merasimi için yüzük âdeti bundan on sene evvel yoktu. Bu âdetin taammümü son senelerdedir. Evvelce gelin evine gider, geline hediye götürürler, işte bu götürülen hediye nişan alâmeti olurdu. (Kilis: 3 ağustos 930)

43 - Düğünlerde köyün bekâr delikanlıları ekincilik alırlar. Bunu almadan kına yakdırmazlar. (Köylerde)

44 - Düğünlerde kesilen hayvanların paça ve kafası misafirlere verilmez. Bunları gerdek gecesinden sonra kadınlar toplanıp pişirirler ve yerler. Buna Subha derler. (Muallim Mustafa Nail.)

45 - Gelin almak için gidenler bir hayvan götürürler. Buna Kırgım denir. Kız tarafından istikbale çıkanlar kırgım getirenlere taş atarlar. Gelenler arasında bazan mecruh olanlar bulunur. Bu hal kırgımı alıncaya kadar devam eder. Kırgım alınınca kız tarafı taş atmaktan vazgeçer. Kırgımdan maada kız tarafı yağ parası da alır. (Gaziantep köylerinde.)

46 - Düğünlerde gelin geldikten sonra geniş bir yere taş dikerler. Bu taşa iki yüz metreden nişan atarlar. İsabet ettirenler mükâfat olarak gelinin cihazından don, kese gömlek gibi hediye alırlar.

47 - Erkek çocuğu olmayanlar, kız çoceğuna erkek elbisesi giydirirler. Bu âdet, bugün de vardır. (Şarkevli Hasan bey)

Doğum:

48 - Kırk basmaya «Erbain» derler. Bu, araplarda da vardır.

49 - Çocuğu yaşamayanlar kırmızı güvercin beslerler, çocuğun adını durmuş koyarlrr. (28 temmuz 930: Nizip)

50 - Lohusaların kırk günü kapıya orak asarlar. İlbeylilerden Şah velilerin terliği (başa giyilen) yahut yağlığı (başa örtülen) alınıp lohusalara konulursa al karısı korkar. Şah veliler bu cihetten ocak sayılırlrr. (İlbeyli İzzet ağa, 26 temmuz 930)

51 - Çocuğu durmayanlar yani yaşamayanlar çocukları doğduğu zaman bir araba veya kürde satarlar, sonra tekrar satın alırlar. Bu çocuğa da «Arap» yahut «Kürt» diye isim verirler. Böyle yapılırsa çocuk ölmez, yaşar (Gaziantep : 4 ağustos 930)

52 - Kadın çocuk doğururken yalnız kalırsa al karısı bir kadın

suretinde gelir, kadının ciğerini çeker, suya çalar, yani batırır. Eğer suya atarsa lohusa ölür. (Gaziantep, Tibişar köyü)

53 - Bir kadın çocuk doğurursa Bin Asit kabilesinden Lemi Ahmedin oğlu Mehmedin ailesinin terliğini alıp kadının yanına korlar. Çünkü bu terlik sahibinin babasının babası Lemi Ahmet al karısını yakalamış ve ona yemin ettirmiş. Al karısı da yedi göbeğe kadar bunların kokusundan korkarmış. Lemi Ahmedin oğlu Mehmedin rivayetine göre babası al karısını suyun kenarında elinde ciğer olduğu halde yakalamıştır. (Gaziantep, Tilbişar köyü, Mehmet oğlu Ali)

54 - Al karısına Araplar (Ebullibat) diyorlar. Bu, erkek suretindedir. Kadınların yani lohusaların ciğerini alıp götürmesi Arap rivayetinde mevcut değildir. (Tilbişar köyü, Hamdi ağa)

55 - Al karısı demirden korkar. Onun için lohusanın yattığı evin kapısına demir, yahut orak koyarlar. (Tilbişar, 65 yaşında Kasım ağa)

56 - Al karısı uzun parmaklı olup gözü tepesindedir. Lohusaların gırtlağına sarılır, ciğerini alır, suya çalarmış. Vaktile biri ciğer elinde olduğu halde al karısını yakalamış, döğmüş, al karısı da «çaputunuzun kokusu olan yere gelmem» diye yemin etmiş. Bunların kokusu olan yere al karısı gelmezmiş. Al karısı şimalden gelir, kafileyede karışır. (Şarkevli Hasan bey)

57 — Erkek çocuk doğarsa, bunu ilk duyan adam, gidip babasının kulağını çeker, «müjde oğlun doğdu» diye müjde ister. Kız doğarsa müjdeye lüzum görülmez. (Ukkâş ağa)

58 - Kâbus bir ruhtur. Tüyü tavşan tüyü gibidir. Bazan pencereden ağzını açıp bakarmış. (Melek köyünden Murat ağa)

59 - Al karısı lohusaya gelir, ciğerini çalar, suya bırakır, lohusa kadını öldürür. Bir kadın su kenarında bir avret görmüş. Elinde ciğer varmış. Derhal meselenin ne olduğunu anlamış. Elindeki çuvaldızla kadını yakalamış. Al karısıda bunun nesline dokunmıyacağına yemin etmiş ve elindeki ciğeri de götürüp yerine koymuş.

60 - Al karısı süpürgeden korkar, onun için lohusanın yattığı odanın kapısı arkasına süpürge koyarlar. Al karısı gelirse «bak bak süpürge koymuşlar» dermiş. (Melek köyünden Murat ağa)

61 - Lohusaların eşini suya atarlar. Bundan maksat sütünün çok olmasını temin etmektir. (Melek köyünden Murat ağa)

62 - Al karısı basarsa lohusa kadının bir yerine bir parça kurt derisi dikerler. Bu suretle kadıdı kurtarmak mümkün olur.

63 - Söz söyleyemeyen çocuğu şeyh camiine götürürler. Camiin anahtarını çocuğun ağzına sokarlar, çenesini açarlar. Çocuğun bu ameliyeden sonra söz söyliyeceğine itikat edilir.

64 - Dişi düşen çocuk şeyh camiine götürülür, çocuk orada dişini eline alarak «al sana bir it dişi, ver bana bir kuzu dişi» diye dişi caminin duvarına sokar.

65 - Yeni doğan çocuk kırk gün yalnız bırakılmaz. Eğer çocuğun yalnız bırakılmasında mecburiyet varsa yanına süpürge konulur. (Buna nazaran süpürgenin, evi himaye eden ruhun mücessem timsali sayıldığını söylemek caizdir.)

66 - Yeni doğan çocuğun tırnağı altı ay kesilmez. Altı ay bitince çocuğun elini babasının para cüzdanına sokturexcerpt. Sonra tırnağını keserler. Bu merasimin yapılması uğur sayılır.

67 - Lohusaya, doğumdan yirmi gün sonra pekmez, tarçın, karanfil, kara büber ile merhem yaparak vücuduna sürer ve terletirler. Bu merhemin ismi «Em» dir.

68 - Çocuk, doğumundan yirmi gün sonra hamamda tuzlanır, kırkıncı gün tekrar yine tuzlanır.

69 - Sokakta çok gezen çocuk hakkında; «göbeği sokakta kesilmiş» yahut «göbeği sokağa atılmış» derler.

70 - Çocuğun göbeği düştükten sonra bunu evde muhafaza ederler. Eğer göbek evde muhafaza edilmezse çocuğun aile adamı olmıyacağına ve sokakta kalmaktan hoşlanacağına itikat edilir.

Ölüm :

71 - Cenaze kaldırılmadan komşular evlerini süpürmezler.

ÂŞIK KEREM'İN ŞİİRLERİ

Başı 28 inci sayıda

Şu dünyaya geldim geleli
Ayıkmadı dertli başım belâdan
Başım alıp ne diyara gideyim
Ahvalciğim sana malum yaradan.

Bir dileğim vardır Bari Huda'dan
Ah çektikçe kan geliyor didemden
Ben güzelim diye kaçıyor benden
O da benim gibi bir kul Yaradan.

Kerem der ki beni yakıp yandırma
Yandırıp ta dost eline kondurma
Ben ölürsem Azraili gönderme
Dost eliyle al canımı Yaradan.

* *

72 - Ölen bir adamı biri rüyasında görürse varislere; «bu akşam babanı düşümde gördüm, benden ekmek istedi, ağzını açmadında ondan» der. Varisler bunu işitince hemen komşulara yemek verirler. (Muallim Mustafa Nail)

73 - Hal ve vaktı yerinde bir adam öldüğü vakit oğlu veya varisleri cenaze gömüldükten sonra komşulara yemek yaparlar. (Kurban keserler) Hal ve vaktı olmıyanlar müsait vakitte yemek verirler ve «babamın ağzını açıyorum» derler. Eğer bir adam bu yemeği vermezse münasebet düştükçe «sana «baban bu kadar mal bıraktı da sen onun ağzını açmadın» diye başına kakarlar. (Mustafa Nail)

Hurşit Sait

Eğlen Sofu bir bir tarif edeyim
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan.

Yüce yüce dağlar başı aşıptır
Avcılar elinden bağrı pişiptir
Bizim yerden sizin yere düşüptür
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan.

Ceylan dediğinin akolur yüzü
Mevlâm sürmelemiş ol elâ gözü
Tepesinde vardır bir çift boynuzu
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan.

Ben Keremim bu dağları gezerim
Gelenden geçenden hile sezerim
. . . .
. . . .

* *

Sofu kardeş üç memleket geçirdim
Biri İran biri Turan biri Geylan
Yiğidin başına üç devlet konar
Biri akıl, biri gençlik, biri şan.

Keşiş'in ettiği yanına kalmaz
Arayıp ta sanma belâsın bulmaz
İki üç şey Hak katında zayolmaz
Biri iyilik, biri ilim, biri nam.

Keşiş'in kızında kaldı nazarım
Kalem alıp bu dertleri yazarım
Şimdengeru çok seyahat gezerim
Biri Tiflis, biri Beyazıt biri Van.

Kerem der ki muradına ereydi
Kısmet olup bir kez yüzün göreydi
Kadir Mevlâm ana üç dert vereydi
Biri ateş, biri tutuş, biri yan.

* *

Perişandır deli gönül perişan
İslah olmaz bu sevdaya karışan
İster isen ben kulundan bir nişan
Şimdi kiyâreler nişanın olsun.

Kaldır nikabını yüzün göreyim
Muradü maksudun nedir bileyim.
İster isen canım feda edeyim
Heman senin emrü fermanın olsun.

Bilme misin Ferhat ile Şirini
Seven öyle sevsin biri birini
Senin ile ikimizin sırrını
Sakla derununda nihanın olsun.

Nice gönül verdi Şirin Ferhad'a
Biz de ana eşolalım feryada
Sağol efendim hemen sen dünyada
Kerem kulun senin kurbanın olsun.

* *

Özüm özüne neyledim
Bir kâfir tersasına ben
Yorğun gönül bendeylemiş
Düşmüşüm ensesine ben.

Mihnetsizler mai sarar
Hırıstiyan siyah giyer
Ben ne derim bey ne anlar
Düşmüşüm ensesine ben.

Elin elime alayım
Kolum boynuna dolayım
Kerem der kurban olayım
Yalvarıp İsa'sına ben

* *

Felek kime gidem senin elinden
Derdim çok diyebilemem yâra ben
Ah çekmeden döndü sinem büryana
Anınçün seyyahım bahte kara ben.

Kopardılar dallarımdan gül benim
Çek hançerin bu sineme ur benim
Ağyar ile güler oynar zâr benim
Başım alıp gidem ne diyara ben.

Geçer canım bu güzellik çağını
Bu sineme vurdun yangın dağını
Hayli demdir ben bu dağın bağbanı
Geçiremem o yavrıyı ele ben.

Ben Keremim öz canımdan bezerim
Devasız dertlere derman düzerim
Çoktanberi avcısıyım gezerim
Düşüremem Aslımı tuzağa ben.

* *

Nice ben yanmayım ey Sofu kardaş
Aslı Hanın ceylanıdır bu ceylan

Gurbet elde arzu eden sılayı
Hiç anın acısı çıkmaz dilinden
Hak ede ölmeden görmek müyesser
Mevlâm ecelimiz ver sen geçinden.

Bana dua edin yârenim eşim
Mevlâ'm âsan ede her müşkül işim
Ağardı sakalım döküldü dişim
Keşiş kızı Aslı Han'ın ucundan.

Çıkarsam gurbete kısmet arayı
Bu sineme urdum hezar yarayı
Bize çok görenler bize nanpareyi
Bir para bulmasın anlar cebinde.

Dertli Kerem eder sanma kârımdır
Beni alıkoyan bunda ârımdır
Kalk gidelim Sofu Mevlâ kerimdir
Bunda kimse ölmemiştir acından.

* *

Irmak kenarında esvap yuyanlar
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin
Kaldır nikabını yüzün göreyim
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Benim Aslım cennetteki huridir
Bir ah çeksem dağlar taşlar eridir
Kız Allah'ı sever isen geri dur
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Bir ah çeksem dağlar taşlar iniler
Nedir bu sinendeki siyah benler
Kınalı parmaklar ne güzel eller
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Gelinin lebleri söyler hayatı
Yüzün görmek değer dünya kıymeti
Kız Hak'kı seversen verme zahmeti
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin.

Benzer Aslı'm cennetteki huriye
Hu çekende dağlar taşlar yürüye
Dertli Kerem bu yollarda çürüye
Yolcoyu yolundan eyler bu gelin.

* *

Sana derler Sultan dağı
Ne dumandır başın senin
Belirsizdir yazın kışın
Hiç gitmez mi kışın senin.

Dört yanına mestolmuşsun
Dertlilere dertolmuşsun
Cümle dağa üstolmuşsun
Alçak değil başın senin.

Eksik olmaz karın yağar
Bulutlar birbirin koğar
Tan güneşi sana doğar
Cevahirdir taşın senin.

Alt yanın bağ ile bostan
Çevre yanın gül gülüstan
Ayırdılar beni dosttan
Öter garip kuşun senin.

Kerem eder geldim gittim
Şu fanî dünyaya nettim
Ululardan sual ettim
Kimse bilmez yaşın senin.

* *

Çıkar tahta divan eyler
Aslı kaşların gözlerin
Göz yaşın kan revan eyler
Yavrı kaşların gözlerin.

Çıkar tahtında oturur
Hükmünü yere yetirir
Dilsizi dile getirir
Aslı kaşların gözlerin.

Pınar başı yolundürür
Dağı taşı dolandırır
Kapı kapı dilendirir
Aslı kaşların gözlerin.

Havada şahine benzer
Meryem'in saçına benzer
Gökte güvercine benzer
Aslı kaşların gözlerin.

Gâh ağlatır gâh güldürür
Gâh güzelliğin bildirir

Ahır Keremi öldürür
Aslı kaşların gözlerin.

* *

Nice vasfedeyim seni sultanım
Rumeli Bosna'yı değer gözlerin
Akranın bulunmaz ruhu revanın
İzmir'i Konya'yı değer gözlerin.

Hüsnünde yazılmış Yusuf'ü sanî
Gören üftadeler kılar figanı
Bütün Gürcistan'ı, Erzurum, Van'ı
Kars'ı Ahseha'yı değer gözlerin.

Kimsede görmedim sendeki nazı
Tunus, Tarabulus, Mısır, Hicaz'ı
Bağdad'ı Basra'yı Acem Şiraz'ı
Belh'ü, Buhara'yı değer gözlerin.

Gerdana dizilmiş siyah benlerin
Ruyüne yayılmış sırma tellerin
Şam'ü Halep, Arabistan ellerin
İstanbul, Bursa'yı değer gözlerin.

Dertli Kerem benden eylersin methin
Leblerinden buse olsun himmetin
Yüzbin sarraf gelse bilmez kıymetin
Büsbütün dünyayı değer gözlerin.

* *

Turnam gider isen bizim illere
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin
Eğer halimizden soran olursa
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin.

Uçar idim kanatlarım bölündü
Gurbet elde kara bağrım delindi
Bir sefilce edna kulun bulundu
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin.

Gurbet elde melil mahzun olmuşum
Aşkına düşeli mecnun olmuşum
Ol saçı leylâya meftun olmuşum
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin.

Kerem Dedem hasta düşmüş iniler
Ahettikçe kulakları çınılar
Gurbet elde hasta gördüm diyeler
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin.

* *

Bizim elde bizi sorar olursa
Ahedip gurbette ağlar diyesin
Aşkın kitabını çeşmi mestlere
Okuyup gönlünü eyler diyesin.

Gönül mail oldu ruhu revana
Arzı hal eyledim kaşı kemana
Efendim sevdiğim mahı tâbana
Eridi yürekte yağlar diyesin.

Âşık oldum şu kaşlarla gözlere
Canım kurban olsun şirin sözlere
Şimden geru haram oldu bizlere
Çimenli bahçeli bağlar diyesin.

Derdimendin Âşık Kerem haşroldu
Gamzenin okları bağrımı deldi
Şimden sonra işim Mevlâya kaldı
Âşıkın mekânı dağlar diyesin

* *

Aslı'm gitti yaylalara dayandı
Benim bunda kalışıma ne dersin
İki dinli hercainin elinden
Sararıpta soluşuma ne dersin,

Bayram gelse kına yaksam destime
Selâm versem yârenime dostuma
Hasta olsam Aslı gelmez üstüme
Garip garip oluşuma ne dersin.

Mecnun Leylâ için çekti cefayı
Garip Şah Senemle sürdü safayı
Arayıp ta buldum ben bivefayı
Arayıp ta buluşuma ne dersin.

Bir zülfüne asılayım dâr deyu
Konca güle sarılayım hâr deyu
Benim bunda tutu dillim var deyu
Gidip gidip gelişime ne dersin.

Öğle ile ikindinin arası
Aldı beni kaşlarının karası

Kimse bilmez nedir derdim çaresi
Melil mahzun bakışıma ne dersin.

Ben Keremim keremliğim bildirdim
Dostum ağlatıp düşmanım güldürdüm
Uzun boylu Han Aslı'mı aldırdım
Arsız arsız gülüşüme ne dersin.

* *

Mal sahibi nice gördün halini
Felek pençesine düşmüş gidersin
Beğenmezdi dürlü libas giymeyi
Şimdi üryan ceset olmuş gidersin.

Tutmaz idi bir fakirin elini
Sormaz idi yoksulların halini
Haram helâl kazandığın malını
Şu fani dünyaya dökmüş gidersin.

Malım vardır deyu ..... uçardın
Meclisler kurupta bade içerdin
Hayvanları sağıp sağıp koşardın
Şimdi kara yere koşmuş gidersin.

Dertli Kerem eder nice ol urhalim
Bana senden oldu ey kanlı zalim
Hiç vadeye bakmaz irişir ölüm
Ecel şarbını içmiş gidersin.

* *

Salına salına bunda gelirsin
Hemen benim Aslı'ma benzersin
Sende bu göz ile çok kan edersin
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin.

Keklik gibi taştan taşa sektiğim
Ak ellere kızıl hına yaktığım
Aceplemen kıya kıya baktığım
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin.

Benim sevdiceğim elâ gözlüdür
Şekerdir lebleri şirin sözlüdür
O da sizin gibi katı nazlıdır
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin.

İşiderek geldim yüce dağları
Yüreğimde mahfuz şirin sözleri
Kayseri'nin gelinlik kızları
Hemen benim Han Asli'ma benzersin.

Dertli Kerem sohbetin tatlı olsun
Gülleriniz edepli uslu olsun
Her yiğidin sevdiği kutlu olsun
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin.

* *

Vadesi erince sarsam sümbülüm
Safasın sürdükçe dal gelsin gitsin
Sürelim dünyanın zevku sefasın
Tek dola boynuma kol gelsin gitsin.

Susam nedir sümbül nedir gül nedir
Mah yüzünde tane tane hâl nedir
Şeker nedir şerbet nedir bal nedir
Ver ağzım içinde dil gelsin gitsin.

Dost benimdir evvel gelen benimdir
Ağzında söylenen kelâm benimdir
Yârim seyre çıkmış âlem benimdir
Giyinmiş yeşili al gelsin gitsin.

Şah geldi fethetti Keremin kânı
Gerçek âşık isen maşukun tanı
Dostun kapusunda kuleyle beni
Uğrasın üstüme yol gelsin gitsin.

* *

Hey ağalar nice olur
Hali yârden ayrılanın
Varır bir engine düşer
Yolu yârdan ayrılanın.

Karanfiller tutmaz imiş
Gül dikensiz bitmez imiş
İşe güce yetmez imiş
Eli yârden ayrılanın.

Şahinler göğe çekilir
Turnalar yere dökülür
On beş yaşında bükülür
Beli yârden ayrılanın.

Dertli Kerem gelir derler
Gelir bunda kalır derler

Söylemeden ölür derler
Dili yârden ayrılanın.

* *

Yükseğinde yavru şahin beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın
Alçağında tutu kumru beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Yükseğinde pare namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var
Yârden mi ayrıldın ahü zarın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Gelen geçen seyran eder meşesin
Beline kondurmuş beğin paşasın
Haramiler bekler her bir köşesin
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Yine çevrilip esir olmuş beli
Rumda Acemde söylenir her hali
Kadı mısın serdar mısın kurt beli
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

Her taşlardan boyalı taşın var
Şahin yuva yapmış öter kuşun var
Kerem gibi ne belâlı başın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın.

* *

Gider oldun yârenlerim derilsin
Bololsun ekmeği aşı dünyanın
Şimden geru defterimiz dürülsün
Sürmelensin kaşı gözü dünyanın.

Erenler kurduğu yoldur kesilmez
Dolu dolu aşk badesi içilmez
Buna dünya derler halka küsülmez
Lalü gevher olsun taşı dünyanın.

Bal ile yağ olsun çöller sahralar
İsterse süt olsun yedi deryalar
Cümle meyva versin dağlar ovalar
İsterse yaz olsun kışı dünyanın.

Dertli Kerem eder dünya fanidir
Niceleri abdal eder yürüdür
Kimse bilmez ne zamandanberidir
Hiç hesaba gelmez yaşı dünyanın.

* *

Deli gönül kalktı firar eyledi
Varamazsın Kerem kıştır geri dön
Kalmadı mecalim boradan kıştan
Varamazsın Kerem kıştır geri dön.

Yağmur yağar sel indikçe yaş olur
Çekin olur bora olur kış olur
Hava böyle olmaz yine hoş olur
Varamazsın Kerem eıştır geri dön.

Gider kış gelmeden eyyamı yazı
Gülüstana döner dağların yüzü
Ne olursun sana ağlatma bizi
Varamazsın Kerem kıştır geri dön.

Avcı idim şahin uçtu kolumdan
Uçtu gitti vatanından elinden
Kerem yandı Aslı Han'ın elinden
Varamazsın Kerem kıştır geri dön.

* *

Sakının incinmen nazlı bacılar
Kenardan geçeyim yol sizin olsun
Yüreğimde çoktur gamlar acılar
Agular yutayım bal sizin olsun.

Geldim ise durmam gene giderim
Çekip aşkın katarını giderim
Yanıklıyım bir su içer giderim
Bir su verin içem göl sizin olsun.

Mey içip mestoldum istemem meze
Yârı bulsam gerek ben geze geze
Benim bir gülüm var tazeden taze
Dikende açılan gül sizin olsun.

Kerem eder hem deliyim hem uslu
Yüreğim yaralı ciğerim paslı
Aslı'mdan ayrıldım yaslıyım yaslı
Karalar giyerim al sizin olsun.

* *

Aslım göçtü vatanından elinden
Yürü rakip hatırcığın hoşolsun
Bu ayrılık geldi bize Mevlâ'dan
Ağlıyalım elâ gözler yaş olsun.

Yüzüme gülerdi bilmezdim fendin
Var gayriye çözdür göğsünün bendin
Aziz dostun iken azil mi ettin
Kadrini bilmeze varsın düş olsun.

Sevda ile ateş düştü yârimden
Yoluna koyduğum canü serimden
Ol yâr bulmuş bize Mevlâ'm Kerim'den
Başım yanar ayakların yaş olsun.

Biz de gider olduk bu düz ovadan
Yâren yoldaş unutmayın duadan
Yavru şahin uçurmuşum yuvadan
Ben giderim hatırınız hoş olsun.

Uğrun uğrun dost bağına girdiğim
El uzatıp konca gülün derdiğim
Yârim ile zevku sefa sürdüğüm
Gündüz hayal gecelerl düş olsun.

Siyah zülfü mah yüzüne yayılan
Kelp rakibin dostluğunu peyliyen
Yâri benden beni yârden ayıran
Dilerim unulmaz derde düş olsun.

Erisin dağların karı erisin
Sel insin ovaların bürüsün
Sürahiler dolsun bade yürüsün
İçin beyler için size aşk olsun.

Beyler oynar santırancın merdini
Kimse bilmez yüreğimin derdini
Çok çekmişim bu dilberin derdini
Ben çekeyim bunun ile beş olsun.

Dertli Kerem gider kendi yoluna
Mevlâ'm dert vermesin başka kuluna
Eller kuş kondurmuş gülün dalına
Kuş konmazsa bizim güller boş olsun.

* *

Yârin efkârından yârin gamından
Bana bir acaip hal oldu bugün
Benim bir derdimi bine yetirdi
Yandı ciğerciğim küloldu bugün.

Turnanın kanadı bir karış telden
Çekelim ayrılık ne gelir elden
Garip bülbül gibi ayrıldım gülden
Bülbülün gülünden duroldum bugün.

Aktı çeşmimın yaşı oldu ırmak
Bana haram olsun bu yerde durmak
Ne müşkül dert imiş yârden ayrılmak
Gecemle gündüzüm biroldu bugün.

Öksüz Kerem eder ya ben nideyim
Eşime dostuma haber edeyim
Alıp başım diyar diyar gideyim
Bildiğim dağlar da yololdu bugün.

* *

Gizli sevda çekip aşka düşenler
Elbet bir gün olur ayana çıkar
Çekelim mihneti sabreyle gönül
Gör ki bunun sonu neyana çıkar.

Ferhat Şirin için deldi kayayı
Anın için yaptı köşkü sarayı
Mecnun Leylâ için bekler sahrayı
Belki ol sevdiğin seyrana çıkar.

Karadır kaşları gözler elâyı
Yahşi tabip gerek versin devayi
Arasalar çar köşeyi dünyayı
İnce belli güzel bir dane çıkar.

Bize böyle imiş takdirın işi
Akıttı gözümden kan ile yaşı
Aldı Kerem'i bu aşkın ateşi
Bu sevdanın sonu üryana çıkar.

* *

Felek beni bağa bağban eyledi
Susam ağlar sümbül ağlar gül ağlar
Dost bağına akmaz oldu bu sular
Bağban ağlar bağ ağlar gönül ağlar.

Yârin bulsam kına yaksam eline
Alıp gitsem vatanına eline

Nola bir dem sarılaydım beline
Kemer ağlar kaftan ağlar bel ağlar.

Terkeyledim vatanımı elimi
Elimden aldırdım konca gülümü
Gurbet ele saldım ben de yolumu
Sıla ağlar vatan ağlar yol ağlar.

Ördek gibi gezdim gölden göllere
Çaylak gibi uçtum çölden çöllere
Kerem eder düştüm türlü yollara
Gelen ağlar geçen ağlar yol ağlar.

* *

Han Aslı'm Zengiden firar eylemiş
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar
Bile gitmiş atasile anası
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar.

Isfahan beyleri kalktılar taya
Zenginin halkı da dayandı Hoya
Has gümüşten olsa bir akça maya
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar.

Uzak gitmiş yürügüyle eşkini
Sana kalmış ihtiyarı düşkünü
Ne kaçarsın hey Tanrının şaşkını
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar.

Dertli Kerem bu aşk ile pişmiştir
Sevda için bir serinden geçmiştir
Aslı Keşiş Hoy üstüne gitmiştir
Yol vermeyin başı duman dağlar.

* *

Şu benim karşımda duran
Altı kızlar altı kızlar
Altı kızın biri ümmi
Altı kızlar Altı kızlar.

Altı kızın biri Ayşe
Benleri var köşe köşe
Mail oldum hilâl kaşa
Altı kızlar altı kızlar.

Altı kızın biri inci
Odur güzellerin genci
Koynunda iki turuncu
Altı kızlar altı kızlar.

Altı kızın biri melek
Dünya döner çarkı felek
Yeter eylediğim dilek
Altı kızlar altı kızlar.

Altı kızın biri Meryem
Etti güzelleri sersem
Ya ben oldum ona hemdem
Altı kızlar altı kızlar.

Altı kızın biri tutu
Odur güzellerin kutbu
Kerem de coştu delirdi
Altı kızlar altı kızlar.

* *

Canım kızlar canım kızlar
Yüreğimin başı sızlar
Bir gecelik misafirim
Canı cana sarın kızlar.

Ezmeyinen ezmeyinen
Yâr bulunmaz gezmeyinen
Altın saplı kazmayinen
Mezarımı kazın kızlar.

Mezarımı derin edin
Sular serpin serin edin
Sevdiğimi imam edin
Namazımı kılın kızlar.

Emin hoca gözüm hoca
Mezarımı kazın yüce
Ne karı kazsın ne koca
Mezarımı kazın kızlar.

Kerem eder böyle kalırsam
Adûdan hakkım alırsam
Vâde yetüben ölürsem
Mezarımı kazsın kızlar.

* *

Gece gündüz ahedip te ağlarım
Sılada bir benim ahım alan var

Mecnun gibi dolanırım dağları
Mihnet ile beni derde salan var.

Yine bahar oldu coştu yüreğim
Dideden akıttım kan ile yaşım
Ne sebepten ben sıladan ırağım
Ne sıladan haber verip gelen var.

Badı saba esip karlar eridi
Kerem toprak düz ovayı bürüdü
Cümle âlem sılasına yürüdü
Benim gibi elbet bunda kalan var.

Dertli Kerem eder Aslı Han'ımı
Yaş yerine akıtmışım kanımı
Mevlâ'm gurbet elde alma canımı
Ben hasretim gözü yolda olan var.

* *

Gurbet elde yaman oldu halimiz
Sılaya varmaya nice çağlar var
Ahederim elim irişmez yâre
Aramızda yıkılası dağlar var.

Ne yaman eğlenip kaldık burada
Dilerim Mevlâ'dan irem murada
Bana derler neyin kaldı sılada
Demezler ki bir ciğerim dağlar var.

Bir yiğit düşünce kaldıran olmaz
İyilik dururken kem demek olmaz
Bu kadar gurbette eğlenmek olmaz
Ne diyeyim ayağımda bağım var.

Bozulmaz mı alnımdaki yazılar
Göz göz oldu yaraların sızılar
Keremim der dinleyin hey gazilar
Derdin koyup benim için ağlar ver.

* *

Kangınıza kulolayım
Önündeki kuşa dilber
Mevlâ'm ayrılık vermesin
Gökte uçan kuşa dilber.

Ok ile vurdum sinemi
Artırdın derdü elemi
Gözlerin olmuş harami
Kirpiklerin meşe dilber.

Bir ok attım zernişana
Vardı gitti perişana
Dedim belki yumuşaya
Bağrı dönmüş taşa dilber.

Kerem'in çektiği ârdır
Daim işi gücü zârdır
Bu bir başka ruzigârdır
Her dem esmez başa dilber.

* *

Elâ gözlü nazlı dilber
Meylini bana dönder
Evvel benim idin amber
Elin mi oldun elin mi oldun.

Pençereye çektin perde
Sen uğrattın beni derde
Ben gidersem sen bu yerde
Kalır mı oldun kalır mı oldun.

Evlerinin önü iğde
İğdenin dalları yerde
Al tavanlı yüksek evde
Gelin mi oldun gelin mi oldun.

Aynasın almış dizine
Sürmesin çeker gözüne
Serpuşun eğmiş yüzüne
Hanım mı oldun hanım mı oldun.

Siyah zülfün ince telin
Yoktur Aslı'm sencileyin
Dertli Kerem bencileyin
Yanar mı oldun yanar mı oldun.

* *

Sunam sinen üzre yan yana binmiş
Turunç gibi olmuş o gül memeler
Kâdir Mevlâ'm seni öğmüş yaratmış
Başka ziynet bulmuş o gül memeler.

Finu fes altında kâkül eğmesin
Kimlerden öğrenmiş böyle edasın
Kâfir terzi ne sık dikmiş düğmesin
Altında terlemiş o gül memeler.

Bürüncük gömlekten nar gibi yanar
Gören âşık kendin divane kılar

İZMİR VE ÇEVRESİNDE ÇOCUK HAKKINDA İNANMALAR

1 - Cuma günü dünyaya gelen çocuk ebeveyni için uğurlu, kendisi de talili olur.

2 - Bir çocuğun kolay dünyaya gelmesi için babasının ayakkabılarının bağları ve ceketinin, yeleğinin düğmeleri çözülür.

3 - Lohusa ve çocuk kırk gün yalnız bırakılmaz, yalnız kalırsa lohusayı cin çarpar, çocuğu da cinler değiştirir. Artık o çocuk aptal ve meczup olur.

4 - Lohusanın baş tarafına duvara Kuran asılır, bu suretle cinlerin yaklaşmasına mani olunur.

5 - Çocuk dünyaya getirirken veyahut lohusalık müddeti zarfında ölen kadın doğru cennete gider.

6 - Bir yaşına girmemiş çocuk ölürse annesinin günahları affedilir. Çünkü küçük ölen çocuklar melek olurlar ve annelerine şefaat ederler.

7 - Çocuk için ağaç dikilir, ekseriya selvi, kavak ağaçları seçilir. Eğer bu ağaç bozulmadan büyür ve yeşillenirse çocuğun ömürlü olacağına, kurursa çocuğun yaşamıyacağına, yakında öleceğine inanılır.

8 - Çocuk dünyaya geldikten sonra sonu iyi bir yere gömülmezse ve bir hayvan tarafından yenirse çocuğun çarpılacağına inanılır

9 - Çocuğun göbeğini, düştükten sonra bir evin kiremitleri üzerine atmak uğur getirir.

10 - Gebe bir kadın elinin parmaklarını kapalı tutarsa bu, kendisinin kız çocuğu dünyaya getireceğine delildir. (Bu itikat İstanbulda da vardır.)

11 - İlk defa evlenmiş ve sıhhatli çocuklar yetiştirmiş bir kadının avucundan su içen bir kadının çocuğu olurmuş (Çocuk istediği halde, çocuğ oulmıyan kadınlar hakkında).

12 - Çocuk dünyaya geldikten yedi gün sonra lohusa yedi yatağına çıkarılır, bu münasebetle yakın dostlar davet edilir, mebzul mık-

---

Korkarım ki bir gün rakip el sunar
Tamam kemal bulmuş o gül memeler.

Âşık Kerem eğler ahtın verirse
Ara yerde kahbe rakip ölürse
Şöyle dişler idim ele girerse
Gören desin solmuş o gül memeler.

* *

Medet Aslı'm medet senin elinden
Öldürmeden gayrı yâr bize neyler
Biz yâhu geçmişis can ile serden
Şimdi namus ile âr bize neyler.

Pervaneyim suzan ile yanarım
İnip âşkın deryasını boylarım
Gece gündüz Şahmeran'la oynarım
Kendim incinmişim mar bize neyler.

Şahin baz götürür beyler kolunda
Kolların seğirdir sağu solunda
Enelhak çağırdım Hak'kın yolunda
Kemendim boynumda dâr bize neyler.

Böyle sır işleri ben hep bilmişem
Çeşmimleyin leblerinden kanmışam
Ben Kerem'im aşk oduna yanmışam
Cohenneme girsem nâr bize neyler.

Sadettin Nüzhet

tarda yemekler yapılır, herkes giyinir ve neşelenir.

13 - Aynı zamanda dünyaya gelen, yani kırkları karışan çocuklar kırkları çıkıncaya kadar bir yerde bulundurulmaz.

14 - Küçük çocuk parmaklarını daima kapalı tutarsa bu, o çocuğun büyüdüğü zaman hasis olacağına delildir.

15 - Çocuğu fena ruhların ziyaretlerinden korumak için lohusanın yastığına veya başına kırmızı bir kurdela takılır. Odasının kapısı arkasına bir süpürge konur. (Bu âdet İstrnbulda da vardır.)

16 - Çocuk başparmağını daima ağzına götürür ve emerse annesinin veya babasının öleceğine itikat edilir.

17 - Çocuk yemeğe başlayınca çabuk konuşması için dana, koyun dili yedirilir.

18 - Yürümekte geç kalan çocukları dört yol ağzına götürürler ve orada kollarından rutark beş on dakıka sallarlar.

19 - Çocuk diş değiştirirken yerine güzel ve sağlam diş gelmesi için süt dişlerini evlerin kiremitleri üzerine atarlar.

20 - Çocuğun ilk defa tırnakları kesilmeden evvel babasının para kesesine elini sokturururlar. Çocuk bir avuç para alır. Bu babasının para kesesi için uğur telekki edilir.

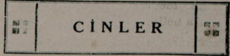
21 - Gelinin başından düğün günü para ile karışık buğday atılır. Bu yeni evlilerin çok çocuklu ve zengin olmaları için yapılır.

22 - Düğünde gelinin kucağına erkek çocuk oturtulursa ilk çocuğunun erkek olacağına, kız oturtulursa kız çocuğu olacağına inanılır.

23 - Çocuğu olmıyan kadını bir yaşında yeni kesilmiş dananın derisine beline kadar sararlar ve öylece on on beş dakıka oturturlar.

24 - Mütemadiyen ağlıyan çocuğun öksüz kalacağına itikat edilir

Raife

CİNLER

Cinler Allahın yarattığı bir nevi mahluktur ki, insanlara görünmezler, âdeta insanlar gibi cemiyet halinde yaşarlar, kendilerine zarar vermiyen insanlara dokunmazlar, bulundukları yerlere (besmele) ve (destur) demeden tükürenlere eziyet ederler, oraları kirletenleri çarparlar.

Cinlere inanmak dinî mecburiyetlerden biridir. Allah, kuranda «biz, insanları ve cinleri ibadet için yarattık» diyor. Kuranda ins ve cin hakkında müteaddit ayetler olduğuna nazaran cinleri inkâr etmek günah telakki olunur. Bunların varlığına inanmıyan küfür etmiş olur.

Cinlerin oturdukları yerler, süprüntülük, kirli bırakılmış yük içleri, musandıralar, çirkef suları döküülen yerler, hamamlar, denizlerin pis mahalleridir.

Eğer insanlar buralardan besmelesez geçerlerse ve oralarda çok

durmak mecburiyetinde kalırlarsa, bilhassa bellerinde kuşakları bulunmazsa cinlere karışırlar, bu insanlara « Karışık », « Cin çarpmış », « İyi saatta olsunlar yoklamış », « tekin olmıyan yerlerden zarar görmüş » derler ve bunları hocalara götürüp okuturlar. Fakat bu astalara her hoca da iyi gelmez, ancak hüdamlı hocaya tesadüf etmek lazımdır.

Bulaşık suyu, lağım atlarken destur, bismillah diyüp eteklerini toplıyarak geçen bir insana hiç bir zarar gelmez, mezarlıkta, kırda rastgele her yeri kirletmek, destur demeden oturmak çok zararlıdır. Cinler daima evlerin izbe, kuytu yerlerinde bulunurlar, besmelesiz kapanmış sandıklardaki eşyayı alıp giyerler, senelerce sandikta durarak hiç giyilmemiş eşyaların leke olduğu muhakkaktır, işte bu lekeleri cin taifesi giydikleri zaman yapmıştır, eğer sandık, besmele ile kapanmışsa hiç kullanamazlar. Karışık adam daima ebdestli gezer, okur, namaz kılarsa hiç zarar gelmez. Karışıklık veraset tarikiyle olduğu gibi sonradan cinlere karışanlara da çok tesadüf edilir. Bilhassa kadınların lohusalık zamanları cinlere karışmak için en müsait bir zemin teşkil eder, onun için lohusayı katiyen yalnız bırakmazlar, yedi gün muhakkak yanında biri bulunur, pek muztar bir vaziyet hasıl olursa kapının arkasına süpürge koyarlar, bu, o lohusayı muhafaza eder.

Karışık ailenin çocuklarını cinler kıskanır, bazısını öldürür, yaşatmaz, bazısına hastalık verir, bazılarının kısmetlerini kapar, hatta bunlar kız ise bir çok talip çıktığı halde evlenmeleri mümkün olmaz, böylelerine muhakkak bir cin âşık olmuştur, onun kısmetine mani olur, eğer hoca vasıtasile muska takılarak, hacanın tarif ettiği şeyler yapılarak o cinin gönlü edilirse o zaman kızın kısmeti açılır, cinler, âşık oldukları kız evlenmiş olsa bile kıskanırlar, ona rahat vermezler, geçimsizlik, hastalık hep bundan ileri gelir, zevci ölür veya ayrılırsa kız o zaman rahat edebilir.

Cinlerin eğlence ve gezmeleri daima gecedir: Derin hocalar onların nerede olduklarını bilirler. Meselâ: kısmeti bağlı bir kızın kısmetini çözmek için hoca cinlerle konuşur, ısrar eder, cin mümaneat eder, hocanın nufuzu kuvvetlise dayanamaz, ister istemez bırakır, kendisine zarar verilen, meselâ sofrasına tükürülen bir cin derhal o adamın ağzını çarpıtır, hoca onu çağırıp niye yaptın diyinc sofrasına tükürdüğünü söyler, hoca, bilmiyerek yaptığını anlatır, nihayet cin affeder, o adam da bundan sonra iyileşir.

Cinlerin deniz ve kara padişahları vardır, deniz padişahı çok defa kız kulesi açıklarında bulunur, bazan kendisine istida verilir ve murat hasıl olur. Kısmeti bağlı bir kız, cinlerin ağızlarının tadını

vermeğe mecburdur. Gece aynaya çok bakan bir kıza cinlerden biri âşık olabilir, artık taliplilerin hepsine bir bahane bulunarak her şeye rağmen bu kız evlenemez.

Bazan cinlerden bir kadın insanlardan birine âşık olur. Cinler o insanı aralarına çekerler, senelerce bırakmazlar, sonra o kadın ölünce erkek kurtulur, artık insanların arasına bir cin hocası olarak döner. Eğer âşık olan kadın yanına alamazsa o adama katiyen rahat vermez, evli ise ailesile hiç geçinemez, sıhhatı bozulur, sarsak olur, sinirleri kendisini daima muztarip eder.

Cinlerden bir erkeğin insanlardan bir kızı sevdiği de vakıdir. Bu takdirde o cin sevdiği kızı çalar, çocuğu olursa muhakkak insanlardan bir ebenin doğurtması lazımdır, gece yarısı ebeyi alıp götürürler, çocuk doğunca ebeyi evine getirirler, kapısının önüne bir çuval soğan, bir çuval sarımsak kabuğu bırakırlar, ertesi gün biri altın, diğeri gümüş olur. Dimetokada bu tarzda olmuş bir vakayı naklederler: oradaki çırçır camiini böyle bir ebe cinlerden aldığı para ile yaptırmıştır ve bu cami tekin değildir, her gece kuluçka bir tavuğun sesler çıkararak gezdiği ve yanına insan gidince kaybolduğu rivayet edilir.

Cinler, bir çok defa hayvan şeklinde görünürler, evlerimizdeki kedilerden bazıları onlardandır, düz siyah, hiç beneği olmıyan kediler tehlikelidir, işte bu kediye hakaret eden, onu itip, döğen insanlar zarar görür, çok iyi bakanlar da menfaat bulur. Buna ait bir çok hikâyeler vardır.

Bir kadın kedisinin ismini Tosun koymuş, hiç evladı olmadığı için kediye evlat muhabbeti vermiş, kedi hasta olsa günlerce uykusuz kedinin başında bekler, onu iyi etmeğe çalışırmış, bu kedi ara sıra gider, kaybolurmuş, kadın daima: Tosun, ye evladım diye hitap eder, ciğeri doğrarken tatlı tatlı latifeler yaparmış. Bir gün Tosun bey ortadan kaybolmuş, kadıncağız, yine gelir ümidile epey beklemiş, bir gece yarısı kapı çalınmış, kadın kapıyı açınca bır adam: Tosun bey öldü, mirasını getirdim demiş, iki çuval soğan kabuğunu bırakıp gitmiş, kadın sabahleyin bakınca çuvalların altın dolu olduğunu görmüş.

Diğer bir hikâye de şudur: Bir hanımın tekir bir kedisi varmış, kocası daima Bekir çavuş diye eğlenir, karı koca kediyi çok severlermiş, kocası bir gece misafirliğe giderken latife olarak, Bekir çavuş, hanımı sana emanet ediyorum, ben gelmiyeceğim demiş ve gitmiş, o gece, hanım yatmış, tekir kedi her zamanki gibi hanımın odasına gelmiş, hanım, uyku arasında bir ses işitmiş, dinlemiş, kapının arkasından bir ses: Bekir çavuş bu gece eğlentimiz var, muhakkak seni bekliyoruz, çabuk gel diye bağırıvermiş, tekir cevap vermiş.

— Bey, hanımı bana emanet etti, bu gece gelemem.

Dışardaki ses daha kuvvetle söylenmiş:

— Sensiz olamaz, mademki hanımı beklemeğe mecbursun, onu da beraber götürürüz, haydi çabuk ol.

O aralık hanım yatağile birlikte kendini bir armut ağacında bulmuş, rüya olmadığına emin olmak için bir kaç tane armut koparmış, eğlenti bitmiş, hanım yine yatağile naklolunmuş, sabah olunca bey gelmiş, kadın korkusundan hasta, bitap bir halde yataktan kalkamamış, bey telaşla ne olduğunu sormuş, hanım, işaret etmiş, aman tekir aç kalmasın, ciğerini verin, benim bir şeyim yok demiş, tekir ciğerini yerken, kadıncağız geçirdiği vaziyeti anlatmış ve armutları gösteımiş. Bey, tekirin arkasını okşıyarak, yavrum, ne senin bize ve ne bizim sana ziyanımız dokunsun, artık bize gelme, demiş, kedi ortadan kaybolmuş.

Zaman geçmiş, bir gece şiddetle kapı çalınmış, Bekir çavuşun evi burası değil mi, diye sormuşlar. Bey menfi cevap vereceği sırada başından geçen vaka hanımın aklına gelmiş, evet Bekir çavuşun evi burası demiş. Gelen adam: Bekir çavuş öldü, mallarını size bıraktı, vasiyet etti, kapıyı açıp alınız demiş, kırk çuval soğan ve sarmısak kabuğu bırakmış. Sabahleyin ev sahipleri akşam getirilen soğan ve sarmısak çuvallarının hepsi altın ve gümüşle dolu olduğunu görmüşler, çok zengin olmuşlar, fakat katiyen başka kedi besleyememişler, bir çok defa aldıkları kediler hep boğulmuş bir halde kömürlükte bulunmuş, Bekir çavuşun müsaade etmediğini anlamışlar.

Kâğıthane civarındaki Karaağaç tekin değilmiş, muhakkak her sene orada bir kaç kişi kurban gider, denize düşen de katiyen kurtulmazmış, cinler orada ara sıra kongre aktederler, padişahları gelir, bütün cin taifesinin arzularını dinlermiş, insanlardan bazıları da oradaki cinlerin padişahına arzuhal takdim ederler, diledikleri kabul olunurmuş. Bir zatın karısının ayakları tutulmuş, bunu bir çok hocaya götürmüşler, hiç birisi iyi edememiş, nihayet Karagümrük civarında Ejder tekkesine müracaat etmişler, bunun şeyhi Ejder baba, çok hüdamlı, derin bir hoca imiş, bu zata gece yarısı bekleyip Karaağaçta arzuhal vermesini söylemiş, adamcağız bütün geceyi orada geçirmiş, esasen orada bir binek taşı varmış, cinlerin reisi ata orada binermiş, gece yarısı bir çok askerler gelmiş, iki sıra dizilmişler, nihayet padişah at üstünde gelmiş, binek taşının yanında durmuş, arzuhali vermek üzere bekliyen adamın Ejder babadan izni olduğu için cinler kendisine birşey yapamamışlar, hemen arzuhali takdim etmiş, padişah okuyunca derhal emretmiş, adamın karısını çarpan cini çağırtmış, o cin gelerek selam vermiş ve durmnş,

padişah: bu adamın karısını niçin zaptettin demiş.

— Efendim benim soframın üstünü kirletti, ben yine ona fenalık yapmadım, fakat sevdim, bırakamam demiş, bırakacaksın diye edilen ısrara mümanaat edince derhal öldürmüşler, sabah horozları öterken cinlerin hepsi ortadan kaybolmuş, adam evine gelince karısını ayakta, işlerini yaparken görmüş, hemen Ejder tekkesine koşmuş, bütün mallarını o tekkeye bağlamış. Cinlerin islamları olduğu gibi kâfirleri de vardır, eğer sünnî bir cin çarparsa insanlar kolay kurtulur, fakat gavur cinler pek zalimdir, onlardan kurtulmak imkânı yoktur. Yalnız ramazan ayında cinler meydanda azalır, pek sünnileri kalır, onlardan kendini muhafaza için daima: Allah onları kurttan kuştan, bizi de onlardan saklasın, büyüğüne, küçüğüne eyvallah demek lazımdır.

Cinlerin korktukları kurt ile kuştur, ancak bu hayvanlar cinleri yaralıyabilirler, onlar da kendilerini bu hayvandan korurlar.

Cinler, bazan insanla eğlenirler, mesela adını çağırırlar, eğer bu çağırışa cevap verilmezse ehemmiyeti yoktur, verilirse insan onlara karışır, bundan seksen sene evvel şöyle bir vaka olduğunu anlatırlar:

Bir kadının gelini gayet korkakmış, gece dışarıya çıkamaz, fevkalade ürkermiş, kaynanası latife için « İbrik kalfa gel, bunu al » diye bağırmış, bu latifeyi bir kaç defa tekrar etmiş, bir gece kız ortadan kaybolmuş, zevci telaşa düşmüş, nihayet Ejder babaya müracaat etmiş, Ejder baba bir arzuhal yazmış, kale kapıları kapanmadan Edirnekapı haricine çıkarsın, Savaklar yolunda büyük bir top ağaç vardır, onun üstünde beklersin, cinlerin padişahı orada halkın şikâyetlerini dinler, sen de hemen bu mektubu önüne atarsın demiş. Adamcağız ağacın üzerine çıkmış, beklemiş, gece yarısı çöpçüler etrafı temizlemeğe başlamışlar, yolları sulamışlar, ağacın altına bir kürsü koymuşlar, etrafında yaverlerile birlikte cinlerin padişahı gelmiş, halk arasında münadiler seslenmeğe başlamış, adam derhal mektubu atmış, yaverler koşmuş, padişaha arzuhali vermişler, padişah emretmiş, İbrik kalfa karşısına gelmiş, padişah, bu adamın karısını niçin aldın demiş, İbrikkalfa efendim, o benim hakkımdır, birçok defa beni çağırdılar, ehemmiyet vermedim, fakat tekrar ısrar ile çağırınca almağa mecbur oldum demiş, derhal buraya getireceksin diyen padişaha İbrik isyan etmiş ve katiyen onu vermem demiş, padişah, alın bunu götürün sünnet köprüsünde idam ediniz, kadını da buraya getirin demiş, o aralık horozlar ötmeğe, sabah olmağa başlamış, cinler hep birden ortadan kaybolmuş, adamın karısı çıplak olarak karşısında kalmış, adam, hemen paltosunu çıkarıp kadını sarmış, doğru Ejder tekkesine götürmüş, babaya nefes et-

tirmiş, kadının aklı başına gelmiş, baba, Karağaçtaki sünnet köprüsüne gidip bakmasını söylemiş, adam gitmiş, orada kara bir köpek boğulup yatmış olduğunu görmüş. Cinler, kedi, köpek şeklinde görünürlermiş, esasen bazı yerler tekin olmadığı için oralarda muhakkak cemiyet halinde yaşarlarmış, işte, Kâğıthane civarındaki Karağaç bunların toplandığı yerlerden biri imiş ve her sene orada muhakkak bir çok insan boğulurmuş, oralarda yüzmek istiyenler, veyahut kayıkla gezerken denize düşenlerden kimse kurtulmazmış.

Cinlere her suretle sözünü dinletmekle zaman zaman şöhret almış ve halkın itimadını kazanmış Ejder baba, Sülüklü Ali efendi, Yamalı Nuri efendi, Beykozlu Köse Hoca gibi adamlar vardır.

Bunlardan şimdi hayatta olan Köse Hocadır. Diğerleri ölmüş,fakat halkın kalbinden silinmemiştir, Ejder baba Karagümrük civarındaki tekkesinde etrafındaki rüfaî dervişlerile oturur ve her okuduğu hastayı muhakkak iyi edermiş, hatta hasta çocukları getirip önüne yatırırlar, bu zat çocuğu çiğner ve okur, ikinci okuyuşunda çocuk tamamile iadei afiyet edermiş. Elan yaşayan torunu yetmiş yaşında bir hanım bu zata ait menkıbeleri mükemmmel bir surette naklet- mektedir. Sülüklü Ali efendi, Sülüklü tarafında oturur, ağızları çarpılan, baygınlık geçiren hastaları bir defa okuyuşunda muhakkak iyi edermiş, Sofular civarında Sümüklü mahallesi diye maruf bir yer vardır. Yamalı Nuri hoca, Eyüp civarında Defterdarda oturur, hastalarını daima evinde kabul eder, kız kısmeti ile hastalıktan başka birşeye bakmazmış. Gidenler, oturduğu odanın önünde taşlığa açılan geniş pencereden ancak kendisini görürlermiş. Her gelen bir kuruş bırakır, hastanın ismini ve annesinin ismini söyledikten sonra bekler, hoca, cinlerle konuşur, cevap verir ve cinlerin arzularını tebliğ eder, cinleri rahatsız ettikleri için hastaları azarlarmış, gayet celallı bir zatmış. Esasen hocanın annesi Otakçılar hamamının ustası olduğundan çocukluğu hamamda, yani cinlerin evinde geçmiş, esasen hamam cinlerin evi, cami Allahın evidir diye halk arasında yerleşmiş bir kanaat mevcuttur. Onun için hamamda fazla kalmak insanlar için çok zararlıdır. İşte bu Nuri hocayı da küçükken cinler çalmış, çocuk uzun zaman ortadan kaybolmuş, birgün yüzü yanmış gibi yamalı bir halde karmakarışık meydana çıkmış, cinler kendisine hocalık vermişler, söyledikleri doğru çıktıkça, hastalar iyi oldukça şöhret almış, herkes yekdiğerine tavsiye etmeğe başlamış, o kadar meşhur olmuş ki hergün sabahtan akşama kadar cinlerle konuşup karşısındakilere vaziyeti anlatmağa çalışırmış. Nihayet ihtiyarlamış, ölmüş, en istiyerek ve severek baktığı kız kısmeti imiş, pek güzel olduğu hal-

de bir türlü evlenemiyen bir kızı Nuri hocaya götürmüşler, kısmetinin bağlı olduğunu,eğer iyi saatte olsunlar müsaade ederse derhal evleneceğini söylemiş, yalnız bir kurban yani kan istediklerini ilâve etmiş, kurbanı kesince kız evlenebilmiş, fakat perilerin müsaadesi olmadığı için kırmızı ve pembe renkte elbise giyemezmiş. Nuri hoca eğer karışık bir insan abdestli gezer ve okursa kendisine hiç dir zarar gelmiyeceğini, namazı bıraktığı takdirde de rahat edemiyeceğini söylermiş.

Kös Hoca Beykozda yaşayan pek maruf ve nufuzlu bir zattır. Bunu da periler çalmışlar, uzun bir zaman sonra meydana çıkmış, yanında kadın olmadığı zamanlar perilerin şerrinden çok korkarmış, yanında kadın bulunursa kendisine hiç bir zarar gelmezmiş, daima cinlerle konuştuğu için insanlarla görüşmekten pek zevk almazmış, kimseden para istemez, ne verilirse onu alırmış, bazan hasta okumak için, Gemlik, Edremit, hatta Ankaraya kadar çağırırlarmış, yalnız okuduklarının kim olduğunu katiyen söylemezmiş.

Karışık olanların, iyi saatta olsunların çarptıkları hastaların bir müracahatgâhı da zencilerdir. Zenciler cinler şerefine mükemmel eğlenceler tertip ederleler, düğün yaparlar, o düğünlerde başa gelirler, bunların başa gelmesi çok kolaydır, bazan hafif bir tütsü kokusu, bir duman, gürültü, fazla hiddet, heyecan halinde derhal başları tutar, artık, kendilerine sahip olmayarak dövünürler, tepinirler, oynarlar, bazan Rüküş hanım, Yavrubey tarzında konuşurlar, Rüküş hanım, perilerin küçükleridir, başına Rüküş hanım gelen arap kadın altmış yaşında da olsa âdeda küçük bir çoçuk gibi konuşur, peltek lisanla, ben cam bilezik isterim, siyah ibiksiz horoz isterim, al gırep isterim diye söylenmeğe başlar. Taiî muradı olanlar derhal vadeder, getirirler. Yavru bey daima kurban, tavuk, beşi biryerde ve kıymetli eşyalar ister, arap düğünleri iyi olması için, başa gelmek istiyen hastalar namına açılır, masraf temamile hastanın ailesine aittir.

Mükemmel düğün hazırlar, bütün kendilerine tabi arapları davet ederler, yaz günü en sıcak bir zamanda odayı mangalla ısıtırlar, pencereleri kaparlar, etrafa tütsüler atarlar, sıcak ve buğu ve duman arasında hastayı yere otururlar, üzerine büyük bir çarşaf tutarlar, etrafta zilsiz deflerle (zeri) dedikleri zillerle arapça tutturdukları bir türküyü yeknesak ahenkle söylemeğe başlarlar.

Hastanın arkasına kalın dikişli hırka giydirir ve beline kuşak sararlar, hasta mütemadiyen sallanır, gözleri kapalı âdeta vecde gelmiş bir haldedir. Uzun bir zaman sonra hepsi bitap, yarı baygın bir halde terler içinde bunalır, nihayet taşlığa indirirler, hasta, çalgı sesi

olmadığı halde bile mütemadiyen kendi gözleri kapalı sallanır, durur. Bu vaziyet bir hafta devam eder ve hasta temamile iyi olur. Eski baygınlıkları, hırçınlıkları kalmaz, artık bir tütsü kokusu duyunca başa gelir, bir iki sene geçince (Gırka) ya koyarlar, ondan sonra o da herkesi tütsülemeğe müsaade almış demektir.

Karışık aileler çocuklarını daima tütsületirler, muhakkak senede bir defa olsun çocuk tütsülenmez ise zarar görür. Hatta fazla yaramazlık eden çocukların tütsü zamanı geçtiğine hükmolunur. Derhal alıştıkları tütsücü arabı çarırlar. Tütsügece olmaz, sabahleyin aç karnına daha faydalıdır.

Yere bir seccade yayılır, ufak bir tasa bir kaç parça ateş konur, tütsülenecek insan oraya oturur, tütsücü kutuların içinden birer mıkdar toz halinde kurumuş otları ateşe atar, çocuğun kollarını çıkan dumanın üstünde üçer defa, ayaklarının arasından üçer defa geçirir, kollarını arkasına çekerek çeyrekler, sonra bir şeyler okur ve hemen gök yüzüne bakmasını işaret eder ve odadan çıkar. Tütsü yapılan odada konuşulmaz, bazan tütsü yaparken bensiz siyah horoz kesmek icap ettiğini haber verirler, hemen alup araba teslim edilir, hatta okadar ki gelin olacak kızın bir gün evvel muhakkak tütsülenmesi şarttır, aksi takdirde rahat vermezler, ailede dirlik düzenlik olmaz, tütsülü kadınların çocuğu tütsülenmezse yaşamaz, çocuğu yaşamıyan ailelerin muhtelif düşünceleri olur. Bazan evliyadan pamuk ipliği alırlar ve çocuk doğunca boynuna asarlar, büyüyünciye kadar onu muhafaza ederler, ara sıra nefes ettirirler, hatta ismini (Yeşar) koymak da bir nevi tılsımdır. İsmi Yaşar olanların hepsinin muhakkak kendinden evvel ölmüş kardeşleri vardır.

Araplara bağlananlar ölünciye kadar tütsülenmek mecburiyetindedir, aksi takdirde daima felâkete uğrarlar.

Araplardan iyi olmuş bir çok yaşlı hanım efendiler vardır ki arapların (avaidini) ihmal etmezler, tabiî bunlardan bir çoğu da tütsülüdür, hatta beyaz kadınlarda da tütsü yapanlar çok vardır.

Tütsüyü toplamak için mayısta arapların günü diye maruf bir günde kısım kısım toplanır, yemekler yaparak bir çok davetliler ve tanıdıklarile Kağıthane, Çırpıcı çayırlarına giderler, oralarda topladıkları otları kurutarak ufak siyah tahta kutulara koyarlar. Arapların en yaşlısı ve kıymetlisi olana (Godya) derler ki bir nevi hürmet ifade eder, meselâ: (Godya karanfil kadın), (Godya bakaya) Bunların idare ettikleri evlere tekke derler, tekkenin müntesipleri aşçılık eder, susam satar, kazandıklarını hep oraya getirirler, onbeş günde bir defa geldikleri tekkede şereflerine düğünler yapılır, oyunlar oynanır, bir iki gece kalup gene işlerine

devam ederler, bu vaziyette tekkedeki yaşlı arapları bunlar beslerler.

Arapların bir merakı da yılanlardır. Her tekkede (Mayanga) tabir ettikleri büyük küpler içinde yılanlar vardır. Bu yılanları da ot toplamağa çıktıkları zaman tutar getirirler, ve babamız diye fevkalâde hürmet ederler, küp içine koyarlar. Hıdırellez günü süt verirler, her akşam, sabah tütsü yakıp küplerin etrafına koyarlar, en büyük ve maruf tekke (Mayanga) sı çok olandır. Bu yılanların cin taifesinden olduğuna kuvvetle inanan araplar, ancak yaşamalrının onları sevmek ve beslemekle kabil olduğunu zannederler.

Başa gelen araplar, o kadar kendilerini kaybederler ki ellerindeki zilsiz deflerinin içine mangaldaki ateşi doldurur, yemek isterler, vücudunu hırpalayanlara, kan içinde kalanlara bile tesadüf olunur, bu kadar heycanla kendini yerden yere atanları, arkadaşları hemen yakalar, oturtmağa çalışırlar, en meşhur tekkeler, Karagümrükte Cambaz mahallesi, Şehremininde Odabaşı Uzunyusuf, Üsküdar tekkeleri idi.

Kır gezmesine çıkarken otların cinsini en iyi bilen yaşlı arapları kollarında, arkalarında taşıyarak dağlara yayılırlar, onların öğrettiği tarzda hareket ederler. Pek harap olan tekkeler yıkıldığı zaman küplerdeki yılanlar da etrafa dağılır, bütün komşu evlerin bahçeleri âdeta tehlikeli bir hal alır. Başlı oldukları zaman yılanlar hiç bir zarar vermezler, hatta ellerile tutabilirler, esasen başlı olmak tabiri perilerin onların başına gelmesidir. Tabiî yılanlar da peri olduğundan zarar vermemeleri lazımdır.

Melâhat Sabri

 ÂŞIK ŞEM'Î

Halk şairlerimizden Konyalı Şem'înin basılmış divanında olmıyan dört destanı ve bir çok gazeli, koşma ve ilahilsi vardır. Destanlarının biri 211 de yazılmış bir cönkten, diğerleri 218 ve 219 da yazılmış çönklerden alınmıştır. 211 deki destanını Napolyonun Mısırı istilâ edip Akâ kalesi üzerine yürüdüğünde Cezzar Ahmet Pşaya yardım için Konyadan Koç Bekir ağa kumandasında giden gönüllü taburu için yazmıştır.

Şem'î 1195 tevellütlü olsa bu destanını yazdığında 16 yaşında olması lâzımgelir. Bu yaşta bir çocuğun böyle bir destan yazabilmesi kabul edilirse tevellüt tarihinin doğru olması ihtimali olur. 218 ve 219 da yazılmış destanlarını da meşhur Kadı Pşa için yazmıştır. Kadı Paşanın Konyada kadı iken ve vali olarak geldiğinde yaptığı mazalimi ve ahali ile Konyada yaptığı kavgayı anlatır. Tarihlerimizin Kadı paşa hakkında verdikleri malûmatla bu destanlar arasında tezat vardır. Müverrihlerimiz Kadı

paşayı öğdükleri ve gûya Konyalılar kadı iken bildiklerinden istemeyiz deyip Kadı paşanın cebren kale kapusundan girerek istemeyiz diyenlerin ileri gelenlerinden iki yüz kişiyi astırdığını yazdıkları halde Şem'î başka türlü yazar. Kadı paşa Konyada iyi nam bırakmamış mürtekip bir kimse imiş. Osman oğullarına yaranacağım diye halka zulum etmiştir. Hele kazalar halkına yaptığı mazalim göklere çıkmıştır. Bu destanlar müverrihlerimizce görülerek tarihin bu karanlık noktasının aydınlatılması lazımdır.

Şem'î Konyada Çıkrıkçılar içinde elyevm helvacı dükkânı olan dükkânında helvacılık ederdi. Okuyup yazması yoktu. Şiirlerinin hece veznile olanlarında güzellik varsa da gazellerinde o kadar letâfet yoktur. Pek iyi beyitlerine nadir tesadüf edilir. Nazarı dikkati celbedebilecek bazı beyitleri şunlardır.

Fitili şem'ini beyhude yakma bezmi amada
Çekil bir küşeye vaktın değil şem'i zıyadan geç

* *

İstemez kimse rızasile diyarı gurbeti
Abü dane serpilir insanı kısmet gezdirir.

* *

Hacılar bayramıdır tekbir ile gel yanıma
İstesen can vermemek idinde isyandır bana

* *

Lâle tak gerdanıma dellâle ver gezdir beni
Abdi memlukim demek şanım demezmidim sana.

* *

Aşıklar zümresi dizâra gitti
Sofular cennette kapandı kaldı

* *

Kapatma âlemi vâiz cihan meyhanasiz kalmaz
Şikest olsa sürahi sakiler peymanesiz kalmaz.

Basma divanında olan bazı parlak gazelleri Pirzerinli Şem'inindir.

Şem'î çok iyi saz çalar ve iyi okurdu, başka sazşairleri gibi gelişi güzel çalmazdı, makam ve usul aşina idi. Makam ve usulaşina olduğu şu beyitlerinden de anlaşılır:

Bir düzen verdin mi kalbim sazına ol yegâh
Anladın mı perdei ahımden çargâh
Bir arabani makamla istedim kürdî yegâh
Bana hüzzam gösterir evci arak resi segâh
Bir takım leşker hicazdan yürüdü veçhi siyah
Taktı bir dağlı acem başıma ateşten külâh

Eyledi zülfün perişan esti ol badü seba
Matraba sen ur aşiran ruhumuz bulsun safa

Genç iken İstanbula gittiğinde bazı kahvelerde saz çalar, etraftan gelen halk şairleri, sazcılarla ile yarışa çıkar, hepsini mat ederdi. Bir gün kahvenin birinde toplanan ve muamma asan sazcıların hepsine cevap verdi ve muammalarını halletti ve kendisi de sazı eline alarak karşısındakilere aşağıdaki birdenbire düzdüğü bilmece ve koşmasını söyledi.

Erenler dünyaya gelmezden evvel
Bir ezan okundu sedası nerde
Cümle kitap gökten inmezden evvel
Bir elif okundu noktası nerede .

Ne el değmiş ne göz görmüş bir nesne
Kendisi yapılmış binası nerede
Zahidin döktüğü kanlı yaşlarda
Kantar ile dert bulunur başlar da
Hüma derler bir kuş vardır kuşlarda
Gökten yere inmez yuvası nerede
Çok cehdettim indiremem bir dala
Akranı bulunmaz hayyâlesselâ
Anlanup dinlenmez böyle bir mana
Bunu Şem'î söyler ustadı nerede.

Sazcıların hiç birisi cevap veremediler, âciz kaldılar. Şem'inin sıytü şöhreti arttı, İstanbulun her tarafından kendisini görmeğe ve dinlemeğe gelenler çoğalmıştı. Şem'iyi musikışinas olan Üçüncü Selime duyurdular. Üçüncü Selim kendisini huzurunda çaldırdığını, dinlediğini Şem'î bir gazelinde şöyle anlatır:

Dinlenilmez oldu şimdi dürrü meknun söylesek
Şab iken elfazını Sultan Selim han dinledi
Şem'ide] her bir metaın var idi ranaları
Gitti inci dişleri sermayeden inginledi.

Sultan Selim pek mahzuz olarak kendisine bir iyilik yapmak istedi, ne istediğini sordurdu. Şem'î vaktile Konyada bahçesini sulamak istediğinde bir havala [1] dan hakaret görmüştü. Konyanın baş havalalığını istedi, aldı, uzun müddet bu vazifeyi ifa etti. Sonra çarşı ağalığı vazifesini de yaptı.

Birgün halk şairlerinden Safî Konyaya gelerek Şem'iye misafir oldu. Safî gece apteshaneye gitmek istedi. Şem'î eline bir dilim çam çırası yakarak göndermişti.

[1] Havala, su memururu demektir.

Safî elindeki çırayı apteshanenin içine düşürdü,karanlıkta kaldı. Şaka olmak için «Şem'î. . . . . düştü» diye bağırınca Şem'î de «Safi . . . .e mi düştü» diyerek mukabele etmiş, üstün çıkmıştır.

Sem'î Mevlanaya pek çok sevgi beslerdi. Mülga tekkede 1001 gün çile çıkardı. hücrede oturan dervişlerden oldu, sonradan muhip kalarak tekkeden, aylak yiyicilikten çıktı, yine kendi el emeğile geçindi,evlendi, çoluk, çocuk sahibi oldu, mevleviliğini şöyle anlatır:

Mevleviyim mevleviyim pirimiz Mollayı Rum
Şahı kutbülarifindir serfirazı evliya

Şem'î iş işlerken giydiği elbiselerini çıkarınca mevlevi kisvesini giydiğinide şöyle anlatır:

Hacı Şem'î böyle bir gazel demiş
Korkarım ağyardan kızılcık yemiş
Cübbesi limoni, zeytuni biniş
Böyle tezyin olmuş cananımız var.

Ve sonu :

Şem'i ruhuna cismimi pervane düşürdüm
Hayfa yolumu vadii hicrana düşürdüm
Bir katre iken kendimi ummana düşürdüm
Takrir edemem derdi derunum, elemim var.

olan bir ilahisi aralık tekkede ayin esnasında mutripte okunur, dervişler aşka ve vecde gelirlerdi. Dergâhın celis ve zabıtan dedikleri arkadaşları da coşarak bınişlerinin yakalarından tutup sema eder, dönen dervişler arasında dönerlerdi. O gün semadan sonra ayinhanlara Çelebi efendi bahşış gönderir, onlar da o

parayı kefen parası olmak üzere saklarlarlardı.

Şem'î bektaşiliği da severdi. Bektaşilere dair şiileri, methiyeleri vardır. Başlara fes giydirildiğinde ahaliden bazıları homurdanmış, giymek istemişlerdi, o zamanki hükûmet Şem'îye fes hakkında (Tacı rif'attir giyin alâya fes ednaya fes) diye yaptırdığı bir manzumeyi kendisine ve başka sazcılara kahvelerde çaldırmış ve fes giymekte bir mahzur olmadığını bu vasıta ile de halka anlatmak istemişti.

1261 de Konyada bir kıtlık oldu. Şem'î zahiresiz kaldı, biraz zahire vermesi için:

Arzuhalim evvela evladı Mevlanaya hu
İntisabım iptida evladı Mevlanaya hu
Yalnız bir ben değil bende ne denlu var ise
Eyleriz daim dua evladı Mevlanaya hu
İdinin kurbanıyım der her kime etsem sual
Bizde can ettik feda evlâdı Mevlanaya hu.

diye methettiği, kulu, kurbanı olduğu Hemdem Sait çelebi efendi merhumdan biraz zahire ister. Çelebi efendi vermeyince Şem'î gücenerek:

Müptelayi dert olalıdan bir tabip buldun mu sen
Daima ağlar gezersin binde bir güldün mü sen
Vaktın eflatunu olsan da bahan bir akçedir
Ey deli divane gönlüm haddini bildin mi sen
Durmayıp babı tevekkülde kanaat etmeyip
At sürüp meydan yerinde mat olup kaldın mı sen

Yok iken aczin geçinmekte layemut
Her taraftan destine umduğunu aldın mı sen
Hak seni halk eylemezden verdi rızkın evvela
Elli beş yaşına girdin Şem'î aç öldünmü sen

Gazelini söylemiş ve

Elli beş elli altı yaşında hak etti nasib
Verdi Şem'înin muradın hazreti rabbül enam

beytinden anlaşıldığı üzere 55, 56 yaşında hacca gitmiştir.

Tut kapta [1] oğlunu askere yakaladıklarından bırakıvermesi için o zamanın askerî kumandanına yapıp taktim ettiği bir gazelinde şu beyti söylemiştir.

Cihanda başka bir derde ciğer derdi kıyas olmaz
Kuzusun alsalar hayvan iken elden ceran ağlar.

Şem'î 62 yaşında iken sonu

Yaşın altmış iki oldu ağardı kirpiğn, kaşın
Uzak menzile Şem'î der ki nen var senin azık

olan gazelini söylemiştir: Şem'înin

Benim bağımda var fındıkla fıstık
Oku yayı erik dalına astık
Piri fani oluk dünyaya küstük
Okunsun defterü divanımız var.

Sözünden 62 yaşından fazla yaşadığı anlaşılıyorsa da ne kadar yaşadığı pek belli değildir. Altmış iki yaşında öldise tezkereci Fatin

[1] Tut kap kur'a usulü olmazdan evvel çarşılardan beğenip götürerek asker yaptıkları zamana derıer.

LOĞUSALIK ÇAĞI

I

(Loğusa döşeği, derneği; loğusa görmek, hatır sormak; yedilemek, yedi döşeği kaldırmak; Albasmak ve sağıltma yolları hakkında mevcut âdet ve inanmalar)

Loğusalık da, gebelik gibi, kadına fazla ihtimamı icap ettiren bir çağdır. Bu müddet kırk gün olmak üzere kabul edilir ve ilk yedisi bazan da -ki ilk çocuk doğuranlarada- on beşi yatakta geçer.

Bu çağın başlarında, loğusa kadın için «Albasmak» «Nazar değmek», «Cin ve Perilerin şerrine uğramak» hulâsa türlü hastalıklara tutulmak ve binnetice ölmek tehlikesi daha çok mevcut bulunduğu itikadı umumî bir mahiyeti haizdir. İşte bu itibarla ve bilhassa «Albastı» korkusu dolayısile loğusaya gösterilen ihtimam kayda şayandır.

Loğusalık çağı, loğusa ile olduğu kadar çocukla da ilişikli türlü âdet ve inanmaları ihtiva eder. Binaenaleyh, burada mütedahil oluşu bakımından bir kül halinde kaydı icap eden bu bahsi, daha açık bir tarzda izah edebilmiş olmak için, alâkadar kısımlara bölmek suretile mütaleayı düşündük. Bunun için de elimizde mevcut notların neşrinde evvela loğusa döşeği, derneği, Albastı ve saire gibi loğusaya ait; ikincisi doğrudan doğruya çocukla ilişikli ve üçüncüsü de Kırk hamamı, Kırk âdeti gibi hem loğusa ve hem çocukla münasebettar olan âdet ve inanmaları ayrı ayrı izah usulü tutulmuştur.

LOĞUSA DÖŞEĞİ

Loğusa, doğumu müteakip bir gün, bazı yerlerlerde ise üç gün, için alelâde yapılmış olan yatakta yatar. Ancak ertesi gün «Loğusa veya Yedi döşeği» denilen ve sureti mahsusada hazırlanan mükellef bir yatağa yatırılır.

Loğusa döşeği, ailenin haline

---

efendinin tezkeresinde vefatını 1257 göstermesi doğrudur. Başka söyleyenlerin dedikleri doğru olmamak lâzımgelir. Sonradan tazeleyip diktikleri kabir taşında bile vefatı 1250 diye yanlış gösterilmiş, sağlığında kabir taşına yazmalariçin yaptığı aşağıda mukayyet beyitler bile yanlış yazılmıştır.

Bu cihan bir kimseye baki değil zıllü hayal
Gaflet ile aldanıp meyletme kalp nakkaşına
Akıbet olsan gerektir sen de mühtacı dua
Oku bir kaç fatiha bahşeyle ben kardaşına
Girmedi kabre benimle malü evlâdü ayal
Ber gidip toprağı başımdan dağıldı aşina
Ey birader bak bana yetmezmiyim ibret sana
Şem'î namım bir nişan oldu mezarım taşına

Şem'înin yanlış ve karışık olarak basılmış eserleri düzeltilerek kitabında mevcut olmıyan şiirlerile birlikte Konya Halkevi namına basılacaktır.

M. Zeki

göre değişir. Şukadar ki, ekseriyetle bütün malzemesi yeni olur. kadın zengin, hele ilk loğusalığı ve bu ilki de oğlan olursa, yatak odası ayrıca değerli çeyizlerle süslenir.

Yedi döşeği, karyola ise demiri üzerine; şayet alelâde yere serili bir yataktan ibaret ise bu taktirde yatağın başı ucundaki duvara«Yumurta, Soğan, Sarmısak tanesi, Üzerlik ve Çörek otundan ibaret» büyücek bir Nazarlık, baş örtüsü veya ipekli bir mendile, yahut al bir kordela içine bağlanarak asılır. Bunun yanına bir de«Mushaf» veya «En'am» ilâve edilir. Bazı taraflarda ise, sadece soğanla bir Sarmısak tanesi demir bir şişe geçirilerek loğusanın başı ucuna asılmakla iktifa edilir. Bununla beraber, şarkî ve cenubı şarkî Anaduluda, loğusaları «Al basması, cin ve perilerin zapt etmesi gibi» tehlikelere karşı korumak için yataklarının yanına veya başı altına kılıç, Çakı gibi aleti carihadan biri konulmak, yorganına büyük bir iğne saplamak âdeti de mevcuttur.

Cenubî Anadoluda, Türkmen Oymakları arasında, Erkek çocuk doğuran loğusalar başlarına al takar. Kız doğuranlar ise hemen ekseriyetle birşey takmazlar. Şukadar ki, bu ikinci kısma dahil olanların nadiren sarı takındıkları da vakidir.

LOĞUSA ŞERBETİ

Doğumun ertesi veya üçüncü günü, yedi döşeğinin devamı müddetince, loğusa evinden bilumum akraba ve samimî dostlara al kurdelelerle süslenmiş surahiler içinde «loğusa şerbeti» gönderilir.

Doğan çocuk kız ise, şerbeti ihtiva eden surahinin kapağı tamamile örtülü olmak üzre bu kısımdan; erkek ise boğazından bir «Al kordela» ile bağlanır. Bu bağlanış şekli ayni zamanda akraba ve dostlara doğan çocugun kız veya oğlan olduğunu da öğretmiş olur. Şerbet götürenlere, gidilen evden bahşiş verilmek te usüldendir.

LOĞUSA DERNEĞİ

Loğusalığın ikinci gününden başlıyarak «yedi döşeği» kalkıncaya kadar, hemen her gece devam etmek üzere «loğusa derneği, kına gecesi» yapılır. Çok defa gece yarılarına kadar süren bu dernekte çalınır, oynanır.

Gelen misafirlere, bu müddet zarfında, Karanfil, Tarçın kokulu ve Hindistancevizi katılmış, ılık, bazı yerlerde sıcak olarak «loğusa şerbeti, kaynar», «sade veya sütlü kahve», «Lokum veya Şeker» gibi şeylerden biri ikram edilir.

Bazı kasabalarda ise, misafirlere yemek yedirmek ve «Güdemek» denilen Üzüm, İncir, Leblebi ve saireden ibaret Çerez çıkarmak âdeti mevcuttur.

LOĞUSA ZİYARETİ VE HATIR SORMA

Loğusa döşeğinin kurulduğundan, yani dernek başladığından iti-

baren, geceli ve gündüzlü loğusa ziyaretleride başlar. Şukadar ki bu ziyaretçiler iki kısımdır. Bir kısmı akraba ve samimî dostlardan ibaret olup hemen umumiyetle hediye getirenler, diğeri de sadece loğusa görmeğe gelenlerdir. Birinci kısım için yapılan ilk ziyaret, lohusaya «Geçmiş olsun» çocuk için de «Göz aydın, Uğurlu kademli olsun» kabilinden tebrik ve temenniler, ikincisi de «Hatır sormak» tır.

İlk ziyaretten birkaç gün sonra, mezkûr akraba ve samimî dostlardan herkes haline göre loğusa ve çocuğa entari, gömlek başlık, çevre, yazma, grep, edik (çocuk patiği) çorap ve iç çamaşırı gibi giyecek, yemek, palûze ve türlü tatlılarla şeker gibi de yiyecek birer hediye getirir, gönderir. Bir kısmıda çocuğa onluk, yirmilik, ellilik veya yüzlük ziynet altını getirip takar; kundağı arasına veya baş yasdığı altına, haline göre, 50-100 kuruş kadar para koyarlar. Bazı yerlerde «Hatır sormak» için getirilen hediyeler, loğusa yatağının yanına konularak ziyaretçilere teşhir edilir.

Orta Anadolunun bir kısım yerlerinde, loğusa görmeğe gelenler daha çok para getirirler. Alelusûl loğusa yasdığının altına konularak biriken bu paraya «Çocuk akçası» denilir. Biriken para, sonradan Ebeye verilir. Şukadar ki, getirilen hediye arasında Altın olursa, bu çocuğun hakkı addedilip, Ebe alamaz.

Hediye takdimi, yani hatır sormak ekseriyetle loğusalık müddetinin hitamına kadar devam eder. Bir loğusaya kim hatır sordu ise, bunlardan biri doğurunca o zaman loğusanın da münasip bir hediye ile ona hatır sorması icap eder ki, bu âdete bilhassa dikkat edilir.

Köylerde, loğusa görmek âdetleri daha basittir. Hemen hemen akrabadan olanlar gelip çocuğun «Yaşı uzun olması» için temenniyatta bulunurlar. gelirken de ya birer «Çevre» veyahut «Gök boncuk» getirirler ki, loğusa bilâhare bu boncuklardan bir dizin yaparak çocuğun boynuna asar, yahut bir kaçını elbisesine diker.

YEDİLEMEK

Loğusanın yedisi içinde yapılan âdetlerden biri de «Yedilemek» tir. Yedilemek, doğan «çocuk erkek ise çift yani dördüncü veya altıncı günlerde, kız ise tek yani beşinci veya yedinci günlerde loğusayı banyo etmekten ibarettir. Bu âdet şu suretle yapılmaktadır: Ebe hanım bir tesbihe okuyarak bunu su dolu bir tasın içine üç defa koyup çıkarır. Badehu, bu okunmuş suyu loğusanın başından döker. Loğusa da, göğsüne doğru akan suları avucu ile alarak içer.

Loğusa bulunan bir eve Al, Kırmızı yeni bir Basma ve hatta Et girese lohusanın Alkarısı tarafından basılacağı itikadı mevcut olduğundan yedilemek, lohusayı böy-

le bir tehlikeden korumak maksadile yapılır. Loğusa, yedilenmezden önce odada kat'iyen yalnız bırakılmaz.

YEDİ DÖŞEĞI KALDIRMAK

Loğusa, altı gün müddetle yatakta yatar. Yedinci günü, merasimle «Loğusa Döşeği» kaldırılır. Buğün Ebe hanım da gelir, yatağı kaldırmağa yardım eder, kendisine bahşış ile bir kat çamaşır da verilir. Akraba ve samimî dostlar o gün verilecek olan ziyafet için birer birer davet edilir. Ahenk, eğlence arasında loğusa ve çocuk yataktan kaldırılır, ebesi tarafından yıkanır.

Yedi döşeği kaldırılırken, ananeperest aileler tarafınden mevlut okutturulur; yaniyatak mutlak mevlut ile beraber kaldırılır.

Bazı yerlerde ise, yedi döşeği kaldırıldığı günün gecesi ahenk yapılır, arzu edenler mevlut okutur.

Bu gün, ayni zamanda çocuk Beşiğe yatırıldığı gibi, bazı yerlerde de çocuğun «Has, Kütük adı» bu gün verilmek âdeti mevcuttur.

Bazan, loğusanın ilki -hele oğlan- ise, yedi döşeği on beş gün sonra kaldırılır.

Yedi döşeği kaldırıldıktan «3, 4 veya 12» gün sonra loğusa, yakın akraba ve komşularile birlikte hamama götürülür. Hamamda, Öd ağacı ve Günlük yakılır, loğusanın üstüne«Güve otu» serpilir. Bazı yerlerde ise, Bal, Tarçın, Öldürkahir, kara ve kırmızı Bıberden yapılan bir macun sürülür. Badehu, bir peştemal ile başından ayağına kadar, ayrılmış telâkki edilen kemikleri sıkılır, yanı başı çekilir.

Cenubî Adadoluda, Türkmen oymakları arasında loğusa kadınlar yedi gün çalışmazlar, çadırın bir köşesinde yatar ve sade çocuğuna bakarlar. Mahaza, yedi günden sonra evin ufak tefek işlerile meşgul olmağa başlarlar. Loğusaya Obada, hasmı bile olsa, her kadın yardım etmek mecburiyetindedir.

ALKARISI VE ALBASTI

Loğusalıkla ilişikli âdet ve inanmalar arasında en çok dikkat ve tetkike şayan olanı «Albasmak» dır. Albastı, lohusalığın bilhassa ilk anlarında zihinleri işgal eden, aileyi korkutan bir hâdisedir. Bunu vücude getiren «Alkarısı, Alanası ve Alkızı» gibi isimlerle anılan efsanevî bir mahluktur. Binaenaleyh burada evvela Alkarısının halk arasındaki tahayyül şeklini, müteakiben «Albastı=hummayı nifasî» denilen hastalığın, yine halka göre, vasıflarını izahetmiş olacağız.

Alkarısı, etrafında türlü hikâyeler vücuda gelmiş olan heyulâi bir mahluk, kötü bir ruhtur. Halk, bunu şu şekilde tahayyül etmektedir: Alkarısı, loğusa kadınlarla aynizamanda Atlara, bilhassa Kısraklara musallat olur. Bu mahluk; uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, siyah, yağlı ve uzun saçlı, memelerini omuzları üzerine atabilen, al gömlek giyinmiş, loğusa

kadınların Ciğerlerile müteayyiş, el ve ayakları gayet küçük ve türlü kiyafetlere girebilen çirkin, dişlek bir kadın, bir kocakarıdır.

Bunlar, ekseriyetle büyük ahırlarda, viran ve ıssız evlerde, saman lıklarda bulunur. Geceleri Atlara bilhassa Kısraklara binerek onları yorar, terletir; bindikleri atın yelerini kadın saçı gibi örerler. Alkarısının, loğusa bulunan evlere bacadan aşağı inmek suretile gece yarısı herkes yattıktan sonra elinde ateş ile girdiği ve loğusanın yalnızlığını kolladığı itikat edilir. Hatta bu itikat dolayisiledirki, bazı kasaba ve köylerde loğusa döşegini ocağa yakın yerlere yapmazlar.

Alkarısı, gözle görülür, el ile tutulur bir mahiyet de arzetmektedir. Netekim, Ocaklı tanılan«ehilleri» tarafından görülür ve tutulup bağlanır. Bunun için, Atların üzerine zift dökülür ve Alkarısı yapışıp kalır; yahut hayvana bir Palan vururlar ve üzerine batıp kalsın diye çuvaldız dizer ve şu suretle tutarlar. bir telâkkiye göre, eli gayet bereketli olduğundan kendisine bir iş tutturulur. Bunun için de omuzlarına çuvaldız sokulur. Şukadar ki, omuzlarındaki çuvaldız çıkarılınca Alkarısı da gözden gaip olurmuş.

Alkarısının, loğusa kadınlara tasallut tarzı ve bunun etrafında teşekkül eden bir efsane şu suretle anlatılmaktadır:

Alkarısı, loğusa bir kadına, ilk gününde yedirilen yemekle beraber bir kıl şekline girip onu zapt ve hasta eder. Bu kıl, lohusanın yediği ilk lokmasiyle beraber karnına (Midesine) girer. İşte bu telâkki dolayisiyledir ki, loğusaya ilk lokmasını yidirmemek âdettir. Loğusanın karnına girmiş olan Alkarısı, o dakikadan itibaren kadını tahtı tahakkümüne alarak onu hasta eder, nihayet ciğerlerini söküp alır, öldürür.

Efsane de şöyledir :

«Vaktile bir çoban, bir göl kenarında ayaklarını suya sokmuş oturuyormuş. Çoban, bu esnada su içinden bazı sadalar işitmiş. Kulak vermiş; işittiği bu seslerin birer çocuk ağlaması olduğunu anlamış. Halbuki, Alkarısının çocukları açlıktan ağlıyarak annelerinden yemek istiyorlarmış. Çocukların bu ağlamalarına karşı anneleri diyorki : Çocuklarım bir saat kadar sabır edin; burada oturan şu çobanın karısı loğusadır, Ben şimdi gider, onun ciğerlerini çıkarıp getiririm siz de yersiniz !.. Çocuklardan birisi sormuş ve demiş ki, anne nasıl getirirsin?.. Alkarısı da: Ben bir kıl olur ve loğusanın yiyeceği yemeğin ilk lokmasına sarılır, onun karnına kolayca girerim; onu amansız ederek hastalandırır ve ciğerlerini çıkarıp getirrim !..

Çoban, bu konuşmayı işitmiş; hemen evine koşup gelmiş. Bakmışki, hakikaten karısı hastalanmış. Yemek hazırlamışlar. Kadın, ilk lokmasını ağzına götürürken çoban derhal ilerilemiş ve bu lokmayı

elinden almış. Çoban aldığı bu lokmayı dağarcığına koyarak kıra, koyunların yanına dönmüş. Dağarcık içindeki bu kıllı lokma git gide büyümüş ve dağarcığı patlatarak çobanın arkasından yere insan şekline benzeyen bir kadın düşmüş çobanın köpekleri bunu derhal parçalıyarak öldürmüşler ve loğusa da şu suretle hastalıktan kurtulmuş »

Şu Efsane bize, Alkarısının loğusalara tarzı tasallutunu bildirmekle beraber bunun su ile bir münasebeti olduğunu göstermiş olmak itibarile de dikkate şayandır. Netekim, biraz ileride zikredileceği gibi Alkarısı bir lohusanın çıkardığı ciğerini suya vurmadan evvel yetişilirse, hastanın kurtulacağı itikadi mevcuttur. Bu telâkki de, Alkarısının su içinde yaşadığını; orada oturup yiyip içtiğini az çok münasebetli bir şekilde anlatmaktadır

« Albastı » denilen hastalığın halka göre sebepleri ve bir şekli marazisi mevcüttür. Loğusaları al basması, onların yalnız bırakılmış olmalarından mütevellittir. Mahaza bu telâkki yanında albastinin sırf nazardan mütevellit olduğu itikadı da mevcuttur.[Sinop]Bazanda,yalnız kalan bir loğusa yanına Cinler girerek Kadının ciğerlerini alır ve bu suretle loğusayı al basarmış(Soma).

«Albastı» ya tutulan bir loğusanın benzi sararır, gözleri dalgın, kendisi baygın ve halsiz olur. Ağzı iğrilir, elleri kolları büzülüp çarpılır. Loğusa can sıkıntısından uykuya dalar, uykusunda «Oda tavanının üzerine yıkılması, Yatağının ateşlenmesi gibi» korkunç rüyalar görerek müthiş bir kâbus altında ezili olarak uyanır; kendisini kaybeder. Bu suretle Albasan bir loğusa, etrafında olup biteni duymaz, Alkarısı bastığına hükmedilir.

Albastı denilen«Hummayı nifasî» nin türlü sağıltma yolları vardır. Albasan bir lohusanın boynuna, mirastan kalan bir beşi bir yerde yahut iki buçukluk bir altın bulunarak takılır. Yüzüne (kırmızı duvak) ve üstüne de, boydan boya (Allı pullu) örterler. Kanı geçmedik, yani lohusaya akraba olmıyan, bir kadın eline bir süpürge alarak loğusanın üstünden süpürür, alır gider;loğusa yattığı halde yorganının üstünden yalandan şöyle bir süpürge çalar ve «Albastıyı süpürdüm, aldım, gittim!» der. Bu suretle hasta iyileşirmiş.

Albastının sağıltma tedbirleri arasında en mühimi «Ocaklar» ın tatbik ettikleri tedavi usülleridir. Birçok yerlerde ötedenberi «Alocağı» namı altında tanınmış aileler mevcuttur; bunlar halk arasında albastının tedavisi hususunda en ehil olan birer hekim mesabesindedir. Bu sahada kendilerine tam bir itimat beslenir.

Ocaktan olan bir kimsenin gözüne « Alkarısı » görünür, yani onlar alkarısını görmek kudretini haizdirler. Bunlar alkarısını tutar, bağlar ve her hangi bir loğusanın aldığı ciğerini bıraktırırlar.

Albasan bir loğusa için ocaklıdan biri davet edilir. Bunların kılıç, takke, kuşak gibi tedavi esnasında kullandıkları muhtelif vesait mevcuttur. Şukadar ki, bu vesait ocağa göre değişir. Tedavi için çağırılan bir ocaklı, hasta nezdinde elindeki kılıcı kınından çıkararak ve odanın dört bir tarafına sallayıp çarpıştırarak «melune karşı çabuk defol, çık git» der; okur, üfler gider. Yahut, ocaklının tedavi vesaitinden olan al bir kuşak, yazma veya terlik al basan loğusanın hatta kırk basan çocukların da göksüne konulur. Al terliği [takkesi] namile maruf olan bu serpuşlar ocak ailelerinde her zaman bulunur ve elden ele gezer.

Muhterem dostum Hâmit Zübeyir beyin Türk Yurdunda [sayı 33, yıl 1927] neşrettiği bir makalede Al karısı münasebetile verdiği kısa malûmat, ocakların teşekkülü hakkındaki efsanenin mahiyetini göstermek itibarile dikkate şayandır. Hâmit Bey bu makalesinde, Eskişehirli Dede efendiye atfen şunları kaydetmektedir :

Eskişehirde Dere mahallesinde bir adam, dere içindeki bir çeşmenin başında sabahleyin namaz vakti bir Alkarısı görür ve bunu sırtlıyarak « seni götürüp rezil edeceğim ! » der ve onu evine getirmek ister. Alkarısı da buna karşı «Beni bırak, senin cinsinden her kimin bir parça paçavrası bir loğusanın üzerinde bulunursa ben ona dokunmıyacağım.» der. Adam da onu bırakır. Bunu işiten loğusa akrabaları, bundan böyle bu adamın aile ahfadına muracaat ederler. İşte ocaklar aşağı yukarı bu ve buna yakın bir efsanenin eseri mevlududur.

Kilisli muallim Rifat beyden öğrendiğimize göre, o havalide bir loğusanın çiğerlerini çıkarıp giden alkarısının eğer o ciğeri suya batırmadan evvel arkasından yetişilip tutulur, bıraktırılırsa ciğerin kendi kendine gelip loğusanın göğsüne gireceği, şayet Alkarısı ciğeri suya vurmuş bulunursa loğusanın artık öleceği hakkında bir itikat mevcuttur. Gerek evvelce kaydettiğimiz Çoban efsanesi ve gerek bu telâkki Alkarısının su ile bir münasebeti olması ihtimalini göz önünde bulundurtacak kadar dikkate şayandır. İşte ocaklılar, böyle bir vaka karşısında loğusayı ölümden kurtarmak kudretini haiz telâkki edilirler.

Albastıya karşı tatbik olunan daha bazı tedbirler mevcuttur ki bu tedbirler de şunlardan ibarettir:

A) Albasan bir loğusanın kurtulması için yanına bir at getirilir. Bu atın, hastanın yanında kişnemesile hastalık zail olur.

B) Loğusalar Albastı oldukları zaman, ya loğusanın bulunduğu ve yahut komşu bir evde, erkekler tarafından ansızın silâh patlatılır. Loğusa, silâh sesinden ürkerek kendisine gelirse Albastıdan kurtulur. Şayet, patlatılan silâh sesini duymazsa kendisinden ümit kesilir.

E) Albasan loğusaların yastığı altında bir parça «Kurt derisi» bulundurulur.

Ç) Albasan loğusaların iadei afiyeti için ocak evlerinden kılıç veya al bir yazma getirilip kılıcı loğusanın yastığı altına koyar, yazmayı da başına bağlarlar.

D) Bayramda veya başka zamanlarda kurban olarak kesilen koyunların, bilhassa koçların burunlarını kurutup onu bir kurt boncuğu (Salyangoz kabuğu) içine koyarak bir iplikle albasan loğusanın baş ucuna asarlar.

Bu tedbirler doğrudan doğruya Albastının sağıltmasile ilişikli olup, bunlar haricinde bir de albasmaması için ittihaz edilen tedbirler mevcuttur ki onlar da şunlardır:

A) Loğusa bir kadını albasmaması için bir tandır eğişinin [1] üzerine bir soğan geçirilerek loğusanın başı ucuna konulur.

B) Albasmaması için loğusanın yorganına büyük bir dikiş iğnesi yahut ufak bir çuvaldız saplanır.

C) Loğusa bir kadın yirmi gün zarfında yalnız bir yere çıkarsa, albasmaması için, eline bir maşa veya buna cenzer demir bir âlet alır.

Ç) Loğusanın yanına bir yumurta asılır.

D) Loğusanın yastığı altına «Kur'an», «En'am» ve bir çıkı içinde tuz, çörekotu konulur veya baş ucuna asılır.

E) Cenupta Türkmen oymakları arasında, Şah Veli obasında Muharrem efendinin oğlu Ali ağanın takkesini loğusanın yastığı altına koyarlar, yahut başına giydirirler. Bu bulunamazsa, loğusa çadırının kapısına bir orak geçirmek, yahut yastığının altına bir «Çift demiri» koymak, odada süpürge, çapa bulundurmak âdettir.

F) Loğusa kırkı içinde, albasmaması için, boynunda altın, belinde bir anahtar ve başındada bir al kordela bulunduğu halde gezer.

G) Loğusanın yastığı altına pıçak, maşa konulur. Yatağının etrafı, Ayetelkürsü okunarak organla çevrilir.

H) Alkarısı, arapça kaval denilen kırmızı renkli, çok öten bir cins güvercinden korktuğu için, loğusaları basmasın diye, bu güvercın evlerde beslenir. (Urfa)

MÜTEFERRİK İNANMALAR

A) Loğusa ziyaretine gelenlerden, emzikli bir hanımın loğusanın ayak ucuna otnrması iyi sayılmaz, çünkü kadının sütü kaçar. Çocuğa bakılmaz, zira, nazar değer, hastalanır.

B) Loğusa çamaşırı saklanır, kırkından sonra yıkanarak giydirilir.

C) Loğusa bir kadın, yatağında ziyaretçilerle konuşmaz, konuşursa göz değer.

Ç) Loğusayı bir hafta müddetle katiyen yalnız bırakmazlar. Zira, yalnız kalan bir loğusayı cinler, periler korkutur.

D) Loğusa bir kadın bir hafta müddetle su içmez. İçerse kadından süt yerine irin akar.

E) Loğusaya, loğusa şerbeti ve sıcak şeyler verilmez. **M. Şakir**

[1] Tandır eğişi; tandırlarda kullanılan uzun ve ucu iğri demir bir şiştir.

CENUP VİLAYETLERİNDE DERLENEN BAZI MADDELER

Kelimeler:

Palaz: Bir nevi kilim.

Bayaki: Deminki.

Bayakta: Demin.

Merteban, mertebani: Büyük sahan.

Üfelemek: Pireyi elle uğalamak.

Yal, at yalı: Yele, at yelesi.

Düşüngülü: Mütefekkir.

Kurgulu: Tedbirli.

Çağıt: An - o çağıt içim burkuldu.

Kıvrışık: Alaca karanlık.

Çam çam çatımak: Parıl parıl parlamak.

Suna: Güzel.

Toyan: Toplu

Kumbuz: Yumruk.

Pin: Tavuk kümesi.

Ören: Virane, harabe.

Sütlük: Kardeşlik, süt kardeş.

Tabirler:

Osmanlı dubarası: Osmanlı hilesi.

Kızıl kurt çala seni: İlenç yerinde kullanılır.

Kızılkurt: Elinin körü

Kara yere git: İlenç.

Kara yere yastan: İlenç

Ölüm ala seni: İlenç

İnme ine gövdene: İlenç

Urguna boz duman çöke: İlenç

Ulum ulum uluysın: İlenç

Çocuk hayatı:

Gaziantepte her mahallenin çocukları, camiye lazım olan şeyleri mahalleden tedarik ederler. Çocuklar hep bir araya toplanıp her evin kapısını çalarlar, «ya süpürge, ya pamuk» diye bağırırlar. Ev sahibi bunlardan kurtulmak için bunlara ya bir süpürge veya biraz pamuk verir. Bu suretle toplanan eşyayı çocuklar kendi mahallelerinin camiine götürüp teslim ederler. Süpürge ile tabii cami süpürülür, pamuktan da, bükülerek yağ kandillerine fitil yaparlar.

Kilisde nisanın on ikinci gecesi çocuklar kapı kapı gezerler. Her gittikleri evden çiçek isterler. O gün bütün çocuklar çiçek bayramı yaparlor. Gûya nisanın on ikinci günü Meryemin etekleri yere sürünürmüş. Çocuklar arasında yapılan çiçek bayramından başlıca maksat Meryeme hürmetten ibarettir.

Kilisin Alıcı köyünde Kürt dağında Müdevvir adlı bir ziyaret vardır. Bir kadıncağız ziyarete gitmiş. Oraya bir süpürge ve bir kazık götürmüş. Kazığı yere kakmış. Süpürgeyi de orada bırakarak bir parça toprak alıp evine gelmiş. Toprağı su koyduğu küpe atmış. Kadınların rivayetine göre Murtafa Müdevvir balık olarak küpte yüzmüş. Anası bu suyu içmiş. Mustafa Müdevvir de doğmuştur. Mustafa Müdevvirin annesi çocuksuz imiş, böylelikle bir çocuk sahibi olmuş. Onun için kadınlar bu ziyarete çocuk sahibi olmak için giderlermiş. (Kilisli Naime hanım)

ELMAS SALKIM

MASAL

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir varken bir yokken, deve dellâlken, keçi berberken anam benim beşiğimi sallım sallım sallarken bir tüccar varmış. Bu tüccarın da üç kızı varmış. Biri büyük, biri ortanca, biri küçük.

Tüccar bir gün mal almak üzere İstanbula gitmek istemiş. Kızlarını çağırmış, büyük olanına sormuş :

— Kızım sana İstanbuldan ne alayım. Büyük kız :

— Ben bir gergef isterim babacığım, demiş.

Ortanca kızına da sormuş. O da:

— Ben bir elmas yüzük isterim babacığım, demiş.

Sonra sıra küçük kızına gelmiş, ona da :

—Sen ne istersin kızım, demiş. Küçük kız :

— Ben elmas salkım isterim, alır getirirsen iyi, getirmezsen atın ters yüzüne dönsün, yoluna kara duman çöksün, demiş.

Küçük kıza bu dersi bir koca karı komşuları varmış, o öğretmişmiş meğer.

Lafı uzatmıyalım. Tüccar kalkmış. İstanbula gitmiş. Alacağını almış. Büyükle ortanca kızının istediklerini almış. Küçük kızınınkini unutmuş.

Yola çıkmışlar. İstanbuldan epey ayrıldıktan sonra bakmış ki atı ters yüzüne gidiyor, önlerinde de kara bir bulut var, yollarını adam akıllı kapatmış. Yolu ne görmenin, ne de geçmenin imkânı yokmuş. O zaman küçük kızının istediği hatırına gelmiş. Ne yapsın. Hemen geri dönmüş, İstanbula gelmiş. Orava sormuş, buraya sormuş, bütün büyük küçük dükkânları dolaşmış, elmas salkımı bulamamış. Nihayet İstanbulun en ücra bir köşesinde bir aktar dükkânı bulmuş, bakmış ki içinde ak saçlı, ak sakallı bir ihtiyar oturuyor. Ona sormuş :

— Baba, sende elmas salkım bulunur mu, demiş. İhtiyar, Tüccarın yüzüne bakmış bakmış ta :

— Senden bunu kim istedi,demiş. O da olanı biteni anlatmış. İhtiyor:

— Oğlum o yenir içilir bir şey değildir. Hem onu sen burada bulamazsın. O tâ yedi deniz aşırı büyük bir çayırın ortasındaki yedi katlı sarayda oturur, uzak, çok uzak, demiş.

Zavallı Tüccar :

— Vay başıma gelenler, diyerek yola revan olmuş. Az gitmiş,

Kiliste vakitler :

Kaşık çalımı: Akşam namazı kılacak kadar.

Kuşluk: Öğle ile sabah arası.

Öğle: Günün ortası

İki namaz arası; Öğle ile ikindi arası

Akşam çağı; Güneş battıktan sonra.

Müşfika Abdülkadir

uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Bir gün büyük bir dinize gelmiş. Karşıya nasıl geçeyim, diye düşünürken bir koca karı çıkmış.

— Nereye gidiyorsun oğlum, demiş.

Tüccar başından geçenleri anlatmış.

— Şimdi karşıya nasıl geçeceğim, diye düşünüyorum, demiş.

Koca karı arkasından hırkasını çıkarmış:

— Al oğlum, demiş. Bununla sen yedi denizi geçersin.

Tüccar hırkayı denizin üstüne sermis, hırkanın üstüne binmiş. Hırka kendi kendine yüzmeğe başlamış. Bu suretle denizi geçmiş. Karşı sahile çıkınca bakmış ki büyük bir çayır var. Bu çayırın içinde adem oğluna benzemiyen bir sürü acayip mahluklar dolaşıyor. Bunlardan biri tüccarın yanına gelmiş.

— Seni padişahımız çağırıyor, demiş. Alıp götürmüş. Meğer onlar (Ecinni) tayfası imiş. Tüccarı padişaha çıkarmışlar. Padişah:

— Sen buralarda ne geziyorsun, diye sormuş. Tüccar da başından geçenleri anlattıktan sonra:

— Elmas salkımı arayorum, demiş.

Bunun üzerine (Ecinni) padişahı tüccarın haline acımış. Demiş ki:

— Biz yedi kardeşiz. Her birimiz bir deniz aşırı çayırlara hükmederiz. Seni ben büyük kardeşime göndereyim. O da ötekine göndersin. Öyle öyle hiç yorulmadan Elmas salkımın bulunduğu sarayı bulursun, demiş. Tüccarı bir cinin arkasına bindirmiş. Yum gözünü, demişler, yummuş. Aç gözünü, demişler. Açmış. Bir de bakmış ki bir deniz geçmiş. İlk gördüğü saraydan daha büyük daha zinetli bir saray görmüş. Oradan da bir ecinninin arkasına binerek öteki denizi de geçmiş. Bu suretle yedi denizi geçerek büyük, güzel renkli çiçeklerle hezenmiş bir çayıra gelmiş. Çayırın ortasında gördüğü saraya doğru yürümüş, varmış. Sarayın açık kapısından girerek en üst kata çıkmış. Orada bir çok odaları gezdikten sonra bir odaya girmiş. Odanın ortasında kurulu bir taht üzerinde oturan bir genç görmüş. Ona:

— Evlâdım, demiş, burada bir Elmas salkım varmış. Ben onu almağa geldim.

Yakışıklı delikanlı:

— Baba, o Elmas salkım ben'im. Sen şimdi git. Kızını giydir, kuşat, hazırla ben, falan gün akşam ezanından sonra gelirim, demiş.

Meğer o genç peri padişahının oğlu imiş. Tüccarı bir perinin arkasına bindirerek gözünü yumup açıncıya kadar evine getirmiş.

Tüccar Elmas salkamın dediği gün küçük kızı allamış, pullamış, bir köşeye oturtmuş. Elmas salkımı beklemeğe başlamışlar.

Akşam ezanından sonra güzel musiki sesleri gelmiş. Bu musiki sesleri arasında kızın oturduğu

odaya Elmas salkım girmiş. O akşam sabahın ilk horozunun ötmesinden az evveline kadar kalmışlar. Murat alıp murat vermişler. Elmaş salkım vakit gelip gideceği zaman :

— Ben, demiş her akşam böyle ezanda gelir, sabahleyin ilk horozdan evvel giderim, daha fazla kalamam.

Bu minval üzere tam iki ay yaşamışlar. Fakat kızın ablaları kıskanmışlar. Küçük kızın zihnine girmişler. Demişler ki :

— Kocan seni hiç sevmiyor. Sevse hem senin yanından ayrılmaz, hem de sana sırrını söyler. Bu akşam saklan, görünme, sırrını sor, bakalım canı nerde, öğren.

Kız buna aldanmış. Akşam olunca odasında bir tarafa saklanmış. Elmas salkım gelince bakmış ki kız yok. Aramağa başlamış. Aramış ve bulmuş. O zaman sormuş :

— Neden saklandın?

Kız da :

—Sen beni sevmiyorsun, sevsen sırrını, canının nerede olduğunu söylersin, demiş.

Peri padişahının oğlu :

— Seni kandırmışlar, gel sen bu akıldan vazgeç, demişse de kız dinlememiş.

Her halde söyle, diye ısrar etmiş.

Bunun üzerine peri padişahının oğlu :

— Peki, demiş. Benim canım şu kapının arkasındaki süpürgededir. Ona bir tokat vurursan bayılır, iki tokat vurursan hasta olurum, üç tokat vurursan ölürüm; dedikten sonra :

— Şimdiye kadar ben seni arar, bulurdum, bundan sonra da sen beni ara, bul. Ayağına bir demir çarık giy, eline demir bir asa al. Beni ara, bul, artık gelmem, demiş ve gitmiş.

Kızın ablaları Elmas salkımın dediklerini dışardan dinliyorlarmış. Ertesi gün süpürgeye iki tokat vurmuşlar. Peri padişahının oğlu sarayında adam akıllı hastalanmış.

Aradan zaman geçmiş. Kız bakmış ki Elmas salkım hakikaten gelmiyor. Hemen bir çift demir çarık yaptırmış. Eline de bir asa almış. Çıkmış, peri padişahının oğlunu aramağa.

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gtmiş, bir çeşme başına varmış. Biraz dinleneyim, diyerek oturmuş. Çeşmenin başında bir ağaç varmış. Oraya üç tane kuş gelmiş konmuş. Biri:

— Ah, demiş, bu kız bizim dilimizden anlasa da birimizi tutsa, kesip kanımızı bir şişeye koysa, Elmas salkımı hamamda adam akıllı yıkadıktan sonra onun vücuduna sürse, Elmas salkımın hiç bir şeyciği kalmaz. Eskisinden âlâ olur.

Meğer kız kuş dilinden anlayormuş. Hemen yerinden sıçrayıp kuşun birini tutmuş. Kesip kanını şişeye doldurmuş. Yola revan olmuş.

YILAN

Hayvanlar hakkındaki halk bilgisi memleketimizde henüz el sürülememiş mevzulardan bulunmaktadır. Kedi, köpek, baykuş, sincap, fare, koyun, keçi, yılan v.s. hakkında halk arasında söylenen pek çok şeyler vardır. Bunların toplanıp neşredilmesi halk bilgimiz için çok faydalı olacaktır. Ben bu yazımla yılanlar hakkında bir tetkik tecrübesinde bulunuyorum. Şüphesiz ki bu ve diğer mevzular geniş ve üzerlerinde hakikaten durulması ve işlenmesi icap eden mevzulardır.

Hayvanlar hakkındaki halk bilgileri arasında yılanın hususî bir ehemmiyeti vardır. Çünkü yılan ötedenberi (Sagesse - hikmet) in ve hayatın bir remzi olarak kabul edilmiştir. Bununla beraber yılan hakkındaki kanaatlar o kadar başka başkadır ki bunları birbirlerile mukayese yaparak bir netice çıkarmak âdeta imkânsız gibidir. Çünkü bir kısım telakkilere göre de yılan dünyadaki mahlukatın en tehlikelilerinden ve korkunçlarındandır. Biz hiç bir hüküm ve kanaatta bulunmıyarak yalnız topladığımız malumatı yazmakla kalacağız.

Halk arasında yılanlar hakkında bir çok şeyler söylendiğini hepimiz az çok işitmişizdir. Meselâ bir çocuğun fenalığı ifade edilmek istenildiği zaman : «Yılan yavrusundan başka ne beklenebilir» deriz . Bir adamı fazla gazeplendirmemek için :

— Ne üstüne gerek, yılanın kuyruğuna basma; sözünü sarfederiz. Bir mecliste her hangi bir mesele veya hikâye uzayacak olursa:

Gide gide karşıdan bir saray görmüş. Orası Elmas salkımın sarayı imiş. İçeri girmiş. Bakmış ki bütün hekimler toplanmış, ilaç yapmışlar, hiç faydası olmamış. Elmas salkım hâlâ hasta imiş. Hekimlere yalvarmış:

— Bir ilaç ta ben yapayım, ben de cerrahım, demiş. Hekimler gülmüşler:

— Biz bu kadar uğraştık, iyi edemedik, sen mi edeceksin, demişler ama, belki, ne olur, ne olmaz, bir defa da o ilaç etsin, diyerek razı olmuşlar.

Kız Elmas salkımı alarak hamama götürmüş. Orada temiz bir yıkadıktan sonra şişedeki kanı sürmüş, Elmas salkım hemen iyi oluvermiş.

Tekrar buluştukları için Allaha şükürler etmişler. Sarmaş dolaş olmuşlar. Elmas salkımın sarayında tekrar kırk gün kırk gege düğün, dernek yapmışlar. Kırkıncı gece gerdeğe girmişler. Murat alıp murat vermişler. Bir daha saraydan dışarı çıkmamışlar. Güzel güzel yaşamışlar. Hâlâ da yaşayorlarmış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. **Osman Nazif**

— Artık bu iş yılan hikâyesine döndü deriz. İyi amma bu yılan hikâyesi nedir? Bunun mana ve medlulü ne demektir? Bunu bir çok dostlarımdan sordum, aldığım cevaplardan bir çoğu beni tatmin edemedi, yalnız Müzeler İdaresi Umumî Kâtibi Fadıl dostum Kemal Beyefendinin verdikleri izahatı hakikate yakın buldum. Bir mecliste yılan hikâyesi açıldımı lâfın arası bir türlü kesilmez. Herkes başından geçen veya işittiği bir vakayı anlatmağa başlar, bu suretle söz sözü açarak ve mubahese saatlerce sürerek netice bir türlü anlaşılamaz. Bunun içindir ki sonu gelmiyen ve neticesi anlaşılmadan uzayıp giden meselelere bundan kinaye olarak (bu iş de yılan hikâyesine döndü) derler.

Yılan mevzuu hakkında beni bu yazıları yazdırmağa üzendiren başlıca üç şey olmuştur:

1 - Askerî tıbbiye, eczacı talebelerin yakalarındaki bir değneğe sarılmış bir halde görülen yılan resminin bulunuşu.

2 - Yılanın eski şark memleketlerinden Sümer, Hitit, Mısırlılarla, eski Yunanlılarda oynadığı rolün büyüklüğü,

3 - Geçen sene Balıkesir ve havalisinde yaptığımız Halk Bilgisi tetkik seyahatı esnasında Sındırgıda yılan hakkında halk arasında söylenilen hikâyeler ve beslenen kanaatlar olmuştur.

Bundan başka yılan hakkında dünyanın hemen her tarafında bu gün muhtelif hikâyeler, efsaneler söylenmektedir. İptidaî insanlar arasında yılan sihrî ve dinî bir varlık olarak yaşamıştır: Hindistanda yılan, yılancılık bugün bir sanat, Türkiyede de bir ticaret halindedir. [1]

Yılan korkusu ötedenberi bütün insanlığı düşündürmüş olduğu için yılan sokmasına karşı bir çok tedbir alınmış ve bundan birçok itikatlar doğmuştur.

Şimdi herşeyden evvel yılanın bizzat kendisini tetkik edelim [2]

Yılana ekseriya kırlarda otlar arasında rastlarız. Vücudu yaşadığı muhite uygun balık pulu gibi pullarla örtülüdür. Hiç ayağı yoktur. Vücudunun yılankavi hareketi sayesinde yürür, pulları kolayca kaymasını temin eder.

Vücut yapılışı: Yılanların bel kemikleri çok mıktarda fıkralardan teşekkül etmiştir. Bu fıkaralara bağlı serbest bir halde ve halka tarzında bir çok kemikler vardır ki bunlar yılanın yürümesine hizmet ederler, kolaylıkla kıvrılıp çöreklenebilirler. Bazıları da suda yüzer. Yılanın ağzı geniş olarak açılır, fare, kurbağa gibi hayvanları bir hamlede yutabilir. Dili iki çatallı-

[1] Türk yurdu mecmuasının 341 senesi haziran ve temmuz aylarında çıkan 9, 10 numaralarındaki (yılan taşları) isimli İngilizceden tercüme edilmiş makaleler.

[2] Yılanlar hakkındaki bu yazılar Ahmet Refik -Mehmet Emin beylerin yazmış oldukları (Hayvanat) kitabile Hüviyet Bekir hanımın Hayat bilgisi - hayvanlar kitabından alınmıştır.

dır. Dişleri sivri ve ağzının içine doğru kıvrıktır. Koparıp parçalamaktan ziyade yakalamağa yarar. Yılanlar yumurta ile çoğalır. Yumurtadan çıkan yavrular vakıt vakıt deri değiştirerek büyürler.

Yılanlar zehirli ve zehirsiz olmak üzere iki kısımdır. Zehirli yılanlardan memleketimizde yaşayanların en tehlikesi Engerek yılanıdır ki derisinin rengi boz veya esmerdir. Üzerinde kara lekeler vardır. Başı yassı büyükçe ve üç köşeli kuyruğu ise kısadır. Başının arkasında (v) şeklinde bir leke vardır. Avını zehirler ve öldükten sonra yer. Geceleyin avlanır. Kedi gibi göz bebekleri geceleyin büyür ve en hafif bir zıyada bile etrafını seçebilir. Gündüz göz bebeği ensiz bir çizgiden ibarettir. Üst çenesinde diğerlerinden daha uzunca iki tane diş mevcut olup bunların içerleri boştur. Gerilerinde zehir guddeleri vardır. Bu guddelerin çıkardığı zehir bir yol ile dişlerin içinden geçer ve yılanın ısırıp açtığı yaraya akar Gayet kuvvetli ve tesirli olduğundan ısırdığı hayvanı derhal telef eder. Kertenkele, kurbağa ve köstebekle geçinir. Fareleri girdikleri deliklere kadar takip ederek yakalar. Engerek bazan çam ağaçlarına da tırmanır. Burada ötücü kuşların yumurtadan henüz çıkmış körpe yavrularını arar ve avlarını münhasıran karada bulur. Engereklerin düşmanı yırtıcı kuşlardan doğan, kartal, gelincik, kirpi ve kara yılandır. Boyları 80 santimetredir. Engerek dağlarda ova ve kırlarda, çalılıklar arasında bağ ve bataklık mahallerde, ormanlarda yaşar. Toprak içerisindeki oyuklar ve çukurlara gizlenir. Gündüz ekseriya güneşe karşı atıl bir vaziyette bulunur. Gün batarken yiyeceğini aramağa çıkar. Hayvan bazan şiddetle avına saldırdığı zaman zehirli dişlerinden biri kırılır, fakat her zehirli dişin arkasında bir ihtiyat dişi bulunur. Akıttığı en küçük bir damla zehir bir hayvanı hemen öldürmeğe kâfdir. Yeni koparılmış bir engerek başı bile ısırmak kuvvetindedir ve zehiri tesir eder. Engerek yılanının zehiri kuruduktan sonra tekrar ıslatılırsa tekrar aynı kuvvetle müessir olur. Bunun için engerek bulunan mahallerde iyice dikkat etmeden yere oturmamalı ve çıplak ayakla gezmemelidir.

Engerek kışın yiyecek bulamadığından ve vücudunun sıcaklığı azaldığından kış uykusuna yatar. Memleketimizde yaşayan zehirli yılanlardan Ok yılanları da vardır. Memleketimizde bulunmıyan zehirli yılanlardan bazıları şunlardır:

Kobra: Gözlüklü yılan dahi denilen bu hayvanın boyu bir buçuk metredir. Hindistanın pek müthiş bir yılanıdır. Orada her sene 20-30 bin kişinin telefine sebep olduğu söylenmektedir. Bu yılanın zehiri tababette kanseri tedavi etmek üzere kullanılmaktadır.

Çıngıraklı yılan: crotale: Kuyruğunun nihayetinde sert boş halkalar olduğundan hareketi esnasında bir ses husule getirir ki bunu işiten hayvanlar derhal kaçarlar. Bu yılan cenubî Amerikada yaşar. Yılanların en tehlikelisidir.

Aspik: İsviçrede, Mısırda yaşayan zehirli bir yılandır. [1]

Memleketimizde yaşayan zehirsiz yılanlar şunlardır:

Kara yılan: Kara yılanın boyu bir metre yirmibeş santimetredir. Bütün Avrupa ile şimalî Afrika, Asya ve Anadoluda bulunur, rutubetli ormanlarda, bataklıklarda, tarla ve bahçelerle derelerin sazlıklı ve ağaçlıklı kıyılarında yaşar. Kara yılanın rengi muhite göre değişir. Bazan kül rengi, bazan yeşil, mavi bazan da kahve rengi olur. Renginin böyle bulunması hayvanın muhitine uymasını temin eder ki bu hal kendisini korumağa yardım eder. Hayvanın başından kuyruğuna kadar birbirine muvazi 3-6 sıra siyah benekleri vardır, karın tarafı beyaz renkte ve siyah beneklidir. Başı kısa ve geniştir. Kuyruğu ince ve uzundur. Başı üzerinde arkaya doğru beyaz, yahut sarı renkte ve hilâl şeklinde iki benek vardır.

[1] Meşhur kraliçe Kleopatra'nın milattan otuz sene evvel bu yılanla intihar etmiş olduğuna dair bir rivayet vardır. Güya birgün bir köyiü kadın Kleopatra ya bir sepet içinde incir getirmiş, kraliçenin bu sepette bulunan Aspik yılanile intihar etmiş olduğu zannedilmiştir Halbuki odada ve binada yılan aranmış, bulunmamıştır.

Kara yılan kertenkele gibi vücudünün ve kuyruğunun yılankavi hareketlerile yerde ilerler. Buna sebep amudı fıkarisinin çok müteharrik olmasıdır. Kaburga kemiklerinin aşağı kısımları birbirine bağlı olmadıklarından yılan bunları derisinin içinde kısa bacaklar gibi kullanır. Kaburga kemiklerinin harekâtı yılanın karnını kaplıyan geniş kabuklar vasıtasile de kolaylaştırır.

Kara yılan çok süratle hareket eden bir hayvan değildir. Bilhassa düz yerlerde ağır olarak ilerler.

Derisi pullarla örtülüdür. Bu pullar sürünürken aşınmazlar, çünkü bu yılan âdata bir torba gibi başından geçirilmiş ince bir deri gömlek içinde bulunuyor gibidir. Bu gömlek yılan ile beraber büyümez. Bunun için hayvan senede bir kaç defa gömleğini değiştirir. Çünkü hayvan büyüyünce bu deri ona dar gelir ve baş tarafından çatlıyarak yılan gömleğinden dışarı çıkar. Halk buna (Yılan gömlek değiştirdi) der.

Kara yılanlar yalnız karada değil, suda da yaşarlar. Suyun içinde bir buçuk saat kadar durabilirler. Gayet ustaca yüzerler. Bir tehlike sezerse hemen suyun dibine saklanırlar. Göz kapakları açılıp kapanmaz. Çünkü göz kapakları birbirine bitişmiş ve şeffaf bir deri halini almıştır. Bu hal hayvanın hem karada hem de suda sürünerek yaşamasına müsaittir. Kara yıla-

nın başlıca gıdasını [1] balıklar ile kurbağalar teşkil eder. Yiyecek bulamadığı zaman kaplumbağa ve kertenkelelere de hücum eder. Kara yılan avını ekseriya küçük göl ve dere kenarlarında arar, gözleri zaif olduğundan yelnız yakın bir mesafede bulunan hayvanları seçebilir. Kulakları iyi işitir.

Çene kemiklerinde ve damağında küçük sivri dişleri vardır. Bunlar çengel biçiminde ve uçları arkaya doğru çevrilmiştir. Bunun için avladığı hayvanları parçalıyamaz, onları diri diri yutar. Çenelerdeki kemikler icabında açılabilecek ve genişliyebilecek bir tarzda elastikı bağlarla birbirine bağlıdır. Bundan dolayı yılan avını yutarken ağzını istediği kadar açabilir. Dişleri fazla aşınırsa düşer ve yerine başkası tekrar çıkar. Yılan avını yutarken onu ifraz ettiği bol mıkdarda tükürüğe bular. Midesinin ifraz ettiği keskin bir mayi yuttuğu hayvanı kemiklerile beraber eriterek gıdaya tahvil eder. Bu yılanlar bir defa kuvvetli gıda aldıktan sonra uzun zaman yiyeceksiz durmağa tahammül edebilir.

Kara yılanın dişisi yazın intizamsız bir küme halinde on beş ile otuz arasında yumurta çıkarır. Bunlar ekseriya nemli ve sıcak yerlerde, nemli yosunlar arasında yumuşak topraklarla çürümüş yapraklar içine bırakır. Üç hafta sonra yumurtalardan yavrular çıkar. Bunlar daha başlangıçta müstakillen yaşamağa başlarlar. Bunlar da anneleri gibi icabında uzun müddet açlığa tahammül ederler ve kışı uyuşuk bir halde geçirirler.

Amarikada yaşayan boa, Asyada yaşayan Piton gayet büyük zehirsiz yılanlardır. Fakat bunların verdikleri telefât hatırı sayılacak derecededir. Mutedil memleketlerdeki yılan sıcak mıntakalardeki neviler gibi insan veya hayvan üzerine savlet etmeyip bilakis korkarlar. Şayet ısırsalar bile tedafüî bir histen ileri gelir; birden bire yakalanacaklarını zan ile hemen silâhlarını istimal ederler. Bilerek veya bılmiyerek kendilerine yaklaşan el veya ayağa zehirlerini dökerler. Her halde yılan melhuz olan yerlerden geçerken hayvan duyunca hemen kaçıp gizlenmeğe vakit bulmak için gürültü ile geçmelidir. Bu sebeple ağaçların dallarını silkelemek, yere kuvvetle vurmak, çakıl taşlarını yuvarlamak yılanın mazarratından mümkün olduğu kadar uzaklaşmanın en müessir çareleridir.

Yılanlar milattan 3000 sene evvelki zamanlardan itibaren eski şark milletlerinin tarih ve abidelerinde çok mühim bir yer tutar. Yılanı bir çok milletler bir ilah olarak takdis etmişlerdir. Bunun içindir ki yılanlar iptidaî cemaatlerin (clan)

[1] Ömer Seyfettin merhumun(Kurbağa duası) diye güzel bir hikâyesi vardır. Bu hikâyede kurbağaları ürküterek seslerini kesmek için bir arkadaşının neler yaptığı ve kurbağaların yılandan nasıl korktukları tesvir edilmiştir.

ALİ BEY

Vaktile bir bey varmış. Bunun bir kızından başka çocuğu yokmuş. Gel zaman git zaman beyin kızı evlenmek çağına gelmiş. Bey bunu diğer bir beyin oğluna nişanlamış. Fakat kız nişanlandığı adamı sevmemiş. Eski zamanda babaya karşı gelmek cinayet sayıldığından kızcağız babasının emrini tutmuş, onun istediği adama varmağa razı olmuş. Bunun üzerine hemen düğün hazırlıklarına başlamışlar. Bunnla beraber, kız hiç gülmez, daima yüzü çatık durur, odasından dışarı çıkmazmış.

Bir gün yine kız otururken, evinin karşısındaki çayırda birinin gezindiğini görmüş. Dikkat edince bu gezinenin bir delikanlı olduğunu anlamış. Artık gözlerile delikanlıyı takibe başlamış. Yavaş yavaş içinin bir şeyler olduğunu duymuş, derken efendim delikanlıya vurulup âşık olmuş. Şimdi kendisini delikanlıya işittirmekten, göstermekten başka düşüncesi kalmamış. Aklına gelen bir çareye baş vurarak delikanlıya işittirmek için pencereyi açıp parmağına söz söylemeğe başlamış:

Gel ver atının ipini
Yesin bahçenin otunu
Söyle yerini yurdunu
Söyle yiğit nerelisin.

Delikanlı, kızın parmağına söylediği bu sözleri işitmiş. Etrafı araştırınca kızı pencerede görmüş. O vakit kız yukarıdaki sözleri bir daha tekrar etmiş. Delikanlı anlamış ki, bu kız kendisine vurgundur. Şu halde kendisine cevap vermek lazımdır. Artık duramamış, delikanlı da gûya parmağına söyliyor gibi yaparak söze başlamış:

Vermem atımın ipini
Yedirmem bahçe otunu
Demem yerimi yurdumu
Bana derler Dağıstanlı.

---

bir coğunda ungun - totem, yani mukaddes olarak kabul edilmiştir.[1] On ikili eski Türk takviminde yılan altıncı seneye karşılık teşkil ediyordu.

Türkler seneyi muhtelif hayvan isimlerile yad ettikleri gibi ayları da yine dört cihetin hayvan isimlerile ifade ediyorlardı, mesela şarkta gök ejderha vardı ve bir adam hangi hayvanın yılında doğmuşsa kendisine o senenin kudsiyeti isnat ediliyordu [2].

Sumerlerde yılan ilahi Min-gizzida idi. Bu sağlık veren bir ilâh olarak telakki ediliyordu. Bu ilâh (Hayat ağacının hâkimesi) manasına gelen bir mana ifade ediyordu.

Hikmet Turhan

---

[1] Bir hayvan, bir zümrenin (clan) ungunu olunca o zümrenin fertleri o hayvanı öldüremezler, etini yiyemezler ve ona hiç bir vechile taarruz edemezlerdi.

[2] (Türk Türesi Ziya Gökalp) s. 89, aynı kitap s. 23.

Sözünü bitirdikten sonra delikanlı da içinde bir ezginlik hissetmiş, farketmiş ki, kendisi de kıza âşıktır. O zaman her ikisi birleşmek çarelerini düşünürler. Nihayet kızın, babasının evinden kaçmasına, oğlanla beraber memleketten çıkıp gitmesine karar verirler. Ertesi gün olur. Kız babasının evinde hazırlanır, pahada ağır, yükte hafif nesi varsa alır, çıkıp oğlanla buluşur. İkisi birden şehirden uzaklaşırlar. Akşama kadar yürürler. Akşam üstü bir dağın başına gelirler. Burada kız delikanlıya der ki:

— Ben pek yoruldum.

— O halde bir az oturalım.

Delikanlı ile kız otururlar, dağ başında dinlenmeğe koyulurlar.

Öte tarafta kızının kaçtığını babası haber alır. Her tarafı aratmağa başlar. Kız bir türlü bulunmaz. Beyin konağındaki hizmetçileri, uşakları sıkıştırırlar. Hepsi kızı görmediklerini, nereye gittiğini bilemediklerini yana yakıla anlatırlar. Fakat küçük bir hizmetçi kız, bir delikanlı ile kaçarken hanımı gördüğünü söyler. Bunun üzerine bey askerinin hazırlanmasını emreder. Asker hazırlanır, yola çıkar, bir hayli yürüdükten sonra delikanlı ile kızın bulunduğu dağın eteklerine gelirler. Kız bunları görünce telaşa düşer. Meğer delikanlı o sırada kızın dizine yatmış, uyuyuvermiş. Kız delikanlıyı uyandırmak için parmağına söz söylemeğe başlar:

Asker asker dizildi
Alnıma kara yazıldı
Bu gün benim kara günüm
Uyansana Ali beyim.

Bu sözler üzerine oğlan gözlerini açar, bir kere etrafına, bir kere de kıza bakar. Ondan sonra o da parmağına şunları söyler:

Asker asker dizilsin
Alnına kara yazılsın
Bu gün kara günün olsun
Yan yana dövüşürüm.

Delikanlının kıza söylediklerini gelen askerin başında olan bey duyar. O da parmağına karşı şöyle der:

Kızım has bahçe gülümsün
Sen gönlümün bülbülüsün
Hangi yiğidin kulusun
Söyle bize kıyma kızım.

Kız babasının sesini işitince heyecanlanır. Şu suretle cevap verir:

Baba has bahçe gülüyüm
Ben gönlümün bülbülüyüm
Ali beyimin kuluyum
Yol ver bize gidelim.

Bu sözleri işiten kızın babası, kızının delikanlıdan ayrılmıyacağını anlar. Muradına ermiyesin diye ona beddua ettikten sonra askerini alıp çekilir. O zaman delikanlı ile kız da oğlanın evine giderler. Meğer delikanlının üç erkek kardeşi

varmış. Bunlar Ali beyin yanındaki kızı görünce beğenirler. Delikanlıyı böyle güzel bir kız bulduğu için kıskanmağa başlarlar. Fakat sabır ederler. Nihayet düğün kurulur. Perşembe günü davullar çalınır, davetliler gelir, yerler, içerler, gülüp eğlenirler. Gece olupta kızla delikanlı odalarında yalnız kalınca delikanlının küçük kardeşi sessizce yanlarına gelir. Her ikisinin yatakta uyuduğunu görünce hançerini çekip delikanlıyı öldürür. Sabah olunca kız hadiseyi anlar. Sevgilisinin ölüsüne karşı şunları söyler:

Evimizin önü duvar
Duvarın üstünde yol var
Bunda darılacak ne var
Uyan Ali beyim uyan.

Kızın sevgilisi bittabi uyanmaz, o zaman kız, yine başlar :

Evimizin önü fındık
Fındığın dalına konduk
Gûya biz de gelin olduk
Gelinlere kurban olduk.

Öne baktım arda baktım
Sıyırdım duvağı attım
Ağlamağa hicap ettim
Uyan Ali beyim uyan.

Bunun üzerine kız sevgilisinin üzerine atılır, onun göğsünde saplı duran hançeri alır, kendi bağrına sokar, o da delikanlının üzerine düşerek ölür.

İhsan

ATA SÖZLERİ

Baş tarafı geçen sayıda

Her kesin malı kendine kıymetlidir.

Herkesin tenceresi kapalı kaynar.

Herkesin üç paralık keyfi var.

Herkesin yorulduğu yerde han yapılmaz.

Her kimin evladı varsa başında derdi var.

Her sözünde bir çam devirir.

Herşeyi bilen hiç bir şey bilmez.

Herşeyin bir sonu var.

Herşeyin bir ortası bulunur.

Herşeyin yenisi dostun eskisi.

Herşeyin ucu bana dokunur.

Herşeyden elini çekmiş.

Her taamın lezzeti tuzundan çıkar.
Tuz ekmek bilmiyen akıbet gözden çıkar.

Her tarafı bulaşık tutulacak yeri yok.

Her yiğidin bir yoğurt yiyişi var.

Her yokuşun bir inişi var.

Her yüze gülen dost değildir.

Her horoz kendi çöplüğünde öter.

Hesabı temiz olanın yüzü ak olur

Hesabını bilmiyen kasap
Elinde ne satır kalır ne masat.

Hiç yoktan köse iyi(Gaziantep)

Hiddetle kalkan zararla oturur.

Hile ile iş gören mihnetle can verir.

Hilekârın mumu yatsıya kadar yanar.

Hindi gibi kabarır.

Hım hım ile burunsuz birbirinden uğursuz.

Hırsından dünyayı görmüyor.

Hırsından gözünü duman bürümüş.

Hırsız anahtar istemez.

Hırsıza kapı kilit olmaz.

Hızır gibi yetişti.

Hoca hakkı Tanrı hakkı.

Hoca paşalı, eli maşalı.

Horoz bile vakıtsız ötmez.

Horoz bile dişisini kıskanır.

Horoz çok olan yerde sabah erken olur.

Horoz ibiği gibi bir yana sallanır.

Horoz ölür gözü çöplükte kalır.

Horoz öttü dava bitti.

Horoz uçtu, kervan göçtü, söz koca karıya kaldı.

Hoşafın yağı kesildi.

Horozsuz köyde sabah olmaz.

Huy canın altındadır.

Huylu huyundan vazgeçmez.

Hükmün parana geçer.

İbadet te mahfi kabahat te.

İçinde cinler top oynar.

İçi başka dışı başka.

İçi beni yakar dışı eli.

İçi dışına uymaz.

İçine fare düşse kafası yarılır.

İğne ile kuyu kazar.

İğne yutmuş küpeğa dönmüş.

İğnenin gözünden Hindistanı seyreder.

İğneden ipliğe varıncıya kadar.

İğri gemi doğru sefer.

İğri oturalım doğru konuşalım.

İhtimaldir belki derya tutuşa.

İki at bir kazığa bağlanmaz.

İki ayağını bir pabuca koydular.

İki cami arasında kalmış binamaz.

İki cambaz bir ipte oynamaz.

İki çıplak hamamda yaraşır.

İki deliye bir uslu koymuşlar.

İki desti birbirine çarpınca biri kırılır.

İki el bir baş içindir.

İki eli kanda olsa gelir yetişir.

İki elile kara sürer.

İki elim on parmağım yakasında.

İki elimiz yanımıza gelecek.

İki elinde yağlı kara.

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.

İki kamçıya kuyruk, herkes başlı başına buyruk.

İki karpuz bir koltuğa sığmaz.

İki kere iki dört eder.

İki kişiye bir söz.

İkindiden sonra dükkân açmış.

İki köpek bir kemiği paylaşamaz.

İki lakırdıyı bir araya getiremez.

İkisini bir çifte koş.

İkisini bir kazana koysalar yine kaynamazlar.

İki su bir ekmek yerini tutar.

İki öküze saman veremez.

İki yakası bir araya gelmez.

İlk pazar pazardır.

İmam bile okurken yanılır.

İmam evinde aş, ölü gözünde yaş aranmaz.

İnadından dönmez, mur[illegible]ndan döner.

İnayet ola öteki kapıya.

İnce eleyip sık dokuma.

İnci gibi göz yaşları döktü.

İnersin gönül indrsin, attan eşeğe binersin.

İnsaf dinin yarısıdır.

İnsan beşer, kuldur şaşar.

İnsan bir kulağını sağır etmeli.

İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde olur.

İnsan insana lazım olur.

İnsan kadrini insan bilir, altın kıymetini sarraf.

İnsan kulağını arkasına vermeli.

İnsan ne bulursa dilinden bulur.

İnsan ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.

İnsan oğlu çift olur.

İnsan oğlu çiğ süt emmiş.

İnsan oğluna çok iyilik yaramaz.

İnsan söyleşe söyleşe, hayvan koklaşa koklaşa.

İnsan taştan pek, gülden naziktir.

İnsanı baktıkça alır.

İnsanın alacası içinde, hayvanınki dışında.

İnsanın bir ağzı, iki kulağı var, bir söyleyip iki dinlemeli.

İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez, tatlı dilinden başka nesi var.

İnsanın gözü yerin kulağı var.

İnsanın gözünü bir avuç toprak doyurur.

İnsanın sermayesi iki paralık aynadır.

İpile kuyuya inilmez.

İrisini ipe ufağını çöpe dizdi.

İsmi var cismi yok.

İstiyenin bir yüzü kara, vermiyenin iki.

İstiyenin kuluyum, istemiyenin sultanı.

İstemem yan cebime koy.

İstemem diyenden korkmalı.

İş amana binince kavga biter.

İş çığırından çıktı.

İş işi açar.

İş işten geçti.

İş işin aynasıdır.

İş olacağına varır.

İş ola beri gele.

İş ola hayrı gele.

İşi Allaha kaldı.

İşi zamanında yapmak gerek.

İşin sonuna bak.

İşin yoksa şahit ol, borcun yoksa kefil.

İşten artmaz, dişten artar.

İşliyen demir ışıldar.

İşte geldik gidiyoruz, şen olsun halep şehri.

İşte kılıç, işte meydan.

İşte şimdi cezasını buldu.

İşkilli pazar, mideyi bozar.

İt iti bulur.

İt iti tanımıyor, it te kuyruğunu.

İt itin kuyruğunu bırakmaz.

İt ite, it de kuyruğuna buyurmuş.

İtin ayağını taştan mı sakınırsın.

İtle çuvala girilmez.

İt ulur kervan yürür.

İyi adamın karısı kurna başında belli olur.

İyi dost kara günde belli olur.

İyi evladın var neylersin malı.

İyi evlat anayı, babayi vezir eder, kötü evlat rezil.

İyi eden iyilik bulur, kötü eden kötülük bulur. **M. H.**

Abayı yakmak — İbtila, alâkalanmak, sevdalanmak, âşık olmak: *Dündar abayı yakmış görünüyor; sende mi abayı yaktın; sakın abayı yakayım deme; öyle birisini bul ki abayı yaktığına değsin.*

Abullabut — İki tarafa sallana sallana yürüyen, yolda önüne ardına bakmadan giden: *Onu bırak canım, abullabudun biri; senin gibi abullabutla iş mi görülür; abullabutluğun lüzumu yok; o abullabut gelinciye kadar akşam olur.*

Acı patlıcan — Hayırsız, fena tabiatlı, zarar verici kimse : *Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (Atalar sözü)*

Acı tepeden çıkmak — Fazla müteessir olmak, çok eziyet çekmek : *Öyle bir düştüm ki acısı tepemden çıktı; ben bunun acısını tependen çıkarırım.*

Aç başı — Çekil, git, uzaklaş : *Haydi senin burada işin yok, durma aç başı be adam, elimden bir kaza çıkaracaksın.*

Aç gözlü daya çocuğu — Doymak bilmez, buldukça yedikçe ister, obur : *Yine ne istiyorsun aç gözlü daya çocuğu; yahu bu oğlan bir türlü doymak bilmiyor, ne aç gözlü daya çocuğu; birşey gördümü hemen ister, aç gözlü daya çocuğu gibi.*

Açıkgöz — Becerikli, işgüzar, akıllı, maharetli : *Açıkgöz olup ekmeğini taştan çıkarmalı; sen o açıkgözlülüğü başka yerde yap, burada sökmez; nerde buldun bu kelepiri, ama açıkgözsün ha; biz de senin kadar açıkgözüz arkadaş.*

Açık gelmek — Yaklaşmamak, uzak geçmek: *Sen bizim yonımızda ne arıyorsun, açık gel bakalım; açık gel sen burada duramazsın.*

Açılmadık kutu — Çok bildiği halde bilmez görünen, bildiğini saklıyan: *O adamın ne açılmadık kutu olduğunu ben bilirim; Selim açılmadık kutudur, bildiğini öyle kolay kolay söylemez.*

Açmaz — Dalavere, şaşırtma, hile : *Banada mı açmaz; doğru konuş, ben açmaza gelemem, şurada iki kardeş gibi geçinip gidiyoruz, açmaza lüzum yok.*

Açmaza gelmek — Hileye düşmek, aldanmak tehlikeye girmek: *Baktım herif beni de atlatmağa çalışıyor, sanki ben açmaza gelirmişim gibi; gözünü aç ben öyle kolay kolay açmaza gelmem.*

Açığa vurmak — İlan ve ızhar, sırrı meydana çıkarmak: *Şöyleydi böyleydi derken nihayet işi açığa vurduk; dur canım, biraz bekle, okadar çabuk açığa vurmağa lüzum yok.*

Adadiyoz — Uçarı, kopuk kıyafetli: *Şu gidene bak ne Adadiyoz.*

Adam evladı — Terbiyeli, ahlaklı, haysiyetli, nazik, kibar: *Kızlığında çok ıztırap çekti ama evlendikten sonra bir adam evlâdına düşdü de hırpalanmadı; adam evlâdı olmak başka şey.*

Afacan — Yaramaz, haşarı, bir yerde durmaz : *Çocuk değil afacan; artık elverir bu afacanlığı bırak; afacanla başa çıkılır mı?*

Afal — Aptal, alık, etrafına baktığı halde birşey anlamıyan, sersem: *Yüzüme afal afal bakma; zavallıyı görünce afallayıp kaldım; bırak şunu afalın biri.*

Afet gibi — Çok güzel, başa felâket getirecek kadar güzel, güzelliği tehlikeli : *Ben hiç böylesine tesadüf etmemiştim, afet gibi bir kadın; şu kıza bak, işte afet diye buna derler; o afet gibi kız meğer ne talisizmiş.*

Afi — Hal ve vaziyet, caka, gösteriş : *Afinin yeri değil, doğru yürü; şimdi bana da afi yapmağa kalkma, ben seni pek alâ bilirim; baktım ki afi bozulacak oradan hemen tüydüm.*

Afili—Cakalı, gösterişli: *Ahmet o gün çok afili idi; ne afili yürüyor şu mal, gidişimiz pek afili oldu.*

Afi kesmek — Yapamıyacağı işi yapacakmış gibi davranmak, caka satmak, gösteriş yapmak: *Bana da afi kesmeğe kalkma yavrum, ben senin ciğerini bilirim; sade afi kesiyor mubarek, dur yahu bize de sıra gelsin; burada afi kesilmez, başka kapıya.*

Aftos — Dost, sevgili, yâr, metres: *Dün bizim aftosla beraber akşama kadar dolaştık; caka satma bey evlâdı bizim de aftosumuz var; oğlan bir dakika aftosunun eteğinden ayrılmıyor.*

Aftospiyos — Ehemmiyetsiz, kıymetsiz, derme çatma: *aldırma bunlar aftospiyos şeyler; bundan daha aftospiyos ne olur?*

Ahlat ağa — İri yarı, cüsseli, mankafa, ahmak yontulmamış : *O iş öyle mi anlatılır ahlat ağa; üç saat yedik içtik sonra bizim ahlat-ağa mangizleri uçlandı; ahlat ağaya sor da akıl öğretsin.*

Ağır adam — Şeref ve haysiyet sahibi, vekarlı, temkinli: *Buraya bir ağır adam lâzım; aramıza bir ağır adam gelse duramaz; yapdığın çocuktuk kâfi, artık büyüdün, biraz ağır adam ol.*

Ağır basmak — Nafiz olmak, söz geçirmak, icbar etmek : *Yukardan ağır basmayınca iş bulmak mümkün olmıyor; yalnız teşebbüs kâfi değil, biraz da ağır basmalı ki iş yürüsün; nafile, mademki ağır basamadın neticenin menfi olacağı yüzde yüz.*

Ağır başlı — Bak: ağır adam.

Ağır canlı — Tembel, hareketsiz, isteksiz, hararetsiz: *Yerinden kımıldanmağa üşeniyorsun, ne ağır canlı adamsın; odamın içini pislik götürüyorda yine ağır canlılığını bırakmıyor.*

Ağır davranmak — Teenni, istiğna, tehir: *Yeni işe başlarken pek acele etmeğe gelmez, bir parça ağır davranmalı; ağır davranırsak vapuru kaçıracağız; ağır davranacak ne var, herkes gitti, haydi acele et.*

Ağır ezgi fıstıkı makam — Yavaş yavaş, ahenkle, acele etmeksizin: *Ben koş diyorum, o ağır ezgi fıstıkı makam geliyor; her şeyin sırası var, bu kalabalık yerde ağır ezgi fıstıkı makam gidilir mi?*

Ağır gelmek — Nafiz olmak, cebretmek tahammülden fazla gelmek: *Kapıdan içeri sokulacak adam değil ama ağır geldi; söyledikleri̇n fazla ağır geliyor, mukabele edersem fena olur.*

Ağır söz — Şiddetli, güce gidecek, gönül kıracak, haysiyete dokunacak söz: *Ağır söz söyleme, ben de senin gönlünü kırarım; herkesin içinde bana ağır söz söyleyecek ne var; bu derece ağır söze tahammül edemem doğrusu.*

Ağırına gitmek — Güce gitmek, haysiyete dokunmak, müteesir olmak, kırılmak: *Bunda ağırına gidecek ne var; söyledikleri ağırına gittise tahammül etmeseydin.*

Ağırlamak — İzaz ve ikram etmek, hoş tutmak: *Misafir geldi, ağırlamak lâzım, evde de ağıza atacak birşey yok; kızım misafir ağırlamak böyle olmaz; yalnız yedirip içirmekle misafir ağırlanmaz.*

Ağız ağıza — Yan yana, yeğdiğerine pek yakın, birlikte, baş başa: *Belki bir saat ağız ağıza birşeyler konuştular; birbirinizle ağız ağıza vermişsiniz dedikodu mu yapıyorsunuz; ağız ağıza sokulup konuşmak sinirime dokunuyor.*

Ağız açmak — Kavgaya başlamak, hiddet göstermek, taşmak: *Sus diyorum, ağzımı açarsam pişman olursun; hepsine peki de, ağzını açmasın.*

Ağız aramak — Bir diğerinin ne düşündüğünü anlamak, anlamağa çalışmak, başkasının fikrini yoklamak: *Hizmetçinin ağzını aradım, birşey bildiği yok; benim Avrupaya gitmeme acaba babam ne der, anne bir kere babamın ağzını arasan.*

Ağız bozmak — Küfür, terbiye haricinde hareket, tecavüz: *Ağzını bozma, fena yaparım; çocuk değil külhanbeyi, küçük bir ihtarda bulunmağa gelmiyor, hemen ağzını boyuyor.*

Ağız birliği — İttifak, aynı tarzda söz söylemek, aynı fikirde bulunmak: *Kumaşçılar sanki ağız birliği etmişler, hepsi aynı parayı istiyor; ağız birliği edip Nadiri kandırmaktan başka çare yok, aksi halde elinden kurtulamayız; siz ağız birliğile beni inandırmağa çalışıyorsunuz, lâkin bu meselede ben fikrimi muhafaza etmek niyetindeyim.*

Ağız dağıtmak — Sövüp saymak, tedip ve tecziye etmek: *Söyledikleri̇n terbiyeli çocuğa yakışır mı, bir daha bunları senden işitmeyim, işitirsem ağzını dağıtırım; bir yumrukla ağzını dağıtırım, sen benim ismimi bile söyliyemezsin.*

Ağız kalabalığı — Çok söz, fasılasız lakırdı, mugalata : *Ağız kalabalığına getirip adamı kafese koymak istiyorlar; bu iş ağızkalabalığile hallolunmaz, hele bir düşünelim; ne zaman Ziyaya tesadüf etsem ağız kalabalığile beni atlatıyor, bir türlü alacağı mı istemeğe meydan bulamıyorum.*

Ağız kapamak — Susmak, susturmak, susturucu cevap : *Ağzını kapayıp otur, beni hırslandırma; lekeli adamların ağzını kapamak kolaydır.*

Ağız kavafı — Çok söz söyliyen, geveze, muaccız: *Bıktım bu kadından, kadın değil ağız kavafı; sade söylüyorsun birazda dinle, ağız kavaflığına mı çıktın?*

Ağız kokusu — Naz, istiğna: *Başkasının ağız kokusunu çekmek bana güç geliyor.*

Ağız kullanmak — Lisanını idare etmek, fazla eksik söylememek, yolile söz söylemek: *Gidip bir tecrübe edelim, bakalım ne yolda ağız kullanacak; ağız kullanmakla bizi de atlatmak ister mi dersin?*

Ağız öpmek — Memnuniyet, teşekkür, minnetdarlık: *Verdiğin haberden öyle sevindim ki ağzını öpeyim; iyi havadis getirenin ağzını öpmemek mümkün mü?*

Ağız tadı — Lezzet, sükûn ve huzur, gönül rahatı : *Sofrada olsun münakaşadan vazgeçinde ağız tadile bir yemek yiyelim; babam öldü, ağzımızın tadı bozuldu; gûya eğlenmeğe geldik rüzgârdan ağız tadile oturup konuşmak kabil olmadı.*

Ağız sakızı — Daima dilde dolaşan, her zaman söylenen, herkesin ağzında gezen : *Benim kızım herkesin ağzının sakızı mı, bizimle ne uğraşıyorlar; ağız sakızı kocası hiç dilinden düşmiyor.*

Ağız suyu akmak — İmrenmek, çok beğenmek, meclup olmak : *Abdullah efendi lokantasında nar gibi kızarmış bir tepsi baklava gördüm, ağzımın suyu aktı; evi okadar güzel, o kadar kullanışlıki görüp te insanın ağzının suyu akmaması kabil olmıyor.*

Ağız tutmak — Susmak, sabır ve teenni, ihtiyat: *Kavga olmasın diye ağzımı tuttum, yoksa söylenecek neler var; bülbülün çektiği dilinin belâsıdır, sen de ağzını tutsaydın başına bu cezayı almazdın.*

Ağız yapmak — Tevil ve tefsir, ikna, göz boyamak : *Ağız yapma ben meselenin ne olduğunu biliyorum; şöyle olmuş, böyle gitmiş*

diye ağız yapıp duruyor ama, hakikat büsbütün başka olsa gerek.

Ağzı açık — Şaşkın, bayran, sersem: *Ağzını açmış ne bakıyorsun; burası ağzını açıp duracak yer mi; yalnız kalınca ağızlarını açıp birbirlerine bakmaktan başka yapacak iş bulamıyorlar, bunlar nasıl karı koca bilmem ki?*

Ağzı aya gözü çaya bakmak — İğri büğrü, çarpık, intizamsız hareket, şaşkınlık: *Buna iş görmek demezler, ağzın aya gözün çaya bakıyor, ya çalış, yahut başka ne yapmak istiyorsan yap.*

Ağzı bozuk — Kaba, terbiyesiz, mütecaviz, küfürbaz: *İnsan selâm vermekten bile korkuyor, o kadar ağzı bozuk ki; ağzı bozukla konuşmak çok müşkül şey; ağzı bozukluğun lüzumu yok.*

Ağzı gevşek — Sır saklamaz, söz tutmaz, geveze: *Dünyada inanılmıyacak adamlar arasında ağzı gevşekleri unutmamalı; biliyorsun ki Ekremin ağzı gevşektir, kendisine sırrını tevdi emekte manavar mı?*

Ağzı havada — Yüksekten atan, bâlâpervaz, mağrur: *Bitişik evi satıyorlarmış, biz de talip olalım dedik, fakat sahibinin ağzı havada; görmemişin biri, sen ne dersen de, onun ağzı havada.*

Ağzı kara — Fena söyliyen, kalbi bozuk, uğursuz: *Yalnız ötekinin berikinin fenalığını ister, ağzı kara bir herif; senden hayır ummak yanlış, ağzı karanın birisisin.*

Ağzı kulaklarına varmak — Fazla sevinmek, sevinçten serhoş olmak: *Bugün yengemin bir oğlu dünyaya geldi, şimdi ağzı kulaklarına varıyor; çalışkan dürüst muvaffakiyetli bir evlâdı olunca insanın ağyı kulaklarına varıyor; dünya bu, kiminin sevincinden ağzı kulaklarına varır, kiminin de kederinden ağzını bıçaklar açmaz.*

Ağzı süt kokmak — Çocuk gibi olmak, gençlik, körpelik, tecrübesizlik, masumluk, lekesizlik: *Daha dünkü çocuk yahu baksana ağzı süt kokuyor, ondan bu iş ümit edilir mi; hesapta yanlışlık var dedim, ağzı süt kokan çocuk benim gibi kaşarlanmış adamı yine atlatmağa çalıştı; önümüzden geçen hacı memişin oğlu mu, ağzı süt koktuğu halde kıyafetine bak.*

Ağzı teneke kaplı — Mütehammil, mukavim, gayrı hassas: *Mübareğin ağzı sanki teneke kaplı, bir bardak kaynar sütü bir saniyede içiverdi; benim ağzım seninki gibi teneke kaplı değil, dur bakalım biraz soğusun öyle.*

Ağzı var dili yok — Sessiz, muti, mütehammil, halim: *Daha fazla iyi adam bulmak imkânsız, zavallının ağzı var dili yok; koca-*

sından mütemadiyen şikâyet edip duruyor ama zavallı adam daha ne yapsın, ağzı var dili yok, evini düşünmekten, ailesini kimseye muhtaç etmeden geçindirmekten başka bir kabahati olmasa gerektir.

Ağza bakmak — Başkasına uymak, başkasının sözile hareket etmek, söz dinlemek, emre, işarete bakmak: *Sende o şirretin ağzına bakıp bana söz söylemek istiyorsun ama haksızsın; ben kimsenin ağzına bakmam kendi aklım kendime yeter.*

Ağza bir parmak bal çalmak — Ümide düşürmek, bekletmek, aldatmak: *Meydanda bir kazanç yok, ağzına bir parmak bal çalıp çocuğu mütemadiyen çalıştırıyorlar; yaldızlı laflara aldanma, buna ağza bir parmak bal çalmak derler, haniya eline birşey geçiyor mu.*

Ağzı torbaya yakın — Sözü, sohbeti oldukça yerinde, insanlıktan hissedar: *Pek konuşulmıyacak adama benzemez, ağzı torbaya oldukça yakın görünür, fakat neden böyle çiğlik yaptı bilmem; düşüp kalktığın adamın ağzı torbaya biraz yakın olsun, bu zamanda herkesle arkadaş olmağa gelmez.*

Ağzını açarken küçük dilini görmek — Feraset, intikal, zekâ sahibi olmak: *Yaman adam vesselâm, karşısındaki henüz ağzını açarken o küçük dilini görüyor, ben bu kadar zeki adama nadir tesadüf ettim.*

Ağzını bıçak açmamak — Söz söyliyecek halde olmamak, neşesizlik, meyusiyet: *Sen gezmekten yürümekten, eğlenmekten bahsediyorsun, benim ağzımı bıçaklar açmıyor, üç aydır kızımdan mektup alamıyorum; düşündüm düşündüm, işin bir kolayını bulamadım, bu parasızlıkla bilmem ne yapacağım, doğrusu ağzımı bıçak açmıyor.*

Ağzını poyraza açmak — Muvaffak olamamak, birşey elde edememek, elindekini kaybetmek: *Herkes çalışıyor, kazanıyor, sen ağzını poyraza açıp boş geziyorsun; mademki okuyup bir mektepten çıkmadın, mademki elinde san'atın yok, o halde ağzını poyraza aç bakalım karnın doyar mı; ağzını poyraza açarsan malını böyle başkasına kaptırırsın.*

Ağızda tükrük kurumak — Çok söylemek, meramını anlatamamak, söz geçirememek, söyliye söyliye yorulmak: *Ağzımda tükrüğüm kurdu halâ sana maksadımı anlatamadım; söyliye söyliye ağzımda tükürüğüm kuruyor yine meramımı anlamıyarsın.*

Ağızdan bal akmak — Pek tatlı konuşmak, hoş sohbet olmak, iyi muamele, nezaket: *Geçen akşam bir arkadaşta misafirdim, orada*

birile tanıştım, adam bizi gece yarısına kadar oturmağa mecbur etti, o kadar nazik, o kadar hoş sohbet ki ağzından bal akıyor sanırsın; Servet, refah hepsi bir yana, hoş sohbet bir ahbap bir yana, doğrusu ben ağzından bal akıyor gibi konuşan bir tanıdığı ötekilere tercih ederim.

Ağzında bakla ıslanmamak — Gevezelik, sır saklamamak, her işittiğini söylemek: *Bizim hizmetçinin ağzında bakla ıslanmıyor, evde ne konuşursak ertesi gün komşulardan işidiyoruz.*

Ağzından baklayı çıkarmak — İfşa etmek, bildiğini, işittiğini herkese söylemek: *İkimiz ağız birliği edip sarrafa gittik, maaş alamadık diye heriften biraz para koparmak niyetindeyiz, fakat Sedat ağzından baklayı çıkarmadan durur mu, dün maaş aldık, bugün parasızız, nedir bu rezalet, diye başlamasın mı, hay Allah cezanı kaldırsın, halbuki sarrafa beş dakika evvel daha maaş almadık demiştik.*

Ağzından dökülmek — İstemiyerek söylemek, istiğna ile konuşmak, tereddütle mubahase: *Canın konuşmak istemiyor galiba, sözlerin ağzından döküliiykr; müdür bizi okadar istiğna ile kabul etti ki, gûya bizimle kouuşmuyor, sözleri agzından dökülüyordu.*

Ağzının aşı mı — Yapabileceği iş mi, elinden gelir mi, kudreti yeter mi? *Koca dairenin idaresini bir zavallıya vermişler,lâkin bu iş onun ağzının aşı mı, her şey derhal karma karışık olmuş.*

Ağzının kaşığı değil — Haddinden, tahammülünden hariç, salâhiyet fevkinde, yetişilmez : *Bilmem alıp veremediğin nedir, amcamın ismi mütemadiyen dilinde geziyar, o senin ağzının kaşığı değil, dikkatet; elverir, benim kardeşim senin ağzının kaşığı olamaz, onun ismini söyleyip durma.*

Ağzının ölçüsünü almak — Lâyik olduğunu bulmak, terbiyesi verilmek, mukabele edilmek: *Nihayet ağzımızın ölçüsünü alıp susmağa mecbur olduk; bu kabalığa tahammül olunmaz, elbet birgün sen de ağzının ölçüsünü alırsın.*

Ağızla kuş tutmak — Hüner, marifet, maharet, iktidar göstermek: *Ahlakı zayıf olan ağzile kuş tutsa para etmez; mademki merdümgirizsin ağzınla kuş tutsan yine faydasızdır.*

Ağızla arslan tutmak — Atmak, mubalağa, gevezelik, yalan: *Öyle şeyler anlattı ki inanmak mümkün değil, bereket versin ağzile arslan tuttuğunu söylemeği unuttu; gırla yalan, gırla yalan, bizi aldatıyorum zannile az kaldı ağzile arslan tuttuğunu iddia edecekti.*

Aha gelmek — Musibete uğramak, felâkete düşmek, ceza görmek: *Za-*

limin birgün aha gelmesi muhakkak. işte o da ettiğini buldu. Bu tabir «aha uğramak» tarzında da kullanılır.

Ahu baba — İhtiyar, yaşlı, muhafazakâr, tiryaki: *Cigara içe içe ahu babaya benzedin; dumandan odana girilmiyor. bırak şu cıgarayı ahu baba.*

Akıl defteri — Muhtıra, not defteri: *Akıl defterine kayd düşeyim de unutmayım.*

Akıl hocası — Akıl öğreten, yol gösteren, muktedir adam: *Bizimkinin akıl hacası benim. ben hatırlatmazsam kendi kendine düşünüp birşey çıkaramaz; kendi aklım bana yeter ben akıl hocası istemiyorum.*

Akıl kesmek — Tahmin etmek, mülayim görmek, ihtimal vermek, kabul etmek: *Bu işi benim aklım da biraz kesmiyor değil; sen de bir düşün. aklın kesiyorsa yaparsın; iyi hoş, lâkin pek akıl kesecek şeye benzemiyor.*

Akla turp sıkmak — Beğenmemek, istihza, alay etmek : *Kalıbına bakan seni birşey zanneder. aklına turp sıkayım; en mühim işini sen böyle muhakeme edersen o akla turp sıkarlar.*

Akla yelken etmek — Hava ve hevese uymak, düşünmeden hareket etmek: *Akla yelkek ettik. o fena havada küçücük sandalla açıldık. başımıza bu kaza geldi; akla yelken edip bir kere kapıldık şimdi kurtulamıyoruz.*

Aklı çalık — Hoppa, delişmen, düşüncesiz, teemmülsüz: *İyi hoş lâkin biraz aklı çalık zannederim; birlikte yola çıkmak için o aklı çalıktan başkasını bulamadın mı?*

Aklı tepesinden yukarı — Akılsız, kafasız, sersem: *Sebebini pek anlıyamadım. daima aklı tepesinden yukarı olanlarla arkadaşlık ediyorsun; dikkat et. dost olacağın kimsenin aklı tepesinden yukarı olmasın.*

Akıdesi bozuk: — İmansız, itikatsiz, dine karşı mübalatasız: *Anlaşıldı ki akidelerin bozuk. seninle bu bahs üzerinde konuşmıyalım.*

Ak gözlü — Hain, merhametsiz, şefkatsiz: *Utanmak denen şeyi bilmez misin. ortalığı şimdi süpürdüm. bak yine ne hale koymuşsun. ak gözlü; daha okumadan gazeteyi parça parça etmiş ak gözlü kız. bu hainle bir türlü başa çıkamıyorum.*

Akan sular durmak — Hayret ve taaccüp, teslim, tasdik, itiraf ve kabul: *İşittinya, bu söz karşısında akan sular durur; bütün istediklerini aldın. artık diyeceğin kaldı mı, burada akan sular bile durur. kimse sana daha fazla iyilik edemez.*

Akarı yok kokarı yok — Sağlam, esaslı, ilişiksiz, düzgün: *Önümüzde*

Mehmet Halit